

SoBiAD

SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ

HUKUK ve İKTİSAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi (Online)

ISSN: 2146-0817

Yıl: 2021 Cilt: 13 Sayı: 1

Amaç ve Kapsam

Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi (HİAD), Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD) tarafından Temmuz ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Sadece Türkçe makaleler yayın için kabul edilmektedir.

Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi (HİAD) içerisinde Ekonomik Kamu Hukuku, Regülasyon İktisadı, Mülkiyet Hakları İktisadı, Kurumsal İktisat, Kamu Tercih, Anayasal İktisat, Sosyal Sermaye, Vergi Hukuku, Suç Ekonomisi, Yolsuzluğun Politik İktisadı, Çevre Ekonomisi ve Çevre Hukuku, vb. alanlarında yazılmış makalelere yer verilir.

Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi'nin amacı Hukuk ve İktisat Yaklaşımı (Law and Economics Approach) alanındaki çalışmaların ülkemizde yaygınlaşmasına hizmet etmektir. Hukuk ve İktisat Yaklaşımı genel olarak iktisat bilimindeki temel araçları, varsayımları ve metodolojiyi kullanarak formel ve informel kuralları ve kurumları inceleyen bir inter-disipliner (multi-disipliner) araştırma alanıdır.

Açık Erişim Politikası

Açık erişimin bilginin evrensel kullanımını artırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğuracağı düşüncesinden hareketle, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi (HİAD) Açık Erişim politikasını benimsemiştir. Dergi, yazarlardan devraldığı ve yayımladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel Açık Erişimin (Open Access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için yayınevinden yazılı izin alınması gereklidir.

Ücretsiz Yayın

Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi (HİAD)'nde makale yayınlanması için yazarlardan hiçbir ücret talep edilmemektedir.

Yazarların Sorumlulukları

Yazarların makalelerini dergi web sayfasında sunulan yazım kurallarına ve örnek şablona göre hazırlamaları gerekir. Yazarların, hakem raporlarında belirtilen düzeltmeleri zamanında yapmaları beklenir.

Etik İlkeler

Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi (HİAD), yer alan etik görev ve sorumluluklarda Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından kabul edilen ve yayınlanan ilkeler benimsenmektedir. Yazarlardan aşağıda belirtilen etik kurallara uymaları beklenmektedir.

- Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- Yazılar makalelerinde kullandıkları tüm alıntılara referans vermiş olmalıdır.
- Yazarlar makaleye bilimsel katkı verdiklerini garanti etmelidir.

- Yazarlar makalenin başka bir kişi ya da kurumun fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğini, intihal içermediğini ve kendi çalışmaları olduğunu garanti etmelidir.
- Makalede adı geçen tüm yazarlar, gönderilen ve yayınlanan makaleler üzerinde eşit sorumluluğa sahiptir.
- Yazışmadan sorumlu yazar adı geçen tüm ortak yazarların yayına ve ortak yazar olarak adlandırılmaya razı olduğunu garanti etmelidir. Çalışmaya önemli bilimsel ve yazınsal katkı sağlayan tüm kişiler ortak yazar olarak adlandırılmalıdır.
- Yazarlar gerekli görülmesi halinde makalede yer alan veri setlerine ulaşımı sağlamalıdır.

Hakemlik Süreci

Makaleler, hakemler tarafından altı ölçüt –bazı ölçütlerin belirli türdeki bildirilere uygulanamaması halinde daha az- dikkate alınarak değerlendirilir. Hakemlerin raporları tamamlandıktan sonra yazılar, Yayın Kurulu'nun onaylaması durumunda yayıma hazır hale gelir ve kabul sırası dikkate alınarak uygun görülen sayıda yayımlanır. Makaleler yayınlanmadan önce turnit-in ve/veya iThenticate intihal yazılımları ile kontrol edilmektedir.

Telif Hakları

Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi (HİAD), bünyesinde yayınlanan yazıların fikirlerine resmen katılmaz, basılı ve çevrimiçi sürümlerinde yayınladığı hiçbir ürün veya servis reklamı için güvence vermez. Yayınlanan yazıların bilimsel ve yasal sorumlulukları yazarlarına aittir. Yazılarla birlikte gönderilen resim, şekil, tablo vb. unsurların özgün olması ya da daha önce yayınlanmış iseler derginin hem basılı hem de elektronik sürümünde yayınlanabilmesi için telif hakkı sahibinin yazılı onayının bulunması gerekir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD), yazarlardan devraldığı ve derginin çevrimiçi (online) sürümünde yayınladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel açık erişimin (open access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını (ilgili içerikte tersi belirtilmediği sürece) Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) Lisansı aracılığıyla bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için alınması gereklidir.

Yazarlar yazılarının bütün yayın haklarını derginin yayıncısı Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD)'ne devrettiklerini kabul ederler. Yayınlanan içeriğin (yazı ve görsel unsurlar) telif hakları dergiye ait olur. Dergide yayınlanması uygun görülen yazılar için telif ya da başka adlar altında hiçbir ücret ödenmez ve baskı masrafı alınmaz; ancak ayrı baskı talepleri ücret karşılığı yerine getirilir.

Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi (HİAD) aşağıdaki indexing/abstracting servislerinde kayıtlıdır.

| ASOS Index | Google Scholar | Akademik Dizin | Sobiad Atıf |

Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi (HİAD) ayrıca TÜBİTAK- ULAKBİM Dergi Sistemleri (UDS) çerçevesinde DergiPark'ta kayıtlıdır.

EDİTÖR

Prof. Dr. Coşkun Can Aktan, Dokuz Eylül Üniversitesi

EDİTÖR KURULU

Prof. Dr. Metin Toprak, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Doç. Dr. Hülya Derya, Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Doç. Dr. Doğan Bakırtaş, Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Billur Güner Cohen, Bay Atlantic Üniversitesi
Dr. Serdar Göcen, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Dr. Billur Güner Kohen, Bay Atlantic Üniversitesi, ABD

SOSYAL
BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI
DERNEĞİ

BİLİM KURULU

Ali Dursun Ulusoy, Ankara Üniversitesi
Ahmet Burçin Yereli, Hacettepe Üniversitesi
Bilin Neyaptı, Bilkent Üniversitesi
Feridun Yılmaz, Uludağ Üniversitesi
Fuat Oğuz, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hakkı Odabaş, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İzak Atiyas, Sabancı Üniversitesi
Kerem Cem Sanlı, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Mehmet Baç, Sabancı Üniversitesi
Murat Aydın, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Necmiddin Bağdadiođlu, Hacettepe Üniversitesi
Şahin Arđıyok, Bilkent Üniversitesi
Tekin Akdemir, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Turan Yay, Yeditepe Üniversitesi
Turgut Tan, Bilkent Üniversitesi
Zehra Gönül Balkır, Kocaeli Üniversitesi

SOSYAL
BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI
DERNEĞİ

İÇİNDEKİLER

Makaleler	Sayfalar
HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ - MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER SEÇİLİ ÜLKELER VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME Atilla ÜNLÜ & Süleyman BOZKUŞ	1-21
İKİZ AÇIKLAR HİPOTEZİNİN AMPİRİK BİR ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Barbaros TUĞRAL	22-42
MUTLULUK EKONOMİSİ IŞIĞINDA AKADEMİSYENLER: BÖLGESEL BİR ARAŞTIRMA Züleyha ÖZDEMİR SEVİM & Bekir GÖVDERE	43-67
TÜRKİYE'DE SOĞAN VE PATATESTE EKİM ALANI - FİYAT ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: HATEMİ- J ANALİZİ Gökhan HURMA & Sevgi TÜZÜN RAD	68-82
KAMUSAL MAKAMLARDA GÖREV SÜRESİ SINIRLAMASI - Tarihsel ve Felsefi Temelleri- Coşkun Can AKTAN & Ahmet EKİNCİ	83-110

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ - MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER: SEÇİLİ ÜLKELER VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME*

Atilla ÜNLÜ¹

Öğretim Görevlisi

Şırnak Üniversitesi, Silopi Meslek Yüksekokulu

E-mail: atilla_unlu_84@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4900-3144

Süleyman BOZKUŞ

Doktora Öğrencisi

İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: bzkslymn@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3220-5962

Öz

Hukukun üstünlüğü, hukuk kurallarının bir toplumdaki her birey için eşit şartlarda uygulanması ve bu kuralların toplumun her kesimi tarafından kabul görmesi esasına dayanmaktadır. Bir ülkenin çağdaş ve demokratik bir ülke olarak nitelendirilmesi hususundaki ana etmenlerden birisi de hukukun üstünlüğü ilkesine ne derece bağlı olduğu ile ilişkilidir. Bu doğrultuda uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan dünya adalet projesi (World Justice Project, WJP) 128 ülkede hukukun üstünlüğünün hangi boyutlarda olduğuna dair çalışmalar yürütmekte ve bu çalışmaları yıllık veriler dâhilinde yayınlanmaktadır. Bu

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** atilla_unlu_84@hotmail.com

Atıf (APA): Ünlü A. & Bozkuş, S., (2021), Hukukun Üstünlüğü - Makroekonomik Değişkenler: Seçili Ülkeler ve Türkiye üzerine Bir İnceleme, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 13 (1): 1-21.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

bağlamda ele alınan bu çalışmada 2020 yılı itibarıyla hukukun üstünlüğü endeksi değeri sıralamasında ilk beş ülke ile son beş ülkenin iktisadi göstergeleri tespit edilecek ve hukukun üstünlüğü ile iktisat arasındaki ilişki durumu çözümlenecektir. Ayrıca bu iki gruptaki ülkelerin Türkiye ile karşılaştırılması yapılarak, Türkiye'nin konu ülkelere göre güçlü ve zayıf yönleri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Hukukun Üstünlüğü, Hukuk ve İktisat, Hukukun İktisadi Analizi, Disiplinler Arası Disiplin,*

Alan Tanımı: *Makro İktisat (İktisat)*

LAW RULES - MACROECONOMIC VARIABLES A STUDY ON SELECTED COUNTRIES AND TURKEY

Abstract

The rule of law is based on the principle that the rules of law are applied to every individual in a society under equal conditions and these rules are accepted by all segments of the society. One of the main factors in characterizing a country as a modern and democratic one has to do with the extent to which it is bound by the rule of law. In this direction, the world justice project (World Justice Project, WJP), an international non-governmental organization, carries out studies on the scope of the rule of law in 128 countries and these studies are published within the scope of annual data. In this study, which is handled in this context, the economic indicators of the first five countries and the last five countries in the rule of law index value ranking as of 2020 will be determined and the relationship between the rule of law and the economy will be examined. In addition, by comparing the countries in these two groups with Turkey, Turkey's strengths and weaknesses will be determined according to the subject countries.

Key Words: *Law and economics, Economic analysis of law, Rule of Law Interdisciplinary*

Jel Codes: *A10, A12, B22*

1.GİRİŞ

Tarih boyunca pek çok önemli toplumsal olayın temelinde hukuksal ya da ekonomik gerekçeler yer almaktadır. Bu kapsamda: coğrafi keşifler, savaşlar, devletlerin veya imparatorlukların yıkılması, gibi önemli vakaların altında da bu gerekçeler bulunmaktadır. Bu bağlamda esas olarak hukuk ve ekonomi, yaşamın her alanına nüfus etmekte ve birbirleriyle etkilenme, etkileme ve etkileşim ilişkisi

içerisine girmektedirler. Bu ilişkinin temelleri ise Urukagina Kanunları ile M.Ö 1760 yılında Mezopotamya’da yazılan Hammurabi Kanunlarına kadar dayanmaktadır (Işık, 2018: 67). Bu doğrultuda Hammurabi Kanunlarından günümüz toplum kanunlarına kadar, hukuki düzenlemelerin önemli bir bölümünü, iktisadi hayatın düzeni ile ilgili kurallar oluşturmaktadır. Öyle ki insanlık tarihi boyunca yaşanan birçok iktisadi olayların ardından hukuksal düzenlemelere yer verilmesi bir zaruret haline gelmiştir (Baykal, 2008:77).

Bir devletin var olması, onun hukuksal durumuyla yakından ilişkilidir. Bu sebeple kurumların ve ekonomik aktörlerin hukuk çerçevesinde, toplumu oluşturan bireylere hizmet etmesi, devlet mekanizmasının en önemli görevidir. Hukukun bu amaç içerisinde ekonomik sistemin iyi ve sağlıklı işlemesine hizmet etmesi, hukuk ve ekonominin arasındaki ilişkinin güçlü olmasına bağlıdır. Bu ilişkinin güçlü olabilmesinin en önemli koşulu ise, hukukun üstünlüğünün toplumu oluşturan her kesim tarafından benimsenmiş olması esasına dayanmaktadır. Özellikle günümüzde küreselleşme ile birlikte hukukun üstünlüğü ilkesi, evrensel bir nitelik taşımaktadır. Ülkelerin birbirleriyle olan ekonomik ilişkileri konusunda yapılan düzenlemelerin, hukuksal güvenceye sahip olması ve hukukun üstünlüğü ilkesiyle bu düzenlemelere uyulması, ekonomik ilişkilerin gelişmesine katkı sunan bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Baykal, 2008:77).

Bu araştırmada, hukukun üstünlüğü ile iktisadi değişkenler arasındaki ilişkinin çözümlenmesi sağlanacaktır. Bu kapsamda hukukun üstünlüğü ilkesi üzerine araştırmalar yapan Dünya Adalet Projesi (WJP) tarafından kamuoyuyla paylaşılan bilgiler ışığında seçili ülkelere ait makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler araştırılacak ve hukuk ile ekonomi arasındaki düzeyi analiz edilecektir. Ortaya çıkan sonuca göre hukukun üstünlüğünün iktisadi değişkenler üzerinde etkili olup olmayacağı sorusuna cevap verilecektir. Ayrıca Türkiye’de hukukun üstünlüğü ve iktisat ilişkisinin çözümlenmesi üzerine sınırlı sayıda çalışma olması sebebiyle konu çalışma literatürde derinliğin artırılması hususunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma kapsamında nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

2. HUKUK ve EKONOMİLİŞKİSİ

Ekonomi ile hukuk, insanlık tarihi boyunca var olan ve günümüzde varlığını güçlü şekilde gösteren önemli iki kavramdır. Kavramsal olarak incelendiğinde; hukuk, toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasalar bütünü (TDK, 2021), ekonomi ise insanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü olarak tanımlanmaktadır

(Demirtaş, 2010: 243). Bu doğrultuda hukuk “ olması gereken ” davranışların belirlenmesi temelinde kurgulanan aktif (etken) bir bilim iken, ekonomi ise rasyonel kararlar alma sürecinde “ olan durumu ” incelemesinden dolayı pasif (edilgen) bir özelliğe sahiptir (Gürpınar, 2020: 9, Aktaran Cole ve Grossman, 2004). Bilimler arasındaki bu farklılık, uyumlu bir ilişki kurulmasına olanak sağlamaktadır.

Hukuk ile ekonomi, toplumsal düzeni sağlayan ve toplumun var olabilmesi için faaliyetler yürüten; bununla birlikte birbirlerini önemli oranda besleyen kavramlardır. Bu nedenle, toplumsal yaşamı kurallar temelinde düzenlemeye çalışan hukuk ile toplumsal yaşamın sürdürülmesi hususunda önemli bir faktör olan ekonomi arasında iç içe bir ilişkinin olması doğal bir durum olarak görülmelidir (Türkbağ, 2003:59). Bu kapsamda hukuk ve ekonomi arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi, toplumsal refahın artırılmasına katkı sunan bir faktördür (Baykal, 2008: 77).

Bilimsel olarak hukuk ile ekonomi arasındaki ilişki, 1960’lı yıllarla birlikte gelişme göstermiştir. Ronald Coese tarafından 1960 yılında yayımlanan “The Problem of Social Cost” adlı makalesiyle ilk olarak bilimsel açıdan hukuk ve ekonomi arasındaki ilişki açıklanmıştır (Tayyar, 2020: 200). Daha sonra ise bu ilişki, Guido Calabresi ve Richard Posner’in çalışmalarıyla gelişerek bir bilim dalı olma yolunda ilerlemiştir (Şanslı, 2018:36). Bu çalışmalar neticesinde hukuk ve ekonomi kavramları arasındaki ilişki ‘hukuk ve ekonomi öğretisi’ olarak literatüre geçmiştir. Hukuk ve ekonomi öğretisi, 20. yüzyılda ABD’nin hukuk sistemi üzerinde etkili olan bir düşünce akımı olarak kabul edilmiştir. Hukuk ve ekonomi öğretisini; “hukuk kural ve kurumların oluşum, yapı ve etkilerini kavramak ve analiz etmek amacıyla, ekonomik teorilerin hukuk sistemine uygulandığı öğreti” olarak tanımlamak mümkündür (Mercuro ve Steven, 1999:474). Hukuk ve ekonomi öğretisi, hem hukuk hem de ekonomi kavramlarını tek bir yönden ele alarak; iki kavram arasında sıkı bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Hukukun üstünlüğü kavramı, çalışmanın esasını oluşturmaktır. Kavramsal olarak hukukun üstünlüğü, dar ve geniş olmak üzere iki şekilde tanımlamak mümkündür. “*Dar anlamda hukukun üstünlüğü, kamu görevlileri ve vatandaşların mevcut yazılı kanunlara göre hareket edebilmelerini ve hukuka bağlı olmak olarak tanımlanırken; geniş anlamda hukukun üstünlüğü ise dar anlamdaki tanımlamaya ek olarak, insan hak ve özgürlükleri, demokrasi, adalet ölçütlerinde şeffaf olunması ve istikrarlı bir ekonomik sistemin gerekli olduğunu, toplumun hayat şartlarının iyileştirilmesi ve değişen bireysel ihtiyaçların karşılanmasında devletin gerekli yasal düzenlemelerin sağlanması şeklinde tanımlamak*

mümkündür” (Gözlügül, 2013:1432; Toprak, 2015:13). Görüldüğü üzere geniş anlamda hukukun üstünlüğünün sağlanması, toplumun sosyal ve iktisadi anlamda kalkınmasına da katkı sunmaktadır. Bu doğrultuda günümüzde önemi gittikçe artan hukuk devleti ilkesinin esasında ekonomik yaşamda da hukuk kurallarının ne ölçüde gerekli olduğu hususunu da gözler önüne sermektedir (Aktan ve Vural, 2020:72).

Bir ülkede hukukun üstünlüğünün sağlanmasının ekonomi üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Hukuk ve ekonomi arasındaki ilişkinin güçlü olması hukukun üstünlüğü ile yakın ilişkilidir (Şaşamaz, 2019: 11). Hukuk, ekonomik kurumların ve aktörlerin verimliliklerini düzenleyen yasaları oluşturması açısından ekonomik sistem üzerinde etkilidir. Hukukun ekonomi üzerinde etkili olması, piyasanın sistemli ve düzenli bir şekilde işlemlerini ve gelişmesini sağlayacak kural ve kurumların yasal çerçevesini oluşturmaktadır (Baykal, 2008:77). Bu sebeple hukuksal gelişmelerin ve hukukun üstünlüğünün sağlanması, piyasa mekanizmasının iyi işlemlerine katkı sağlamaktadır (Cevizli, 2013: 10). İyi işleyen bir piyasa mekanizması ise iç ve dış yatırımcılar için güven duygusunu artırır ve nihayetinde ülkenin ekonomik olarak büyüme sürecine de katkı sunar (Kılınç, 2020: 47).

2.1. Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri ve Alt Faktörleri

Hukukun üstünlüğünün ölçülmesinde, birçok devlet tarafından genel kabul gören ‘Hukukun Üstünlüğü Endeksi (Rule of Law Index)’ önemli bir yer tutmaktadır. Merkezi Washington’da bulunan ve düşünce kuruluşu olan World Justice Project (WJP) aracılığı ile oluşturulan Hukukun Üstünlüğü Endeksi, birçok ülkede vatandaşlar ile görüşen uzmanlar aracılığı ile ölçülmektedir. Bu bağlamda Şema 2.1’de WJP’nin hukukun üstünlüğü endeksinin oluşturma sürecinde hangi faktörleri kullandığı yer almaktadır. WJP, 128 ülke için hukukun üstünlüğü endeks değeri oluşturmakta ve ülkelerinin genel endeks puanını ise alt faktör endeks toplamalarının ortalaması şeklinde belirlenmektedir.

Şema 2.1 Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerinin Oluşmasında Kullanılan Alt Faktörler

Kaynak: WJP, 2021

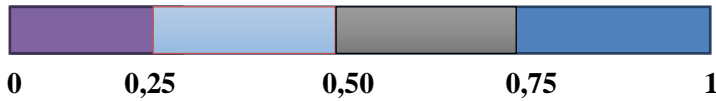
Bu açıdan söz konusu faktörlere yönelik kapsamlı bilgi vermek amacıyla her bir faktör incelendiğinde;

❖ **Devlet Yetkilileri Üzerindeki Kısıtlamalar Faktörü;** Hükümet ve yetkililerinin anayasal sınırlar dâhilinde hareket etmeleri ve yetkilerinin sınırlılığı üzerine oluşturulan bir endekstir. Ayrıca konu endeks kapsamında özgür ve bağımsız basın ile sivil toplum kuruluşlarına yönelik kontroller de yer almaktadır.

- ❖ **Yolsuzluğun Yoksulluğu Faktörü;** Rüşvet veya kamu kaynaklarının etkin kullanılmaması temelinde oluşturulan bir endekstir. Bu endeks yürütme organı, yasama organı, ordu, polis ve memurlar kapsamında oluşturulmaktadır.
- ❖ **Açık Devlet Faktörü;** Temel yasaların veya yasal haklara yönelik bilgilerin, kamuoyuna duyurulup duyurulmamasını ölçen endekstir.
- ❖ **Temel Haklar Faktörü;** Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi temelinde oluşturulan ve bu kapsamda ülkelerin temel hak uygulamalarını ölçen bir endekstir.
- ❖ **Düzen ve Güvenlik Faktörü;** Ülkelerin hukuk devleti kapsamında düzen ve güvenlik boyutunu ölçen endekstir.
- ❖ **Düzenleyici Uygulama Faktörü;** Hukuki ve idari düzenlemelerin ne ölçüde adil ve etkili olduğunu ölçen endekstir.
- ❖ **Sivil Adalet Faktörü;** Adalete ulaşma, adli işlemlerdeki ücret düzeyi, mahkeme süreçlerindeki gecikmeler, mahkeme kararlarının uygulanıp uygulanmadığı ve uyuşmazlıklara yönelik alternatif çözüm yollarını ölçen endekstir.
- ❖ **Ceza Adalet Faktörü;** Ülkelerin etkili ve adil bir adalet sistemine sahip olup olmadığını ölçen bir endekstir. Ayrıca bu endeks kapsamında savcılar, hâkimler, polisler, avukatlar ve cezaevi memurları dâhil bütün süreçler dikkate alınmaktadır (WJP, 2021).

WJP hukukun üstünlüğü endeksine ait katsayısı değerleri sıfır ile bir aralığında oluşturulmaktadır. Bu doğrultuda sıfır endeks değeri hukukun üstünlüğü açısından en zayıf değeri temsil ederken, bir endeks değeri ise hukukun üstünlüğü açısından en yüksek değeri temsil etmektedir. Ülkelerin bir endeks değerine yaklaşmaları, hukukun üstünlüğünü sağlama konusunda başarılı oldukları anlamını taşırken, sıfır endeks değerine yaklaşmaları ise hukukun üstünlüğünün sağlanması hususunda eksikliklerinin olduğunu temsil etmektedir.

Şema 2.2. Hukukun Üstünlüğü Endeks Değer Aralığı

Kaynak: WJP, 2020

3. DÜNYA ÜLKELERİNDE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE İKTİSADİ DEĞİŞKENLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırmamızın bu bölümde dünya ülkelerinde hukukun üstünlüğü ilkesine üzerine araştırmalar yapan Dünya Adalet Projesi (WJP) kamuoyuna paylaştığı bilgiler ile seçili ülkelere ait makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler çözümlenecektir. Bu bağlamda 128 ülkeyi kapsayacak şekilde araştırmalar yürüten WJP, 2020 yılına ait hukukun üstünlüğü endeksi değerine ait genel sıralamasında ilk beş ülke ile son beş ülke araştırma kapsamında seçilmiştir. Seçili ülkelerin WJP hukukun üstünlüğü endeksi verileri ile makroekonomik göstergeler çerçevesinde fotoğrafı çekilecek ve hukuk ile ekonomi arasındaki ilişki düzeyi çözümlenecektir.

3.1 Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri Açısından İlk Beş Ülke ve Makro İktisadi Göstergeleri

WJP 2020 yılı hukukun üstünlüğü endeks sıralamasında ilk beş ülke sırasıyla; Danimarka, Norveç, Finlandiya, İsveç ve Hollanda olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Tablo 3.1’de ilgili ülkelere ait hukukun üstünlüğü endeks değeri ve makroekonomik değişkenlere yer verilirken, tablo 3.2 kapsamında da hukukun üstünlüğü endeks değerini oluşturan alt faktörlere yer verilmiştir.

Tablo 3.1 Dünyada Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri Açısından En İyi Beş Ülke ve İktisadi Göstergeleri

Ülkeler	Hukukun Üstünlüğü Endeksi	Dünya Sıralaması	GSYH (Milyar USD)	Dünya Sıralaması	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Bin USD)	Dünya Sıralaması	İşsizlik Oranı %	Dış Ticareti Karşılama Oranı %	Gelir Eşitsizliği
Danimarka	0,90	1	353	38	59.842	5	4,8	111,67	0,264
Norveç	0,89	2	363	35	68.117	4	3,31	104,99	0,262
Finlandiya	0,87	3	271	44	50.247	12	6,66	97,53	0,269
İsveç	0,86	4	531	24	53.719	9	6,67	104,27	0,275
Hollanda	0,84	5	912	17	57.609	6	2,98	113,9	0,285

Kaynak: WJP, 2021; OECD, 2021; IMF, 2021; CE, 2020; UN, 2020; www.statista.com ; www.knoema.com.

Tablo 3.2 Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerinin Oluşumunda En İyi Beş Ülke İçin A

Ülkeler Endeks/Sıralama		Devlet Yetkileri Üzerindeki Kısıtlamalar	Yolsuzluğun Yoksulluğu	Açık Devlet	Temel Haklar	Düzen ve Güvenlik	Düzenleyici Uygulama	Sivil Adalet	Ceza Adalet
Danimarka	Endeks	0,94	0,95	0,89	0,92	0,93	0,90	0,86	0,83
	Sıralama	1	1	2	1	1	1	1	1
Norveç	Endeks	0,94	0,94	0,88	0,91	0,93	0,87	0,85	0,83
	Sıralama	1	2	1	2	1	2	2	1
Finlandiya	Endeks	0,92	0,89	0,86	0,91	0,91	0,86	0,81	0,83
	Sıralama	2	4	3	2	3	3	4	1
İsveç	Endeks	0,87	0,91	0,86	0,87	0,92	0,84	0,82	0,8
	Sıralama	3	3	3	3	2	5	3	2
Hollanda	Endeks	0,86	0,88	0,82	0,84	0,85	0,85	0,85	0,76
	Sıralama	4	5	4	5	8	4	2	4

Kaynak: WJP, 2021

Danimarka, 2020 yılı itibarıyla hukukun üstünlüğü endeks sıralamasında yüz yirmi sekiz ülke arasında 0,90 puan ile birinci sırada yer almaktadır. Ülkenin iktisadi verileri incelendiğinde; GSYH'nin 352 milyar USD seviyelerinde olduğu ve kişi başına düşen milli gelir bakımında dünyada yedinci sırada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, dış ticaretin karşılanma oranı ve gelir eşitsizliği bakımından dünya ortalamasına göre olumlu bir performansa sahiptir. Danimarka'yı hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktörler bağlamında incelendiğinde; yedi endeks değerinde dünyada birinci sırada yer alırken, sadece açık devlet faktörü sıralamasında ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

Norveç, 2020 Yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,89 puan ile ikinci sırada yer almaktadır. Ülkenin iktisadi verileri incelendiğinde; GSYH'nin 362 milyar USD seviyelerinde olduğu, 67,989 USD kişi başına düşen milli gelir düzeyi ile dünyada dördüncü sıra yer aldığı görülmektedir. Ayrıca dış ticaretin karşılanma oranı ve gelir eşitsizliği bakımından dünya ortalamasının üstünde bir performansa sahiptir. Norveç'in hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktörler bağlamında incelendiğinde; dört endeks değerinde birinci sırada yer alırken, üç endeks değerinde ise ikinci yer aldığı görülmektedir.

Finlandiya, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,87 puan ile üçüncü sırada yer almaktadır. Finlandiya İktisadi göstergeler bağlamında incelendiğinde ise; GSYH'nin 271 milyar USD seviyesinde olduğu ve kişi başına düşen milli gelir bakımında dünyada 14. sırada yer aldığı görülmektedir. Finlandiya'yı hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktörler bağlamında incelendiğinde; ceza adaletinde dünyada birinci sırada yer aldığı görülmektedir.

İsveç 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,86 puan ile dördüncü sırada yer almaktadır. Ülkenin makro iktisadi değişkenleri incelendiğinde; GSYH'nin 537 milyar USD düzeyinde olduğu, kişi başına düşen milli gelirin 50,339 USD tutarında olduğu ve bu tutar ile dünyada 12. sırada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca işsizlik oranı, dış ticaretin karşılama oranı ve gelir eşitsizliği bakımından dünya ortalamasına göre daha olumlu bir performansa sahiptir. İsveç'i hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktörler bağlamında incelendiğinde; bütün endeksler ait sıralamasında dünyada ilk beş içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Hollanda, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,84 puan ile beşinci sırada yer almaktadır. Hollanda'nın makro iktisadi değişkenleri incelendiğinde; GSYH düzeyi 909 milyar USD düzeyinde gerçekleştiği ve kişi başına düşen milli gelir bakımında dünyada 11. sıra yer aldığı görülmektedir. Hollanda hem dış ticari karşılama oranı ile hem de GSYH tutarı açısından ilk beş ülke içerisinde en iyi performans sahip olan ülkedir. İlgili bölüm hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında;

- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında ilk beş sırada yer alan ülkeler, kişi başına milli gelir düzeyi sıralamasında da dünyada ilk yirmi ülke içerisinde yer almaktadırlar.
- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında ilk beş sırada yer alan ülkelerde, ihracatın ithalatı karşılama oranı (Finlandiya Hariç) yüksek seviyelerdedir.
- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında en iyi beş ülkenin gelir eşitsizliği ölçümünde kullanılan GİNİ katsayısı ölçeğinde dünyada en iyi performans gösteren ilk 20 ülke arasında yer aldıkları (dört ülke ilk 10 içerisinde yer alırken sadece Hollanda 12. sırada yer almaktadır) görülmektedir (OECD, 2021)
- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında ilk beş içerisinde yer alan ülkelerin: kişi başına milli gelir düzeyi ortalama 57.906 USD, işsizlik ortalaması % 4,884, dış ticaretin karşılama oranı ise ortalama olarak % 106,4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bu doğrultuda; hukukun üstünlüğünün endeks değeri açısından yüksek puana sahip ülkelerin makroekonomik performans düzeylerinin de başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. GSYH tutarındaki büyüklükten ziyade kişi başına düşen milli gelir rakamlarının yüksek tutarlarda gerçekleşmesi, gelir eşitsizliğinin düşük seviyelerde olması, ülkeleri hukukun üstünlüğünün endeks sıralamasındaki gibi dünya iktisadi göstergelere ait sıralamalarda da ön sıralara geçmesine olanak sağlamıştır.

3.2 Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri Açısından Son Beş Ülke ve Makro İktisadi Göstergeleri

WJP 2020 yılı hukukun üstünlüğü endeks sıralamasında son beş ülke sırasıyla; Venezuela, Kamboçya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mısır ve Kamerun olarak belirlenmiştir. Tablo 3.3 'de ilgili ülkelere ait hukukun üstünlüğü endeks değeri ve makro iktisadi değişkenlere yer verilirken, Tablo 3.4'de ise hukukun üstünlüğü endeks değerini oluşturan alt endeks faktörlerine yer verilmiştir.

Tablo 3.3 Dünyada Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri Açısından En Son Beş Ülke ve İktisadi Göstergeler

Ülkeler	Hukukun Üstünlüğü Endeksi	Dünya Sıralaması	GSYH (Milyar USD)	Dünya Sıralaması	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Bin USD)	Dünya Sıralaması	İşsizlik Oranı %	Dış Ticareti Karşılama Oranı %	Gelir Eşitsizliği
Venezuela	0,27	128	47,25	112	1,739	152	9,40	76,64	0,4*
Kamboçya	0,33	127	25,95	126	1,571	148	0,70	89,03	-
Kongo D.C	0,34	126	10,23	170	457	180	30,3	143,75	0,42
Mısır	0,36	125	361	54	3,561	112	5,7	43,03	0,47
Kamerun	0,36	124	39,04	116	1,493	150	3,4	68,15	0,39

Kaynak: WJP, 2021; OECD, 2021; IMF, 2021; CE, 2020; UN, 2020; www.statista.com ; www.knoema.com.

*Veri 2014 Yılına Aittir.

Tablo 3.4 Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerinin Oluşumunda En Son Beş Ülke İçin A

Ülkeler Endeks/Sıralama		Devlet Yetkileri Üzerindeki Kısıtlamalar	Yolsuzluğun Yoksulluğu	Açık Devlet	Temel Haklar	Düzen ve Güvenlik	Düzenleyici Uygulama	Sivil Adalet	Ceza Adalet
Venezuela	Endeks	0,17	0,31	0,28	0,31	0,48	0,2	0,27	0,13
	Sıralama	128	117	125	124	123	128	127	128
Kamboçya	Endeks	0,29	0,24	0,27	0,35	0,67	0,27	0,26	0,26
	Sıralama	125	127	126	119	88	127	128	124
Kongo D.C	Endeks	0,39	0,16	0,34	0,41	0,48	0,35	0,35	0,26
	Sıralama	110	128	118	112	123	125	125	124
Mısır	Endeks	0,27	0,4	0,22	0,28	0,57	0,37	0,39	0,37
	Sıralama	116	91	128	127	118	123	117	86
Kamerun	Endeks	0,37	0,26	0,34	0,34	0,48	0,42	0,41	0,24
	Sıralama	113	126	118	119	123	109	114	126

Kaynak: WJP, 2021.

Venezuela, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,27 puan ile son sırada yer almaktadır. Venezuela ait İktisadi veriler incelendiğinde; GSYH'nin 47,25 milyar USD düzeyinde olduğu, kişi başına düşen milli gelirin ise 1,739 bin USD tutarında olduğu görülmektedir. Venezuela ekonomisine ait alan incelemesi neticesinde 2014 yılı itibarıyla gelir eşitsizliği endeks ait verileri kamuoyuyla paylaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Venezuela'nın hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktörleri incelendiğinde; ceza adaleti, düzenleyici uygulamalar ve devlet yetkileri üzerindeki kısıtlamalar başlığında dünyada son sırada yer aldığı görülmektedir.

Kamboçya, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,33 puan ile 127. sırada yer almaktadır. Kamboçya'nın iktisadi verileri incelendiğinde ise; GSYH düzeyinin 25,923 milyar USD seviyesinde olduğunu ve kişi başına düşen milli gelir seviyesinin ise 1,571 bin USD civarında olduğu görülmektedir. Kamboçya'nın iktisadi verilere yönelik yapılan alan incelemesi neticesinde verilerin şeffaf bir şekilde verilmediği ve bu sebepten dolayı işsizlik oranlarının düşük gösterilmeye çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Kamboçya'nın hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktör değerleri incelendiğinde ise; Düzen ve Güvenlik dışındaki faktör hariç diğer bütün faktörlerde dünyada son sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,34 puan ile 126. sırada yer almaktadır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti iktisadi verileri incelendiğinde ise; GSYH düzeyinin 10,232 milyar USD seviyesinde gerçekleştiği, kişi başına düşen milli gelir seviyesinin 457 USD civarında olduğu ve işsizlik oranının ise %30'lar düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Ülkenin hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktör değerleri incelendiğinde ise; Yolsuzluk ve yoksulluk faktöründe dünyada en kötü performansa sahip olduğu ayrıca diğer endeks değerlerinde de genel ekseriyetle son sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Mısır, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,36 puan ile 125. sırada yer almaktadır. Mısır'ın makroekonomik verileri incelendiğinde; GSYH düzeyinin 361 milyar USD seviyesinde gerçekleştiği, kişi başına düşen milli gelir seviyesinin 3.561 USD civarında olduğu ve işsizlik oranının ise % 5,7'ler düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Mısır makroekonomik veriler kapsamında hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında son beş sırada yer alan ülkeler arasında en iyi performansa sahip ülke konumundadır. Mısırdaki 2013 yılında gerçekleşen darbe süreci sonrasında hukukun üstünlüğüne dair endeks değerlerinde hızlı bir düşüş gerçekleşmiş bu kapsamda 2015 yılında dünya sıralamasındaki yeri 86 iken, 2020 yılı itibarıyla 125. Sıraya kadar gerilemiştir.

Kamerun, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,36 puan ile 124. sırada yer almaktadır. Ülkenin iktisadi verileri incelendiğinde; GSYH düzeyinin 39,04 milyar USD olduğu ve kişi başına düşen milli gelirin 1,493 USD civarında gerçekleştiği görülmektedir. Kamerun'a ait hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktör endeksleri incelendiğinde: Ceza adaleti ve yolsuzluk–yoksulluk faktörlerinde diğer endekslere kıyasla daha kötü performansa sahip olduğu görülmektedir.

İlgi bölüm hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında;

- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında son beş sırada yer alan ülkelerde, kişi başına milli gelir düzeyi (Mısır hariç) düşük oranlarda gerçekleşmiştir.
- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında son beş sırada yer alan ülkelerde, ihracatın ithalatı karşılama oranı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti Hariç) düşük seviyelerdedir.
- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında son beş sırada yer alan ülkelerde, Gelir Eşitsizliği düzeyi, ilk beş sırada yer alan ülkelere oranla düşük seviyelerde gerçekleşmiştir (OECD, 2021).

- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında son beş sırada yer alan ülkelerin: kişi başına milli gelir düzeyi ortalama 1,764 USD, işsizlik ortalaması % 9,9 dış ticaretin karşılama oranı ortalama % 84,12 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bu doğrultuda; hukukun üstünlüğünün endeks değeri açısından düşük puana sahip ülkelerin makroekonomik performans düzeylerinin de kötü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada gerek GSYH düzeyleri (Mısır Hariç) bakımında gerek kişi başına düşen milli gelir açısından düşük tutarlara sahip olunması, ülkeleri hukukun üstünlüğünü endeks sıralamasındaki gibi dünya iktisadi göstergelerine ait sıralamalarda da sonlarda yer almasına neden olmuştur.

4- TÜRKİYE’DE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE İKTİSADİ DEĞİŞKENLER

Türkiye WJP’nin 2020 yılı hukukun üstünlüğü endeks sıralamasında 0,43 puan ile 128 ülke arasında 117. sırada yer almaktadır. Türkiye’nin 2020 yılı itibarıyla iktisadi değişkenleri incelendiğinde; GSYH düzeyinin 719 Milyar USD seviyelerinde olduğu, kişi başına düşen milli gelir tutarının ise 8,599 USD düzeyinde gerçekleştiği ve bu tutar ile dünyada 74. sırada yer aldığı görülmektedir. Ülkede 2020 yılı itibarıyla işsizlik düzeyi % 13,4 seviyelerinde gerçekleşmiş ve oran ile dünya ortalamasının üstünde yer almıştır (statista.com, 2021).

Tablo 4.1 Türkiye’de Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri ve İktisadi Göstergeler

	Hukukun Üstünlüğü Endeksi	Dünya Sıralaması	GSYH (Milyar USD)	Dünya Sıralaması	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Bin USD)	Dünya Sıralaması	İşsizlik Oranı	Dış Ticareti Karşılama Oranı %	Gelir Eşitsizliği
Türkiye	0,43	107	719	19	8,599	74	13,4	79,6	0,39*

Kaynak: WJP, 2021; TUİK, 2021; TB, 2021; IMF:2021; countryeconomy.com,

*Türkiye İstatistik Kurumu 2019 Yılı Verisidir.

Türkiye’nin hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktör değerleri incelendiğinde; yolsuzluğun yokluğu başlıklı faktör diğer faktörlere göre en yüksek endeks puanına sahiptir. Bu kapsamda en düşük endeks puanı ise devlet yetkilileri üzerindeki kısıtlamalar başlıklı faktörden aldığı görülmektedir. Ayrıca

temel haklar başlıklı alt faktörde 128 ülke arasında 123 sırada yer alırken, düzenleyici uygulamalar ve sivil adalet kapsamındaki alt faktörlerde de ilk 100 ülke içeresine giremediği görülmektedir. Dünya ortalamasına ait alt endeks verileri ile Türkiye'nin alt endeks verileri karşılaştırıldığında; Türkiye'nin bütün alt faktör endekslerinde dünya ortalamasının altında kaldığı görülmektedir (Bknz Tablo 4.2.)

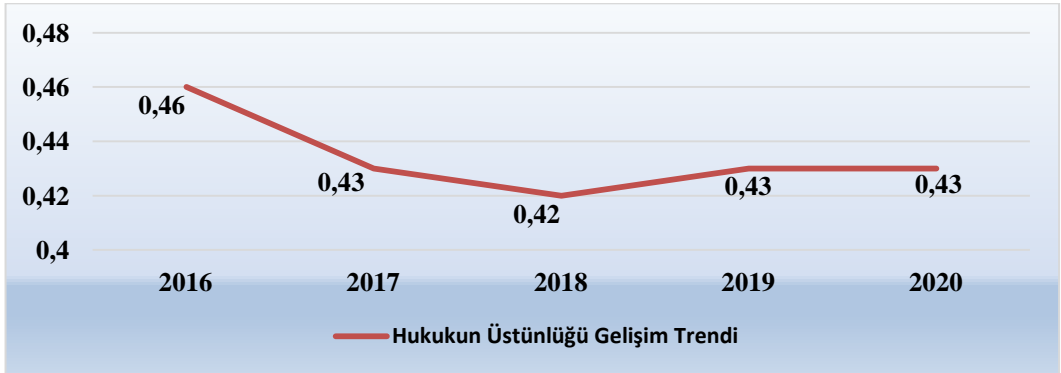
Tablo 4.2 Türkiye’de Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerinin Oluşturan Alt Faktör Endeksleri

Ülkeler Endeks/Sıralama		Devlet Yetkileri Üzerindeki Kısıtlamalar	Yolsuzluğun Yoksulluğu	Açık Devlet	Temel Haklar	Düzen ve Güvenlik	Düzenleyici Uygulama	Sivil Adalet	Ceza Adalet
Türkiye	Endeks	0,30	0,47	0,42	0,32	0,69	0,41	0,44	0,38
	Sıralama	124	60	97	123	77	110	103	85
Dünya Ortalaması	Endeks	0,55	0,52	0,52	0,57	0,72	0,54	0,55	0,47

Kaynak: WJP, 2021

Şema 4.1 Türkiye’de hukukun üstünlüğü endeks gelişim trendi yer almaktadır. Bu kapsamda Türkiye’nin 2016 yılında hukukun üstünlüğü endeksi değeri 0,46 olarak gerçekleşirken, 2020 yılında bu değer 0,43 seviyelerine gerilemiştir.

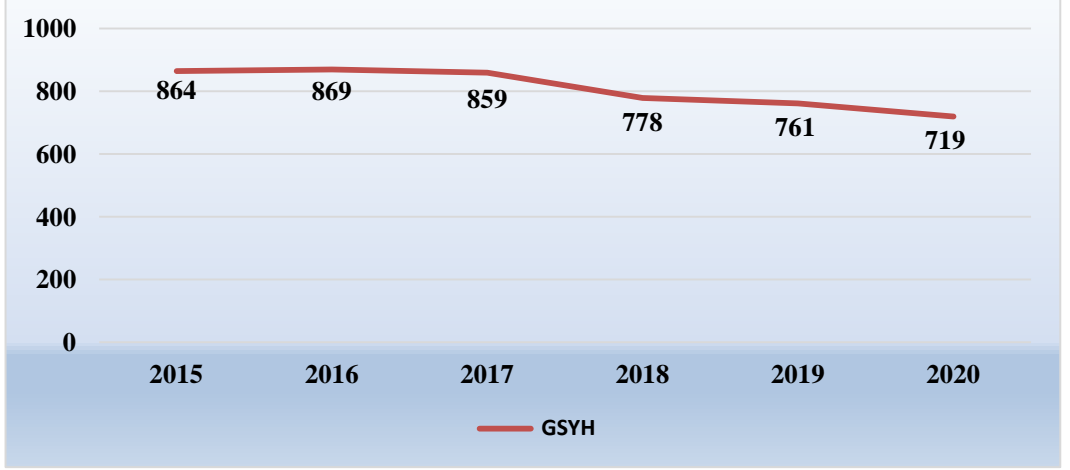
Şema 4.1 Türkiye’de Hukukun Üstünlüğü Endeks Gelişim Trendi

Kaynak: WJP, 2021

Şema 4.2 Türkiye’de GSYH’nın gelişim trendi yer almaktadır. Türkiye’nin GSYH düzeyinde 2015- 2016 yılları arasında arttığı, fakat 2017 yılı itibarıyla hukukun üstünlüğü endeksi değeri ile benzer bir trend eğilimine girerek düşüş yaşadığı görülmektedir.

Şema 4.2 Türkiye GSYH’nın Gelişim Trendi

Kaynak: TUIK,2021

4.1 Türkiye ile Seçili Ülkelerin Karşılaştırılması

Seçili ülkeler hukukun üstünlüğü endeks sıralamasında ilk beş ülke ile son beş ülke konumunda olan ülkeler temelinde oluşturulmuştur. Bu doğrultuda ilk beş ülke birinci grup olarak nitelendirilirken, son beş ülke ise ikinci grup şeklinde nitelendirilecektir. Birinci gruptaki ülkeler ile ikinci gruptaki ülkelerin Türkiye ile karşılaştırması yapılacak ve bu bağlamda Türkiye’nin iki grup karşındaki üstün ve zayıf yönleri tespit edilecektir.

Birinci Grup Ülkeler

Danimarka
Norveç
Finlandiya
İsveç
Hollanda

İkinci Grup Ülkeler

Venezuela
Kamboçya
Demokratik Kongo Cumhuriyeti
Kamerun

Tablo 4.3 ve 4.4 kapsamında Türkiye ile birinci ve ikinci grupta yer alan ülkelerin hukukun üstünlüğü endeks değeri ve makro iktisadi değişkenler bağlamında karşılaştırılması yapılmış ve bu kapsamda Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4.3. Türkiye ile Birinci Grup Ülkelerin Karşılaştırılması

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Türkiye'nin GSYH Düzeyi Birinci Grupta Yer Alan (Hollanda Hariç) Bütün Ülkelerden Yükseklerdir.	Türkiye Kişi Başına Milli Gelir, İşsizlik Oranı, Dış Ticaretin Karşılama Oranı ve Gelir Dağılımı Bakımında Birinci Grupta Yer Alan Ülkelere Kıyasla Düşük Bir Performansa Sahiptir.
	Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri Açısından Birinci Grupta Yer Alan Ülkelere Kıyasla Düşük Bir Performansa Sahiptir.

Kaynak: Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur.

Tablo 4.4. Türkiye ile İkinci Grup Ülkelerin Karşılaştırılması

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Türkiye'nin GSYH ve Kişi Başına Milli Geliri İkinci Grupta Yer Alan Bütün Ülkelerden Yükseklerdir.	Türkiye'nin İşsizlik Oranı (Kamboçya Hariç) Diğer Ülkelere Oranla Yükseklerdir.
Türkiye'nin Hukukun Üstünlüğü Toplam Endeks Değeri İkinci Grupta Yer Alan Bütün Ülkelerden Yükseklerdir.	
Türkiye'nin Dış Ticareti Karşılama Oranı, Kamerun, Mısır ve Venezuela'ya Kıyasla Yükseklerdir.	
Türkiye'de Gelir Eşitsizliği, Venezuela, Mısır ve Kongo D.C Kıyasla Daha Adıldır.	

Kaynak: Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur.

5. SONUÇ

Hukuk ve ekonomi ilişkisinin temel öznesi insandır. Bu iki farklı disiplinin tek öznedeki toplanması ve birbirleriyle etkileşim içerisinde oldukları, yadsınamaz bir gerçektir. Alınan hukuki kararların içerisinde ekonomik sonuçlar veya sorunlar barındırması da ilişkinin doğal sonucudur. Bu kapsamda hukuk ve ekonomi ilişkisinin temellerinin ne derecede sağlam olduğunu gösteren öge ise hukukun üstünlüğü ilkesine bağlılık seviyesidir. Hukuk ve ekonomi ilişkisi, hukukun üstünlüğü ilkesi üzerine kurulması durumunda ülke ekonomilerine pozitif katkı sağlar, öte yandan bu ilkedeki uzaklaşılması durumunda ise ülke ekonomilerine iktisadi anlamda önemli maliyetler yüklemektedir. Çalışmakapsamında hukukun üstünlüğü ilkesine kuvvetli bir şekilde bağlanan ülkelerin iktisadi anlamda güçlü oldukları, diğer taraftan hukuk üstünlüğü ilkesini göz ardı eden ülkelerin ise iktisadi anlamda da düşük performansa sahip oldukları sonucu varılmıştır. Fakat bazı ülkelerin iktisadi anlamda kısmi olarak başarılı olmalarına rağmen, hukukun üstünlüğü ilkesinin tam olarak benimsemedikleri sonucuna da varılmıştır. Bu doğrultuda hukukun üstünlüğü ilkesinin benimsendiği bütün ülkelerde iktisadi açıdan başarılı tablolar çizilirken, kısmi olarak ekonomik başarıya sahip olan bütün ülkelerde hukukun üstünlüğü ilkesine sahip olunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifade ile hukuk ekonomiyi beslerken, ekonomi aynı cömertliği hukuk için göstermemiş ve rasyonel davranmamıştır.

KAYNAKÇA

Aktan C. C., Tarık V. “Hukuk ve İktisat” içinde: Hukuk ve İktisat Yaklaşımı (Editörler: Coşkun Can Aktan), SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları, İzmir, 2020. ss. 51-79.

African Development Bank Group, Cameroon Economic Outlook. <https://www.afdb.org/en/countries-central-africa-cameroon/cameroon-economic>. (Erişim Tarihi 25.04.2021).

Baykal, C. M. (2008), “Hukuk-Ekonomi İlişkisi ve Ekonomi Hukuku Üzerine”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:4, ss: 76-87.

Cevizli, İ. (2013). “ Demokrasi ve Ekonomik Gelişme İlişkisi “ Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Country Economy , Netherlands Netherlands GDP - Gross Domestic Product <https://countryeconomy.com/gdp/netherlands> (Erişim Tarihi 22.03.2021).

Country Economy, Turkey GDP - Gross Domestic Product- <https://countryeconomy.com/gdp/turkey> (Erişim Tarihi 26.04.2021).

Demirtaş, D. (2010). “Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri”, 11. Ulusal Turizm Kongresi-Kuşadası, Ankara: Detay Yayıncılık.

Gözlügül, S. V. (2013), “Uluslararası Hukuk Boyutuyla Hukukun Üstünlüğü”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 17, No:2: ss:1423-1454.

Gürpınar, Bünyamin. “Hukuk ve İktisat” içinde: Hukuk ve Ekonominin Ortak Temelleri: Hukuk ve Ekonomi Akımı, (Editörler: Coşkun Can Aktan), SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları, İzmir, 2020. ss. 6-27.

International Monetary Fund (2020). World Economic Outlook Databases. <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLS/world-economic-outlook-databases#sort=%40imfdate%20descending> . (Erişim Tarihi 24. 03.2021).

International Monetary Fund (2020). GDP per capita, current prices. https://www.imf.org/external/data_mapper/NGDPDPC@WEO/TUR . Erişim Tarihi:24. 03. 2021).

International Monetary Fund (2020) .Cameroon. <https://www.imf.org/en/Countries/CMR>. (Erişim Tarihi 26.03.2021).

Işık, A. (2018), “İlk Şehirler ve Yazılı Medeniyete Geçiş”, Mavi Atlas, C:6 ,No:2: ss:46-74.

Kılınç, E. Ç. (2020), “ Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Finansal Gelişme ve Ticari Açıklık İle Olan İlişkisi: E7 Ülkeleri Örneği ”, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi, C:12, No:2: ss:45-54.

Knoema, World GDP Ranking 2020 By Country Data and Charts. <https://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2020-gdp-by-country-data-and-charts> (Erişim Tarihi 10.03.2021).

Knoema, World GDP Per Capital . <https://knoema.com/atlas/ /GDP-per-capital>. (Erişim Tarihi 10.03.2021).

Nicholas, M. Medema, S. G. (2006), “ Economics and the Law: From Posner to Post-Modernism”, Princeton University Press, New Jersey, ss 1045-1049.

Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). Income inequality.<https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>. (Erişim Tarihi:22. 03. 2021).

Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). Finland. <https://data.oecd.org/finland.htm>. (Erişim Tarihi:23. 03. 2021).

Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). Economic Outlook No 108 - December 2020. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?Quer yId=72 583> (Erişim Tarihi:23. 03. 2021).

Statista, Netherlands: Unemployment rate from 1999 to 2020 .<https://www.statista.com/statistics/263703/unemployment-rate-in-the-netherlands/> (Erişim Tarihi 17.03.2021).

Statista, Global unemployment rate from 2010 to 2020. <https://www.statista.com/statistics/279777/global-unemployment-rate>. (Erişim Tarihi 17.03.2021).

Şanslı, C. (2018), “4734 Sayılı Kamu İhale Kanununun Hukuk ve Ekonomi Öğretisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mali Hukuk Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Şaşmaz, M. Ü. , (2019), “Geçiş Ekonomilerinde Hükümet Etkinliği, Hukukun Üstünlüğü Ve Ekonomik Refah Arasındaki Nedensellik İlişkisi” , Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C: 20, No: 2: ss:150-63.

Tayyar, A.E. (2020). “ Hukuk ve İktisat Yaklaşımında Bir İktisatçı: Ronald H. Coase” Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C: 27, No:2: ss: 199-217.

Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi 01.03.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2020), 2020 Yılı Aralık Ayı Dış Ticaret, Ticaret, Esnaf ve Kooperatif Verileri. <https://ticaret.gov.tr/haberler/2020-yili-aralik-ayi-dis-ticaret-ticaret-esnaf-ve-kooperatif-verileri>.(Erişim Tarihi 26.04.2021).

Türkiye İstatistik Kurumu (2020), Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, IV. Çeyrek: Ekim - Aralık, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=D%C3%B6nemsel-Gayrisafi-Yurt-%>. (Erişim Tarihi 26.04.2021).

Türkbağ, A. Ü. (2003). Hukuk ve Ekonomi Anlayışı ya da Hukukun Ekonomik Analizi. Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi, 8, 58-67.

United Nations (2020), World Statistics Pocketbook 2020 edition. <https://unstats.un.org/unsd/publications/pocketbook/files/world-stats-pocketbook-2020.pdf> (Erişim Tarihi 26.03.2021).

Uysal, C. (2017), “ Ceza Hukukunda Suçsuzluk Karinesi Üzerine Bir İnceleme Ve Lekelenmeme Hakkı”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

İKİZ AÇIKLAR HİPOTEZİNİN AMPİRİK BİR ANALİZİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ*

Barbaros TUĞRAL¹

Öğr.Gör. Dr.

İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

E-mail: drbarbarostugral@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1856-8943

Öz

Çalışmanın amacı; literatürde de önemli tartışmalara neden olan cari işlemlerdeki açıklar ile bütçe açıkları arasındaki ilişkiyi, 1985-2017 yılları arasındaki veriler kullanılarak, Ricardocu Denklik Hipotezi ve Geleneksel Yaklaşım açısından incelenmiştir. Aynı zamanda bu ilişki, Türkiye ekonomisinde de uygulandığı için, bu çalışmada ‘‘Türkiye ekonomisindeki bütçe açıkları, cari işlemlerdeki açıkların nedenidir’’ hipotezi ortaya konulmuştur. Cari işlemlerdeki açıklar ile bütçe açıkları arasında elde edilen ilişki, Granger nedensellik testi ile ampirik olarak test edilmeye çalışılmıştır.

Kamusal alanda yapılan harcamaların, gelirleri aşması durumunda ortaya çıkan fazlalıklar ‘‘bütçe açığı’’ olarak ifade edilmektedir. Bu açıkların azaltılması veya ortadan kaldırılması için, ülkelerin makro ekonomik hedefler oluşturmaları

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

Bu makale yazarın Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde tamamlanmış olan ‘‘İkiz Açıklar ve Türkiye Ekonomisi’’ adlı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ **Sorumlu Yazar:** drbarbarostugral@gmail.com

Atıf (APA): Tuğral, B., (2021), İkiz Açıklar Hipotezinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 13 (1): 22-42.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

gerekmektedir. Çünkü cari işlem açıkları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin önünde önemli bir sorun olarak görülmektedir. Dolayısıyla çalışma sonucunda, Türkiye’de meydana gelen ikiz açıkların birbirleriyle ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bütçe açığı, Granger nedensellik testi, Cari işlemler, İkiz açıklar*

Alan Tanımı: *Bütçe*

AN EMPIRICAL ANALYSIS OF THE TWIN DEFICIENCIES HYPOTHESIS: THE CASE OF TURKEY

Abstract

Purpose of the study; The relationship between current account deficits and budget deficits, which causes important debates in the literature, has been examined in terms of the Ricardian Equivalence Hypothesis and Traditional Approach by using data between the years 1985-2017. At the same time, this relationship also applies to the case of Turkey, in this study, " a budget deficit in Turkey's economy, the current account deficit is the cause of 'hypotheses have been put forward. The relationship between current account deficits and budget deficits has been tried to be tested empirically with the Granger causality test.

If the expenditures made in the public sphere exceed the revenues, the excesses arising are expressed as "budget deficit". Countries need to set macroeconomic targets to reduce or eliminate these deficits. Because current account deficits are seen as an important problem for both developed and developing countries. In the study Hence, with the twin deficit occurring in Turkey it appeared to be associated with each other.

Key Words: *Budget deficit, Granger causality test, Current transactions, Twin deficits*

JEL Codes: *G30, G31*

1. GİRİŞ

İkiz açıklar hipotezi, iktisadi bakımdan cari işlem açıkları ve bütçe açıkları arasında bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin pozitif yönlü olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Bu hipotezle ilgili, Ricardocu Denklik Hipotezi ve Geleneksel Yaklaşım olmak üzere iki farklı görüş ortaya atılmıştır. Ricardocu Denklik Hipotezi, cari işlem açıkları ile bütçe açıkları arasında bir korelasyon olmadığını, bu nedenle de ikiz açıklar hipotezinin geçerli olmadığını görüşünü kabul etmektedir. Geleneksel Yaklaşım ise IS-LM modelinden hareketle, cari işlem açıkları ve bütçe açıkları arasında önemli bir korelasyon olduğu görüşünü kabul etmektedir.

Gelişmiş ülkelerde bütçe açıklarının makroekonomik dengeler üzerinde önemli sorunlara yol açmaması, dış ticaret dengesinin pozitif yönlü olmasına, enflasyon oranlarının düşük olmasına, sermaye bileşimlerinin yüksekliğine ve benzer nedenlere bağlı olmaktadır.

1980 yılının başlarında ABD’de ortaya çıkan cari işlem ve bütçe açıkları, sonraki dönemlerde önemini arttırarak diğer ülkelere de yayılmıştır. Türkiye’de ise cari işlem ve bütçe açıklarının, 24 Ocak 1980 yılı sonrasında alınan ekonomik politika kararlarıyla birlikte önemli bir sorun haline geldiği belirtilmektedir. Ancak alınan tüm önlemlere rağmen, uzun bir dönem ticaret açıkları ve bütçe açıklarının aynı seviyede ilerlediği ifade edilmektedir. 1990 yılının sonuna doğru ise daha çok dikkat çeken bir yapıya bürünmüş ve ilk ikiz açıklar hipotezi çalışmaları başlatılmıştır. Bu bağlamda birçok analiz ve test çalışması yapılmış ve sonuç olarak, bir kısım, hipotezin doğru olduğu sonucuna, bir kısım ise hipotezin kabul edilemeyeceği sonuçlarına ulaşmıştır. Bu çalışmada ilk olarak, ikiz açıklar, cari işlemler açığı, bütçe açığı ve son kısmında ise ekonometri yöntemleri tanıtılarak ve 1985-2017 yılları arasındaki veriler kullanılarak, araştırmanı hipotezi test edilmiş ve sonuçlar paylaşılmıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın kuramsal çerçevesi kapsamında; ikiz açıklar, cari işlemler açığı ve bütçe açığı konuları ele alınacaktır.

2.1. Cari İşlemler Açığı

Yurt içi yatırımlarındaki artışların çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlar; ülkede bulunan yeni doğal kaynaklar, ekonomik büyüme, üretime uygun yeni ürünler, makroekonomik istikrar politikaları, yapısal reformlar, vergi indirimleri ve enflasyondaki düşüş gibi nedenler olarak ifade edilmektedir. Ancak bu nedenlerden dolayı ulusal alandaki tasarruflar, karlı yatırım projelerini finanse etmekte yetersiz kalarak, cari işlem açıklarına neden olmaktadır (Roubini & Backus, 2003).

Cari işlem açıklarının nedenleri; iki temel başlık altında incelenebilir. Bunlar; ulusal tasarruflardaki azalmalar ve yurt içi yatırımlarda gerçekleşen artışlar olarak ifade edilmektedir. Cari işlem açıkları, ulusal tasarrufların azalması sonucu meydana gelmektedir. Bu bağlamda, ulusal tasarrufların azalmasının nedenleri de kamu tasarruflarındaki düşüşler ve özel tasarruflardaki düşüşler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bütçe açıkları süreklilik arz ediyorsa, aşırı harcamaların finanse edilmesi gerekmekte aksi halde finansmanı çok zor olacaktır. Yüksek gelir beklentisi nedeniyle hane halkının cari gelirlerinde önemli bir artış olmasa da ekonomik reformla, tüketimde bir patlama ve dayanıklı ürün alımlarında artış yaşanmaktadır. Böylece GSMH ve buna bağlı olarak cari tüketim de zamanla artış gösterecektir. Ancak tüketim fazlalığı, özel tasarruflarda düşüşe ve böylelikle cari işlem açıklarının oluşmasına neden olmaktadır (Roubini & Backus, 2003). Cari işlem açıklarını finanse etmenin yolu ise yurtdışından gelen sermaye girişiyle gerçekleştiği için, oluşan dış borç birikiminin zamanla GSMH de artışa neden olması durumunda sorun oluşmayacaktır.

✓ Yurt içindeki yatırımlarda bir artışın meydana gelmesi: Özmen (2004), uluslararası ticarete, net döviz girdisi sağlayacak alanlara yapılan yatırımlar, kısa vadede cari işlem hesaplarında açığa neden olurken, orta ve uzun vadede ihracatta artışa neden olmaktadır. Dış ticaret fazlası da dış borcun geri ödenmesi için gereken cari fazlada artışa neden olarak, cari işlem açıklarının sürmesini sağlamaktadır. Bu nedenle ülke, borçlanmaya gitmeden büyüme gösterebilir. Dış borçlanmaya gidilirken iki önemli durum dikkate alınmalıdır; a) Yurt dışından yapılan borçlanmaların, uluslararası ticarete bulunmayan alanlara yapılması gerekmektedir (Vyshnyak, 2000). Aşırı tüketim nedeniyle cari işlem açığının ortaya çıkması durumunda ana sermaye ve kuruluşlarda değişim meydana gelmezse, ülkenin de ileride borç ödeme kapasitesi düşmektedir. Bu nedenle uluslararası ticaret alanında bulunmayan alanlara yapılan yatırımların finanse edilebilmesi için, cari işlem açıklarının olmaması gerekmektedir. b). Yapılan

yatırımların finansmanı için fon borçlanmasına gidilmesi durumunda yatırım getirileri, en az oranda borçlanılan fonların maliyetini karşılırsa optimal seviyeye ulaşacak, aksi takdirde zarar edecektir (Roubini & Backus, 2003).

✓ Ulusal tasarruflarda yaşanan azalış: devletin yasa yapma, para basma ve vergi alan tek güç olması nedeniyle ekonomik performansı yönünden çok önem arz etmektedir (Demir, 2001). Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkelerde yeterli kalkınma hızına ulaşabilmek için, milli hasılatın önemli bir bölümünün yatırıma ayrılması gerekmektedir.

2.2. Bütçe Açığı

Bütçe açığı; devletin, bütçe hazırlama sürecindeki tahmini bütçe giderlerinin gelirler ile karşılanamaması durumu olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla bütçe kavramının temelinde, gelir ve gider dengesi bulunmaktadır. Bu bağlamda, bütçe uygulaması başladığında sağlanan dengenin, uygulama bittiğinde de sağlanıyor olması, yapılan tahminlerin ve bütçe hazırlama aşamasının başarı ile sonuçlandığını göstermektedir. Keynesyen teorisine göre, kamusal harcamalar, kendiliğinden finansmanını ortaya çıkarttığı bütçe açıklarını arttırmaktadır. Bütçe açıkları, global bir problemdir ve ekonomi üzerinde oldukça olumsuz etkileri bulunmaktadır. (Tügen, 1991).

Bütçe açıklarından kaynaklı ortaya çıkan sorunlar (Günaydın 2003); düşük reel sermaye ve yüksek reel faiz, düşük reel sermaye ile üretim, düşük oranda tasarruflar, yüksek oranda cari işlem açıkları, uzun vadede enflasyon, işsizlik oranlarında artış, yurtiçi yatırımların sermayedeki ürünlerinin nispi oranlarda kısıtlanması ve özel piyasadan kaynakların alınması sonucu özel yatırımların dışlanması şekilde sıralanabilir.

Borçlanmadan kaynaklı, faiz oranlarında gerçekleşen artışların dereceleri, dışarıdan sermaye girişlerine neden olmakta, böylelikle milli paranın değeri artmakta ancak, iç yatırımlar yerine net ihracat dışlanmaktadır. Bu bağlamda birçok iktisatçı, uzun vadede bütçe açıklarının sermaye stoklarını azaltacağı ve dış borçlarda artışa neden olacağı görüşünü savunmaktadırlar. Bütçe açıkları, yatırımlar, özel tasarruflar ve cari işlem dengeleri üzerinde, finanse ediliş biçimlerine göre etkili olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerdeki bütçe açıklarına yıl bazında bakıldığında, çoğunlukla enflasyonist açığa neden olmayan, zayıf şekillerde gerçekleştiği ve yüksek

tasarruf oranları sayesinde kolaylıkla kapatıldığı gözlemlenmiştir. 1970’li yılların ikinci yarısından sonra, gelişmiş ülkelerdeki bütçe açıkları artış göstermiştir. Bunun en önemli nedeni ise, petrol krizinin dış ve iç piyasaları olumsuz etkilemesi olarak belirtilmektedir. Aynı zamanda toplam kamu borç stokları içinden, iç borç stoklarının artması da bütçe açıklarının artmasını sağlayan bir başka neden olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda, gelişmiş ülkelerde iç borç stoklarının artmasının nedenleri (Sönmez, 1994, 584); büyüme hızındaki düşüşler, uygulanan kamusal politikalar, vergi gelirlerine göre kamusal harcamaların, enflasyonu daha çok etkilemesi ve artan faizler nedeniyle ülkedeki finans yükünün ağırlaşması şeklinde sıralanabilir.

Gelişmiş ülkelerdeki sosyal güvenlik sorunları ve sağlık alanındaki hızlı artışlar, bütçe açıklarının hacmini genişleten en önemli etkenler olarak belirtilmektedir. Aynı zamanda bu ülkelerde yapılan sosyal harcamalar, emekli maaşlarındaki artışlar ve diğer transferlerdeki artışlar, bütçe açıklarına temel oluşturan sorunlar olarak ifade edilmektedir (Şen & Sağbaş, 2004).

1980 yılı sonrasında daraltıcı maliye politikalarına geri dönmüş ve gelişmiş ülkelerdeki bütçe açıkları azalmaya başlamıştır. Ancak, 1980-1990 yılları arasındaki oransal kamu harcamalarının GSYİH oranından yüksek olması nedeniyle, vergi yükleri artış göstererek, büyüme ve üretim faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir. Egeli’ ye göre (2000), gelişmiş ülkelerde, yapısal farklılıklara göre uygulanan maliye politikaları, bütçe açıklarının hacmini doğrudan etkilemektedir. Almanya, İsveç, Fransa ve Kanada gibi ülkelerde, orta vadede otomatik istikrar uygulamaları ağırlıktayken; Belçika, İtalya ve İspanya gibi ülkelere ise kısa vadedeki maliye politikalarına ağırlık verilmektedir. Böylelikle harcama artışlarıyla orantılı borç-faiz maliyetleri yükselerek, bütçe açıklarının artmasına yol açacaktır. Ejder’e göre ise (2002), gelişmiş ülkelerde uzun vadeli ve düşük faiz oranlarıyla borçlanmaya gidilmesi, enflasyonist etkinin ortadan kalkmasını sağlamaktadır. Fakat gelişmiş ülkelerde iç ve dış borçlanma yapılarının uygulanma şekilleri de borç yönetimlerinin başarılarıyla ilişkili olmaktadır.

1990’lı yıllar, gelişmiş ülkeler için, bütçe dengesini sağlamak amaçlı araştırmaların başlatıldığı bir dönem olarak ifade edilmektedir. 1992’de Maastricht Anlaşması imzalanarak, maliye ve para politikalarında istikrar sağlanmaya çalışılmış ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde parasal ve ekonomik bütünlüğe geçiş için önemli adımların atıldığı belirtilmiştir. Sonuç olarak, bütçede mali istikrarı sağlayabilmek amacıyla, OECD ve AB ülkelerinde kamusal

harcamalarda kısıtlamaya ve borçlanma maliyetlerini azaltmaya gidilmiştir. Bunun da denk bütçe hedeflerinin kısmen gerçekleştirilmesine katkı sağladığı belirtilmiştir. Ancak, koşullar arasındaki toplam borç stokunda GSYİH'nin %60'ı geçmemesi gerektiği için, Portekiz, Belçika, Manya, İtalya ve İspanya mevcut koşulları karşılamakta yetersiz kalmıştır (Egeli, 2000).

2.3. İkiz Açıklar

Milli hasıla hesapları, cari işlem hesaplarında denge sağlayabilmek için kullanılan ilk yöntem olarak ifade edilmektedir. 1980 yılından 1986 yılına kadar ABD'deki bütçe açıklarının GSYİH'ye oranı %2,7 iken %5'e, cari işlem açıklarının GSYİH'ye oranı ise %0 iken %3,5'e yükselmiştir. Bu açıklar, hem aynı oranda artış göstermeleri hem de benzer politikaları barındırdıkları için "ikiz açıklar" olarak ifade edilmiştir (Mann 2002, 135).

İkiz açıklar hipotezi; bir ülkedeki bütçe açıkları azaldığında, cari işlem açıkları da azalma eğiliminde olmaktadır. Böylelikle yapılan bazı çalışmalarda, cari işlem açıklarındaki iyileştirmelerin, bütçe açıklarındaki azalışı da zorunlu hale getirdiği belirtilmektedir (Şen & Sağbaş, 2004). Cari işlem açıkları ve bütçe açıkları arasındaki ilişki, bütçe açıklarını finanse ederken döviz rezervlerinin kullanılmasıyla belirgin hale gelmekte, aynı zamanda ulusal paranın değerini de artırmaktadır (Vyshnyak, 2000). Bununla birlikte, rezervlerin tükenmesiyle sabit kur sistemlerinde de devalüasyon yaratabileceği için, bireyler rezerv sınırına yaklaşılmasını beklemekte, bu da sermayenin dış piyasalara yönelmesine ve ödemeler dengesinin bozulmasına sebep olmaktadır. Geleneksel yaklaşımda ikiz açıklar hipotezine göre; bütçe açıkları ve cari işlem açıkları arasındaki ilişkinin iki temel görüşe dayandığı belirtilmektedir. İlki; cari işlem açıkları ve bütçe açıkları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu, ikincisi ise; aralarındaki ilişkinin bütçe açıklarından cari işlem açıklarına doğru ilerlediği yönündedir. Dolayısıyla geleneksel yaklaşıma göre cari işlem açıklarının nedeni, bütçedeki açıklar olarak ifade edilmektedir (Alkswani, 2000).

Bazı iktisatçılar, ikiz açıklar hipotezinin teorik geçerliliğinin reel çevrede sağlandığı görüşünü ileri sürmüş ve hipotezin geçerliliğinden şüphe duymuşlardır. İktisatçılar, faiz oranları ve bütçe açıkları arasında birbirine doğru aynı yönde ilerleyen bir ilişkiye rastlamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, 1972-1990 dönemleri arasında sanayileşmeyi başarmış yedi ülke verileri kullanılarak çalışmalar yapılmış ve ikiz açıklar hipotezi açısından incelendiğinde, bu ülkeler

arasında önemli farklılıkların olduğu belirtilmiştir. Öne sürülen diğer çalışmalar, ikiz açıklar hipotezindeki her bileşen için yapılan tanımlamaların eksik olduğunu ve bu nedenle hipotezin geçerli olmadığını ifade etmişlerdir. Kamu harcamalarında yaşanan artışların bütçede açıklara yol açtığı, ancak bu açıkların ekonomik performanslar üzerindeki etkisinin, cari işlem açıklarına göre değişiklik gösterdiğini ileri sürmüşlerdir. Bazı iktisatçılara göre, ikiz açıklar hipotezinde eksik olan iki değişken bulunmaktadır. Bunlar, para arzı ve fiyat seviyesi olarak belirtilmektedir. Para arzının sabit olduğu varsayıldığında denge koşulu ($I=S$), yurt içi yatırımlarının yurt içi tasarruflara eşit olmasıyla gerçekleşmektedir. Ancak kredi oluşumunda finansal sistemlerin gelişmesi için para arzında artışların olması, yatırım seviyesinin tasarrufun üzerinde gerçekleşmesine neden olabileceği belirtilmiştir ($S<I$). Aynı zamanda para arzındaki artışların, nominal hasılat değerini de arttıracığı ve böylelikle ithalat talebinin de artış göstereceği ifade edilmektedir. Dolayısıyla cari işlem açıkları da artış gösterecektir (Pozo, 1992). Birçok iktisatçının, bütçe fazlasının ticaret alanında yaşanacak açıkları azaltacağına ve bu nedenle ikiz açıklar teorisine de inandıkları ifade edilmektedir. Buna göre, bütçe açıklarının etkin ve bağımsız bir değişken özellikte olduğu belirtilmiştir. Hükümetlerin borçlanmadığı ve bütçede açıkların yaşanmadığı varsayımında, ticaret açıkları, yatırımların azalmasına ve tasarrufların da artmasına neden olacaktır. Aynı zamanda yatırımların, ekonomik büyümede, ithalatta ve hasılat düzeyinde belirleyici rolde olmasından dolayı, bu yaklaşımın geçerliliği kabul edilmemektedir. Bazı iktisatçılar cari işlem açıkları ve bütçe açıkları arasında doğrudan bir ilişki olduğunu kanıtlayabilmek için, ikiz açıklar hipotezini kullanmaya çalışmışlardır. Yatırımın gerçekleşmesi için borçlanmaya gidilmesi, global düzeydeki tasarrufların kullanılmasıyla gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla cari işlem açıklarının nedenlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Ekonomi yapısında meydana gelen resesyonlar esnasında, gelir düzeyleri artar ya da azalır ve bütçe dengesi de iyi ya da kötü bir hal alabilir. Resesyonlarda, özel tasarruflar ve ulusal tasarruflar arasındaki farklılıklar daha belirgin hale gelerek yatırımların ve böylece gelir düzeyinin düşmesine, cari işlem hesaplarının da artmasına katkıda bulunmaktadır (Roubini & Backus, 2003).

3. CARİ İŞLEMLER BÜTÇE AÇIĞI VE İKİZ AÇIKLAR HİPOTEZİ İÇİN DENKLEMSEL ANALİZ

Türkiye'nin ekonomik yapısının güçlü olmasına rağmen bazı ekonomik dalgalanmalar yaşanmakta ve buna ikiz açıkların neden olduğu belirtilmektedir. Türkiye'deki cari işlem açıkları ve bütçe açıkları arasında önemli bir korelasyon

olduğu belirtilmektedir. Ülke ekonomilerinde dış ticaret denkleğinin, açığının veya fazlasının olması durumunda; bütçe denkleğinin, fazlasının veya açığının da gerçekleşme olasılığı bulunmaktadır. Bu yaklaşımda ifade edilen milli gelir denkleminde hareketle, ikiz açıklar hipotezi ele alınmıştır.

$$Y=C + I + G + (X-M)$$

(2.1)

(2.1)'de ifade edilen denklemden Ulusal Gelir (Y)'in elde edilebilmesi için; dış açık ekonomide Özel Tüketim (C), Hükümet Harcamaları (G), Yatırım Harcamaları (I) ve Net İhracat (X-M) toplamından faydalanılmıştır. Bu bağlamda denklemden, piyasa üzerinde merkez bankasının herhangi bir müdahalesinin olmadığı ve bütçe açıklarını finanse edebilmek için yurtiçi kaynaklara ihtiyaç duyulduğu varsayımından yola çıkılmıştır.

Cari işlem açıkları (CA), dış ticarete bağlı olduğu varsayımından yola çıkılarak, ithalat ve ihracat arasındaki farklar şeklinde de incelenebilir. (2.1) denkleminde ortaya çıkan farkın (X-M) yerine, (2.2)'de (C-A) yazılarak, eşitlik sol tarafa çekilmiş ve (2.3) numaralı denklem elde edilmiştir.

$$Y = C + I + G + CA$$

(2.2)

$$CA = Y - (C + I + G)$$

(2.3)

Açık piyasa ekonomisinde Ulusal Tasarruf (S), cari işlem açıkları ve yatırımlar toplamına eşittir ve şu şekilde belirtilmektedir;

$$S = Y - C - G + CA$$

(2.4)

$$Y - C - G = I$$

(2.5)

$$S = I + CA$$

(2.6)

Dışa açık ekonomilerin cari işlem hesaplarında meydana gelen fazlalıklar, o ülkenin net yabancı yatırımları olarak ifade edilmektedir. (2.6)'da ki denklemden, dışa açık ekonominin gelirini arttırmak amacıyla, yerli ve yabancı sermaye yatırımı kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, özel kesim tasarrufları (Sp) ile kamusal kesim tasarrufları (Sg) toplandığında, ulusal tasarruf (S) elde edilmektedir.

$$S = Sp + Sg$$

(2.7)

(2.7) denkleminde, özel kesim tasarrufları (Sp), harcanabilir gelirin tüketilmeyen kısmını ifade etmektedir. Buna göre;

$$S_p = Y - T - C$$

(2.8)

Kamu kesimi tasarrufları (S_g) ise kamuyla elde edilen vergi gelirlerini ve kamusal alanda yapılan harcamaların arasındaki farkı ifade etmektedir;

$$S_g = T - G$$

(2.9)

(2.9) denklemine göre ulusal tasarruf (S), şu şekilde tekrar yazılabilir;
 $S = Y - C - G + CA = (Y - T - C) + (T - G) = S^P + S_g$

(2.10)

ya da;
 $S = S^P + S_g = I + CA$

(2.11)

Bu denklemden hareketle, (2.10) denklemindeki özel tasarrufların düzenlenmesi ve (2.9)'da ki kamusal tasarruflar eşitliğinin ($T - G$) aşağıdaki denkleme eklenmesi ile (2.12) numaralı denklem meydana gelmektedir.

$$S^P = I + CA - S_g = I + CA - (T - G) = I + CA + (G - T)$$

(2.12)

Kamusal bütçe açıkları, Türkiye'nin ekonomik yapısına uzun bir dönem ciddi sorunlar oluşturmuştur. Mevcut kaynakların, kamu harcamalarını karşılayamadığı durumlarda devlet, finansal piyasalardan fon talebinde bulunabilir. Talep artışları da fon piyasalarındaki dengeler üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Ancak, kamudaki finansman problemi ve finans piyasasının derinliğine bağlı olarak etki düzeyinin büyüklüğü de değişiklik göstermektedir. Kamu kesiminin finans piyasalarındaki ağırlığı artarken, tasarruflarda artış olmaması; özel kesimdeki fon taleplerinin karşılanmasını sağlayacak yeterli kaynak bulunmasını da zorlaştırmaktadır. Böylelikle gerçekleşen fonlama maliyetleri de artış göstererek, özel kesimin finans piyasalarından dışlanmasına neden olmaktadır (Barro 1989. 48).

(2.12) numaralı denklem, (2.13) numaralı denklem ile daha öz bir şekilde belirtilmektedir.

$$S^P = I + X - M + G - T$$

(2.13)

Denklem (2.13)'te eşitliğin bir tarafında toplanan özel tasarruflar, ithalat, vergiler, yatırım ve kamu harcamaları (2.14) denklemindeki gibi yerleştirildiğinde, toplam sızıntı ve toplam katılım eşitliğine ulaşılmaktadır.

$$S^P + T + M = I + G + X$$

(2.14)

Toplam Sızıntı = Toplam Katılım

Toplam sızıntı ve toplam katılım eşitliği ile ulusal gelir dengesi oluşturulmaktadır. Kamusal alanda mal ve hizmet satın alarak yapılan harcamaların toplamına "toplam katılım", yapılan harcamaların finanse edilebilmesi için toplanan vergilere ise "toplam sızıntı" denilmektedir. Bir ülkede üretilen mal veya hizmetin yabancı ülkeler tarafından satın alınmasına "ihracat" (X) denilmekte ve ulusal gelir hesaplamalarında, toplam katılıma dahil edilmektedir. Yurt dışında üretilen mal veya hizmetin, ülkedeki alıcılar tarafından satın alınmasına ise "ithalat" (M) denilmekte ve ulusal gelir hesaplamalarında, toplam sızıntıya dahil edilmektedir.

(2.14) denklemi, bu açıklamalara göre düzenlendiğinde şu şekli almaktadır;

$$\frac{X - M}{\text{cari işlem açığı}} = S^P - I - \frac{(G - T)}{\text{bütçe açığı}}$$

(2.15)

(2.15) denklemi, cari işlem açıkları ile bütçe açıkları arasındaki ilişkiyi ortaya koyar niteliktedir. Denklemde bütçe açıkları (G-T) şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla, cari vergilemenin ve (Sp-I)'nin sabit olduğu varsayıldığında; kamu harcamalarındaki geçici artışların, bütçe açıklarına neden olduğu ve toplam ulusal birikimi düşürdüğü, bu nedenle de cari işlem hesaplarını etkileyebileceği belirtilmektedir. Bu bağlamda, kamusal harcamaların oluşturduğu bütçe açıklarının, ülkenin cari işlem fazlasını arttırabileceği ya da azaltabileceğini söylemek mümkündür (Alkswani, 2000; Saleh 2003; Dibooğlu, 1997).

Belirli bir seviyedeki yatırımlar için, özel tasarruflarda gerçekleşen azalışlar ve bütçe açıklarında yaşanan artışlar, ödeme bilançolarındaki sermaye hesaplarını

etkilemektedir. Yabancı sermaye, kısa bir dönemde faiz oranları ve yatırım taleplerini pozitif yönlü değiştirmekte ancak, cari işlemlerdeki dengeyi de negatif yönlü değiştirmektedir (Şimşek, 2000).

Bütçe açıklarının sürdürülebilir olması; iki faktöre bağlı olmaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir;

1. Bütçe Açıklarının Boyutları: Faiz ödemelerinde, kamusal vergi gelirlerinin bir kısmının kullanıldığı ve ödemelerin, kamu harcamaları kaleminde yer almasından dolayı, bütçe açıklarının artmasına ve açıkların daha çok finansmana gereksinim duymasına neden olmaktadır. Bu nedenle, borç arttıkça, faiz ödemelerinin de arttığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla, borçlanma ve bütçe açıklarının sürdürülebilir olması için, borçlanma faizlerinin ödemelerinde, vergi gelirlerinin kullanılmaması gerekmektedir.

2. Ekonomik Büyüme Oranı: Borçlanma, ekonomik boyutlara oranla kontrol etmesi güç boyutlara ulaşabilir. Bu nedenle ekonomik büyümenin sağlanması ve sürdürülebilir olması için borçlanma yoluna gidilmemesi gerekmektedir. Bir ülkede ekonomik büyüme arttıkça, harcamalar ve vergiler de aynı oranda artı göstermekte ve bütçe açıkları da sürdürülebilir hale gelmektedir (Şimşek, 2000).

4. YÖNTEM

Bu çalışmada öncelikle, iki değişken için de yapısal kırılma esas alınarak ve genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılarak, değişkenlerin durağanlıkları incelenmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise Granger Nedensellik Analizi ile bütçe açığı ve cari açık arasında bulunan ilişkinin yönü tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.1. Araştırmanın amacı ve önemi

Bu çalışmanın amacı; ikiz açıklar hipotezine ilişkin kuramsal yaklaşımların geniş bir biçimde incelenerek, konuyla ilgili Türkiye ekonomisine dair yapılan ampirik çalışmaların detaylı perspektiften değerlendirilmesidir.

Öncelikle bütçe açıkları olmak üzere, diğer makroekonomik değişkenlerin, cari işlem hesabı dengesi üzerindeki etkileri ve her iki değişkenin arasındaki ilişkiye yönelik ampirik çalışmalar yapılmıştır. Bunun sonucunda elde edilen verilerin, her

iki açığın azaltılmasına yönelik uygulanması gereken ekonomik politikalara katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

4.2. Araştırma modeli ve hipotezleri

Bu araştırmanın amacına, modeline ve analizlerine yönelik geliştirilen hipotezler şunlardır;

- H1a: Cari işlem açıkları ve bütçe açıkları arasında bir ilişki bulunmaktadır.
- H1b: Bütçe açığı arttıkça, cari işlem açıkları da artar.
- H1c: Cari işlem açıkları arttıkça, bütçe açıkları da artar.

4.2.1 Verilerin analizi ve bulgular

Bu çalışmada, ikiz açıklar arasındaki nedensellik ilişkisinin incelenmesi için 1980-2017 yılları arasındaki Merkez Bankası verilerinden yararlanılmıştır.

4.2.2. Bütçe dengesi ile cari işlemler dengesi nedensellik ilişkisi

Tablo 3.1. Bütçe değişkeni için kırılmalı birim kök testi tablosu

Boş Hipotez: AMAÇ bir birim kökü vardır Trend Spesifikasyonu: Trend ve kesişme Kırma Şartı: Trend ve kesişme Mola Tipi: Yenilikçi aykırı	
Son Dakika: 2011 Break Seçimi: Dickey-Fuller t-istatistiğini en aza indirir Gecikme Süresi: 0 (Otomatik - Schwarz bilgi kriterine göre, maxlag = 8)	
Prob.	t-İstatik
Artırılmış Dickey-Fuller test istatistiği	-5.073260 * 0.0663
Kritik değerleri test	
edin: 1% seviye	-5.719131
5% seviye	-5.175710
10% seviye	-4.893950
*Vogelsang (1993) semptomik tek taraflı p değerleri.	

Tablo 3.1 incelendiğinde, bütçe dengesinin düzey halindeki birim köke sahip olduğu sıfır hipotezi reddedilmemiş, bu nedenle seri düzey halindeki birim kök hipotezi geçerli olmuştur.

Bütçe değişkeninin ilk farkı alınarak tekrar test edilmiştir ve test sonuçları Tablo 3.2’de ki gibidir.

Tablo 3.2. Bütçe değişkeni için ilk farkı alınmış değişken birim kök testi sonuçları

	t-İstatistik	Prob.*
Boş Hipotez: D_BUTCE'nin bir birim kökü var Eksojen: Yok		
Artırılmış Dickey-Fuller test istatistiği	-	0.0000
Kritik değerleri test edin: 1% seviye 2.639210	-	
5% seviye	-	
*MacKinnon (1996) tek taraflı p değerleri.		

Tablo 3.2 incelendiğinde, sıfır hipotezi reddedilerek, bütçe dengesi değişkeninin durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cari işlem dengesi için de kırılmalı birim kök testi uygulanmış ve sonucu Tablo 3.3’te belirtilmiştir.

Tablo 3.3. Cari İşlemler Değişkeni İçin Kırılmalı Birim Kök Testi

Boş Hipotez: CARI bir birim kökü vardır Trend Spesifikasyonu: Trend ve kesişme Kırma Şartı: Trend ve kesişme Mola Tipi: Yenilikçi aykırı		
Son Tarih: 2002 Break Seçimi: Dickey-Fuller t-istatistiğini en aza indirir Son Tarih: 2002 Break Seçimi: Dickey-Fuller t-istatistiğini en aza indirir Gecikme Süresi: 8 (Otomatik - Schwarz bilgi kriterine dayalı, maxlag = 8)		
	t-İstatistik	Prob.*
Artırılmış Dickey-Fuller test istatistiği	-4.924943	0.0921
Kritik değerleri test 1% seviye	-5.719131	
5% seviye	-5.175710	
seviye	-4.803050	
*Vogelsang (1993) asimptotik tek taraflı p değerleri.		

Tablo 3.3 incelendiğinde, cari işlem dengesi değişkeninin durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Cari işlem değişkeninin ilk farkı alınarak tekrar test edilmiştir ve test sonuçları Tablo 3.4’te verilmiştir.

Tablo 3.4. Cari işlemler değişkeni için ilk farkı alınmış değişken birim kök testi

Boş Hipotez: D_CARI bir birim kökü var		
Eksojen: Yok		
Gecikme Süresi: 0 (Otomatik - SIC'ye göre, maxlag=8)		
	ü t-İstatistik	
Prob. *		
Artırılmış Dickey-Fuller test istatistiği	-7.111205	0.0000
Kritik değerleri test		
1% seviye	-2.639210	
5% seviye	-1.951687	
10% seviye	-1.610579	
*MacKinnon (1996) tek taraflı p değerleri.		

Tablo 3.4 incelendiğinde, sıfır hipotezinin reddedilerek, cari işlem dengesi değişkeninin durağan olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre durağan olan değişkenlerin, nedensellik ilişkisini incelemek için, uygun gecikmenin belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda, her iki değişkenin de bilgi kriterlerinden yararlanılarak, uygun gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Sonuçlar Tablo 3.5’te belirtilmiştir.

Tablo 3.5. Bütçe ve cari işlemler değişkenleri yardımıyla uygun gecikme uzunluğu tespit tablosu

VAR Lag Sıralama Seçimi Kriterleri Endojen değişkenler: D_BUTCE D_CARI Örnek: 1984 2017 Dahil edilen gözlemler: 30					
Lag.	LogL	LR	AIC	SC	HQ
1	-628.8809	NA	42.19206*	42.37889*	43.25183*
2	-626.4045	4.292483	42.29363	42.66728	42.41316
3	-624.3152	3.342757	42.42102	42.98149	42.60032
* ölçüt tarafından seçilen gecikme sırasını gösterir. LR: sıralı modifiye LR test istatistiği (her test%5 seviyesinde) FPE: Son tahmin hatası AIC: Akaike bilgi ölçütü SC: Schwarz bilgi kriteri HQ: Hannan-Quinn bilgi kriteri					

Tablo 3.5 incelendiğinde, her iki değişken için de en uygun gecikme uzunluğunun 1 olduğu tespit edilmiştir.

4.2.2. Bütçe ve cari işlemler değişkenleri için granger nedensellik analizi

Her iki değişken için de en uygun gecikme uzunluğunun 1 tespit edilmesine göre yapılan Granger Nedensellik Analizi sonuçları Tablo 3.6'daki gibidir:

Tablo 3.6. Bütçe ve cari işlemler değişkenlerinin granger nedensellik analizi sonuçları

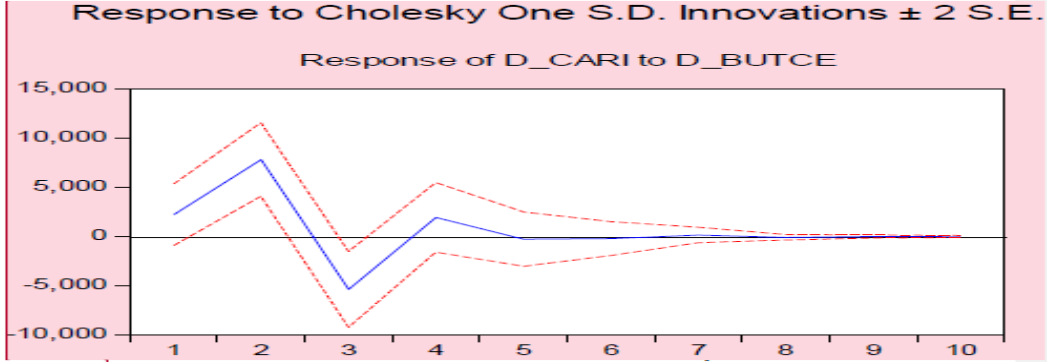
Çift Yönlü Granger Nedensellik Testleri Örnek: 1984 2017 Gecikmeler: 1			
Sıfır Hipotezi:	Obs	F-İstatistik	Prob
D_CARI does not Granger Cause D_BUTCE	32	0.61694	0.4386
D_BUTCE does not Granger Cause D_CARI	29.9713	7.E-06	

Tablo 3.6 incelendiğinde, iki hipotez test edilmiştir. İlk hipotezde, sıfır hipotezinin reddedilmediği ve böylelikle, cari işlem dengesinden bütçe dengesine doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İkinci hipotezde ise, sıfır hipotezinin reddedildiği ve böylelikle bütçe dengesinden cari işlemler dengesine doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, incelenen dönem içerisinde cari işlem açıklarının, bütçe açıklarından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

4.2.3. Bütçe değişkeni ve cari işlemler dengesi ile ilgili etki-tepki fonksiyonu

Bütçe değişkeninde meydana gelecek bir şok karşısında, cari işlem dengesinin nasıl etkileneceğini analiz etmek amacıyla, nedenselliğin yönü de göz önünde bulundurularak, Etki-Tepki Fonksiyonu grafiği incelenmiştir.

Cholesky One S.D. Yenilikler ± 2 S.E

X ekseninde YILLAR ve Y ekseninde ise KBGSYİH incelenmiştir.

Grafik 3.1. Bütçe değişkeni ve cari işlemler dengesi ile ilgili etki-tepki fonksiyonu grafiği

Grafik 3.1 incelendiğinde, bütçe dengesi değişkeninde gerçekleşen 1 standart sapma şoka, cari işlemler dengesinin, ilk dönem içerisinde artan ve pozitif yönlü bir tepki verdiği görülmektedir. İkinci dönemde en yüksek pozitif tepkiye ulaştığı ve sonrasında ters yönde ilerleyerek, üçüncü dönemde en yüksek negatif tepkiye ulaştığı ve beşinci dönem itibarıyla de eski dengesine döndüğü görülmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada ikiz açıklar hipotezinin Türkiye ekonomisi bakımından incelendiği bu çalışmanın sonucunda, bütçe dengesinin cari işlem dengeleri üzerinde bir

etkiye sahip olduğu saptanmış ve bulguların, Ricadocu görüşü ile uyuşmadığı, geleneksel yaklaşım teorisini desteklediği tespit edilmiştir. Bu durumda Türkiye ekonomisi için, ikiz açıklar hipotezinin geçerliliği ortaya koyulmuştur.

Türkiye ekonomisi için geçerli olduğu kabul edilen iki açıklar hipotezi, bazı önemli sonuçların da tespit edilmesini sağlamıştır. İlk olarak, cari işlem açıklarında meydana gelen azalmayla, mali ayarlamaların da yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla, cari işlem açıklarının kapatılabilmesi için, bütçe açıklarının da azaltılması gerekmektedir. Cari işlem açıkları azaltıldığında, ulusal tasarruflarda yükselme sağlanacak ve tasarruflar, finansal sektörün gelişmesini sağlayacaktır.

İkinci olarak, iki açıklar hipotezine göre, bütçe açıklarını temsil eden maliye politikalarının, cari işlem açıklarının ortadan kaldırılmasında etkili ve önemli bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla, bütçe açıkları ortadan kaldırılmadan, cari işlem açıklarının da ortadan kaldırılması mümkün olmayacaktır.

Bütçe açıklarının giderilmesi için, mali disiplin anlayışı da göz önünde bulundurularak hem vergi gelirlerini yükseltecek hem de kamusal harcamaları azaltacak önlemlerin alınması gerekmektedir. Kamu gelirlerinin yükselmesi için, kayıt dışı ekonomi kaydedilmeli, üretimin teşvik edilmesi için, vergi oranları yeniden düzenlenmeli, cezaların ve vergi denetimleri yükseltilmeli, istisnalar ve iadeler azaltılmalı ve kamusal kesimdeki ücret dengesizliklerinin giderilmesi gerekmektedir. Kamusal harcamaların azaltılması içinse; yolsuzluk ve savurganlığın engellenmesi, mali yardım ve sübvansiyonların azaltılması, denetim ve şeffaflığın artırılması politikalarının izlenmesi gerekmektedir.

Nedensellik ilişkisinin iç dengeden dış dengeye doğru gerçekleştiği ve dolayısıyla Türkiye ekonomisindeki en temel problemi, iç dengesizliklerin oluşturduğu, bu çalışmanın ortaya çıkarttığı en önemli sonuç olmaktadır. Bu nedenle ekonomik istikrar için, ilk olarak iç denge sağlanmalıdır. Çünkü iç dengede meydana gelecek bir gelişme, dış dengenin de olumlu etkilenmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda, iç dengede sağlanan kontrol, nedensellik ilişkisinden dolayı dış dengenin de kontrolünü sağlayacaktır.

Çalışmada literatürde de önemli tartışmalara neden olan cari işlemlerdeki açıklar ile bütçe açıkları arasındaki ilişki yani ikiz açıklar araştırılmıştır. Özellikle çalışmaların ikiz açıklar, hem ulusal hem de uluslararası piyasalarda önemli oluşu bu konudaki çalışmaların önemini artırmaktadır. Özellikle cari işlemlerdeki açıklar, bütçe açıkları ve ikiz açıklar konusunda yapılacak araştırmalar; bundan sonraki araştırmalara, karar veren konumdaki yöneticilere ve kurumlara önemli katkılar sunabilecektir.

KAYNAKÇA

- Alkswani, Mamdouh Alkhatib (2000). "The Twin Deficit Phenomenon in Petroleum Economy: Evidence from Saudi Arabia", *Seventh Annual Conference*, Economic Research Forum, Amman, 1-25.
- Anoruo, E., & S. Ramchander (1998). "Current Account and Fiscal Deficits: Evidence from Developing Economies of Asia", *Journal of Asian Economics*, 9(3), 487-501.
- Ata, Ahmet Yılmaz, & Yücel, Fatih (2003). "Es-Bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Uygulaması", *Ç.Ü. SBE Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(12), 1-13.
- Blejer, Mario I., & Adrienne Cheasty, "Mali Açık Nasıl Ölçülür", Çev. Hüseyin Sen, *Maliye Dergisi*, 131, 141-147.
- Darrat, Ali F. (1988). "Have Large Budget Deficit Caused Rising Trade Deficits?", *Southern Economic Journal*, 54, 879-887.
- Demir, Osman (2001). "2000 Yılı Sonunda Yaşanan Finansal Kriz ve Uygulanan İstikrar Programı Üzerine Düşünceler", *İktisat İşletme ve Finans*, 184, 55-65.
- Dibooglu, Selahattin (1997). "Accounting for US Current Account Deficits: An Empirical Investigation", *Applied Economics*, 29, 787-793.
- Dornbusch, Rudrigger (2001), "A Primer on Emerging Market Crises", *NBER Working Paper*, No:8326:1-12.
- Edwards, Sebastian (2001). "Does the Current Account Matter?", *NBER, Working Paper*, 8275, 1-70.
- Egeli, Haluk (2000). "Gelişmiş Ülkelerde Bütçe Açıkları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 62-78.
- Ejder, Haydar Lütfü (2002). "Kamu Açıkları ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi ve Değerlendirilmesi", *GÜBF Dergisi*, 3, 189-208.
- Erdem, Ekrem, & Demircan, Esra (2001). "Türkiye'de Kamu Açıklarının Yapısı ve Dağılımı", *Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi*, 3, 67-92.
- Evgin, Tülay (1994). "90'lı Yıllarda Bütçe ve Bütçe Açığının Finansmanı", *Ekonomik Yaklaşım*, 5(13), 19-48.
- Fleming, J. Marcus, 1962, "Domestic Financial Policies under Fixed and under Floating Exchange Rates," *Staff Papers*, International Monetary Fund, Vol. 9

(November), pp. 369–79.

Ghebreselassie Y., & P. Burger (2003). “Twin Deficit Problems in Developing Countries: The Case of Eritrea”, *Economics Working Paper Series Department of Economics*, UFS, 1-22.

Göçer, İ. (2013). Türkiye’de Cari Açığın Nedenleri, Finansman Kalitesi ve Sürdürülebilirliği: Ekonometrik Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(1).

Günaydın, İhsan (2004). “Vergi-Harcama Tartışması: Türkiye Örneği / The Tax-Spend Debate: The Case Of Turkey”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(2), 163181.

İslam, M.F., (1998). “Brazil’s Twin Deficits: An Emprical Examination”, *Atlantik Economic Journal*, 26(2), 121-128.

Kamin, S.B., (1988), “Devaluation, External Balance, and Macroeconomic Performance In Developing Countries: A Look At The Numbers”, *Princeton Essays in International Finance*, No. 62.

Khalid, A. M., & T. W. Guan (1999). “Causality Tests of Budget Deficit and Current Account Deficits: Cross-Country Comparisons”, *Empirical Econometrics*, Kim, Soyoun; Nouriel Roubini; “Twin Deficit or Twin Divergence? Fiscal Policy, Current Account, and Real Exchange Rate in the US”, 1-50, 6 December 2004’de, <http://econ.korce.ac.kr/prof/sykim/files/fiscalus9.pdf> Downloaded from.

Kulkarni K. G., & E. L. Erickson, (2001). “Twin Deficit Revisited: Evidence from India, Pakistan and Mexico”, *Journal of Applied Business Research*, 17(2), 87100.

Kutlar, Aziz, & Muammer, Simsek (2001). “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Dış Ticaret Açıklarına Etkileri, Ekonometri Bir Yaklaşım: 1984(4)-2000(2), *D.E.Ü. BF Dergisi*, 16(1), 1-13.

Latif-Zaran, Nazma, & Maria N. Dacosta (1990). “The Budget Deficit and the Trade Deficit: Insights into This Relationship”, *Eastern Economic Journal*, 16(4), 349-354.

Mann, Catharine L. (2002). “Perspectives on the US. Current Account Deficit and Sustainability”, *Journal of Economic Perspectives*, 16(3), 131-152.

Milesi-Ferretti, Gian Maria, & Assaf Razin (1996). “Current Account Sustainability”, *Princeton Studies in International Finance*, 81, 1 -50.

- Obstfeld, Maurice (2000). “International Macroeconomics: Beyond the Mundell-Fleming Model”, University of California, Berkeley, NBER Working Paper, 8369, 1-54.
- Özen, Ahmet (2002). “Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açığının Gelişimi”, *Maliye Dergisi*, 141, 21-41.
- Özmen, Erdal (2004). “Cari Açık ve Ekonomi Politikaları Üzerine”, *İktisat İşletme ve Finans*, 5-17.
- Pozo, S. (1992, May). Conditional Exchange -Rate Volatility and The Volume Of International Trade: Evidence From The Early 1900s. *The Review of Economics and Statistics*, 74(2), s. 325-329.
- Roubini, Nouriel, & Backus, Kim, (2003) Lectures in Macroeconomics, Chapter 1: Monitoring Macroeconomic Performance, 1-33, 11 Mart’de [http:// pages. stem. nyu. edu/~nroubini/NOTES/CHAP1. HTM](http://pages.stern.nyu.edu/~nroubini/NOTES/CHAP1.HTM), adresinden indirildi.
- Saleh, Ali Salman (2003). “The Budget Deficit and Economic Performance: A Survey”, The University of Wollongog, Economics Working Paper Series, WP, 1-54.
- Sen, Hüseyin, & S. Sağbaş (2004). Bütçe Açıkları Teori ve Türkiye Uygulaması, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık.
- Seyidoğlu, Halil (1999). Uluslararası İktisat Teori ve Uygulama, Geliştirilmiş 13. Baskı, İstanbul.
- Şimsek, Muammer (2000). “Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Ekonomik Etkileri”, *Erciyes Üniversitesi BF Dergisi*, 16, 49-73.
- Tüğen, K. (1991). Bütçe açıkları, finansmanı ve sonuçları: gelişmiş ülkeler yönünden bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6 (2), ss. 89-105.
- Türkan, Ercan (1997). “Alternatif Kamu Açığı Tanımları: İşlevsel Kamu Açığı”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 24(4), 549-573.
- Vyshnyak, Olga (2000). “Twin Deficits Hypothesis: The case of Ukraine” 1-51, 5 Nowber 2004’the [http://erc.kiev.ua/research/matheses/2000/ pdf/Vyshnyak. Pdf](http://erc.kiev.ua/research/matheses/2000/pdf/Vyshnyak.Pdf) Downloaded from.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

MUTLULUK EKONOMİSİ IŞIĞINDA AKADEMİSYENLER: BÖLGESEL BİR ARAŞTIRMA*

Züleyha ÖZDEMİR SEVİM¹

Doktora Öğrencisi

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: zuleyha.ozdemir07@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3939-4847

Bekir GÖVDERE

Prof. Dr.

Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: bekirgovdere@sdu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7923-2183

Öz

Bu çalışmada bireysel olarak mutluluğa etki eden faktörlerin akademisyenler özelinde araştırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda bir anket formu oluşturularak TÜİK istatistiki coğrafi bölge birimleri sınıflandırması kapsamında

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi Züleyha Özdemir Sevim'in doktora tezinden türetilmiştir.

Bu çalışma için Süleyman Demirel Üniversitesi'nin 24.07.2020 tarihli ve E-87432956-050.99-93154 sayılı Üniversite Etik Kurulu Kararı ile etik kurul onayı alınmıştır.

¹ **Sorumlu Yazar:** zuleyha.ozdemir07@gmail.com

Atıf (APA): Özdemir Sevim, Z. & Gövdere, B., (2021), Mutluluk Ekonomisi Işığında Akademisyenler: Bölgesel Bir Araştırma, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 13 (1): 43-67.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

Karadeniz Bölgesini ifade eden TR8 ve TR9 bölgelerindeki devlet üniversitelerinde görev yapan akademisyenlere uygulanmıştır. Bu şekilde elde edilen veriler Bağımsız İki Örnek T-Testi ve ANOVA analizi gibi çeşitli istatistikî yöntemlerle analiz edilerek bulgular ortaya koyulmuştur. Çalışmanın sonucunda akademisyenlerin genel olarak yaşamlarından memnun oldukları ve mutluluk düzeylerinin yüksek olduğu ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte akademisyenlerin genel yaşam anlamında en önemli mutluluk unsurlarının aile ve sağlık, mesleki anlamda en önemli mutluluk unsurlarının yayın yapmak ve mezun edilen öğrencilerin mesleki başarısı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca akademisyenlerin mutluluk düzeylerinin ise unvan, çalışma alanı ve medeni durum faktörlerine bağlı olarak farklılık gösterdiği ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk, Akademisyen, Karadeniz Bölgesi

Alan Tanımı: İktisat (Mikro İktisat)

ACADEMICS IN CONSIDERATION OF HAPPINESS ECONOMY: A REGIONAL STUDY

Abstract

In this study, it is aimed to investigate the factors that affect happiness, especially for academicians. In this context, a questionnaire form was created and applied to academicians working in state universities in TR8 and TR9 regions, which represent the Black Sea Region within the scope of the statistical geographical region units of TURKSTAT. The data obtained in this way were analyzed with various statistical methods such as Independent Two Sample T-Test and ANOVA analysis, and the findings were revealed. As a result of the study, it was revealed that the academicians are generally satisfied with their lives and their level of happiness is high. In addition, it was stated that the most important factors of happiness in the general life of academicians are family and health, the most important elements of happiness in the professional sense are publishing and the professional success of graduated students. In addition, it has been revealed that the level of happiness of the academicians varies depending on the title, field of study and marital status factors.

Key Words: Happiness, Academician, Black Sea Region

JEL Codes: A12, A13, D63

1. GİRİŞ

İktisat biliminde Neo-klasik yani ana akım iktisat kuramı büyük ölçüde kabul görmektedir. Bu kurama göre bireylerin mutlulukları, yaşam memnuniyetleri daha kapsayıcı bir ifadeyle iyi oluşları tamamen nesnel ve objektif kriterlere dayandırılmaktadır. Bir diğer ifadeyle bireyin ve toplumun iyi oluşları ancak gelirin artması, işsizliğin azalması gibi somut göstergelerle açıklanabilmektedir. Zira Neo-klasik iktisat bireyi temel iktisadi birim olarak kabul ederek, bireyleri akıl yolu ile seçeneklerini değerlendirerek en rasyoneli seçen varlıklar olarak değerlendirmekte yani “Homoeconomicus” varsayımına dayanmaktadır.

Homoeconomicus varsayımı aynı zamanda yeni tartışmaların da kapısını açmış ve cevaplanması gereken yeni sorular oluşturmuştur. En önemli tartışma konusu ise bireyin gerçekten homoeconomicus olup olmadığı yani gerçekten her durumda rasyonel davranıp davranmadığı konusudur. Bu konuda yapılan çalışmalar ana akım iktisadın söz konusu rasyonel davranış varsayımının her zaman geçerli olmadığını ortaya koymuştur. Bu anlamda en belirleyici çalışmalardan biri olan Richard Easterlin tarafından 1974 yılında gerçekleştirilen ve literatüre “Easterlin Paradoksu” olarak geçen çalışmada artan gelirin yani ekonomik büyümenin insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabildikleri noktadan ötesinde mutluluğu arttırmadığı ortaya koyulmuştur. Bu noktadan itibaren artık bireyin neden tam olarak rasyonel davranmadığı üzerine yoğunlaşmaya başlanmış ve özellikle hem toplumsal hem de bireysel bazda sosyolojik ve psikolojik faktörlerin bu durum üzerindeki etkisi daha yoğun bir şekilde araştırılmaya başlanmıştır (Dumludağ, 2011: 41).

Bahsedilen durum artık araştırmacılar tarafından çok ciddi anlamda tartışılmakta ve özellikle bireyin davranışlarını açıklayabilecek farklı bilim dallarına ilişkin bilgilere de iktisat bilimi içerisinde yer verilmesi gerektiği ağırlık kazanmaya başlamıştır. Zira örneğin psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi insan davranışlarını açıklamaya çalışan bilimler, bireylerin, matematiksel yöntemlerle açıklanmaya çalışılan iktisadi modellerde varsayılan davranış özelliklerinden farklı davranışlar gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Bu nedenle özellikle son yıllarda iktisadi modeller psikoloji başta olmak üzere bahsedilen alanlarla birlikte ele alınarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda gerçekleştirilen çalışmalar ise iktisat biliminde “davranışsal iktisat” adında yeni bir çalışma alanının oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Günümüzde davranışsal iktisat, bireylerin ekonomik ve sosyal davranışlarını daha iyi anlayabilmek ve tahminleyebilmek için davranışsal bulguları ve psikolojik sezgileri bir araya getiren modelleri içermesinden dolayı yoğun ilgi görmektedir.

Davranışsal iktisat, bir yandan bireylerin iktisadi davranışlarını analiz ederken diğer taraftan ise iktisadi modellerin yanında teknolojik, sosyolojik ve psikolojik etkenlerin de teorilere eklenmesi gerektiğini savunan bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir. Daha net ifade etmek gerekirse “davranışsal iktisat duygular, eğilimler ve önyargılar gibi psikolojik faktörlerin rasyonel karar verme süreçlerini bulandırdığının hesaba katıldığı iktisadi bir yaklaşım” olarak tanımlanabilir (Altunöz ve Altunöz, 2016: 15).

Neo-klasik iktisada yöneltilen eleştiriler sonucunda ortaya çıkan davranışsal iktisat disiplininin alt dalı olarak gelişen Mutluluk Ekonomisi çalışmaları; bireylerin ve toplumun yaşam memnuniyeti üzerinde, iktisadi parametrelerden olan mutlak gelir dışında bireylere ve içinde yaşadıkları topluma ait birçok değişkenin etkili olduğunu gözler önüne sermektedir.

Mutluluk esasen çok eski dönemlerden bu yana üzerinde çalışılan ve değişik açılardan ele alınan bir kavram olarak dikkati çekmektedir. Örneğin Aristoteles mutluluğu, erdem iyilik ve ölçülülüğün bir bileşimi olarak tanımlamaktayken, Farabi ise mutluluğu yüce bir amaç ve insanın ulaşacağı en yüksek iyilik olarak tanımlamıştır. Sokrates ise mutluluğu en üstün iyi olma durumu olarak açıklamıştır (Şeker, 2016: 15).

Bütün bu tanımlardan yola çıktığımızda mutluluğun en genel anlamıyla iyi olan her şey için kullanılan kapsayıcı bir kavram olduğu göze çarpmaktadır. Öyle ki bu bakımdan mutluluk kavramının hem bireysel iyi oluş hem de sosyal refahı ifade edecek şekilde iyi oluş ve yaşam memnuniyeti ve yaşam kalitesi gibi kavramların yerine de sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Veenhoven, 2012: 63).

Bu anlamda özellikle mutluluk ve memnuniyet kavramlarının literatürde eş anlamlı olarak birbirlerinin yerine sıkça kullanıldığı dikkati çekmektedir. Her ne kadar bazı çalışmalarda her iki kavram arasında bir ayrım olduğu ve yaşam memnuniyetinin mutluluğu kapsadığı ifade edilse de, birçok çalışmada mutluluk ve yaşam memnuniyetinin iç içe geçmiş ifadeler olarak kabul edildiği dikkati çekmektedir. Bu çalışmalardan biri de TÜİK Yaşam Memnuniyet Araştırmasıdır. Söz konusu çalışmada; mutluluk “*Acı, keder ve ızdırabın yokluğu ve bunların yerine sevinç, neşe ve tatmin duygularının varlığıyla karakterize edilen durum; hayattan genel olarak memnun olma hali*” olarak, memnuniyet ise “*İhtiyaçların ve isteklerin karşılanmasından doğan tatmin duygusu*” olarak tarif edilmektedir.

Tanımlardan da anlaşılabilceği üzere her iki kavramın yaşam koşulları ve nesnel öğeleri birlikte içeren iç içe geçmiş kavramlar olduğu görülmektedir (TÜİK, 2020: XI).

Daha önce de ifade edildiği gibi çoğu birey için yaşamlarındaki en önemli amaç olan mutluluğu etkileyen birçok faktör vardır ve bu faktörler kişiden kişiye farklılık gösterebileceği gibi, farklı coğrafyalarda, farklı ülkelerde ya da farklı değer yargılarına sahip toplumlarda da değişkenlik gösterebilmektedir. Aynı şekilde, yaşam memnuniyetinin yaşam şekli, kişilik özellikleri, stres, sağlık, yaş gibi birçok belirleyicileri vardır. Bunun yanı sıra, başarı, cinsel faaliyet, kitap okuma, müzik dinleme, sosyal ilişkiler, beslenme türü gibi aktiviteler de yaşam memnuniyetini etkilemektedir. Dolayısıyla mutluluk ekonomisine ilişkin çalışmalar da söz konusu bu faktörlere odaklanmaktadır (Chow, 2005:140; Dockery, 2003:4).

Bu kapsamda bu çalışmada mutluluğa etki eden faktörlerin akademisyenler üzerinden ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Zira mutlulukla ilgili çalışmalar genellikle bir meslek ayırt edilmeksizin doğrudan hane halkı üzerine odaklanarak gerçekleştirildiği dikkati çekmektedir.

2. LİTERATÜR

Davranışsal iktisat ve bu bağlamda mutluluk ekonomisine ilişkin çalışmaların odak noktasını toplumsal ve bireysel mutluluğun objektif ve sübjektif belirleyicilerinin neler olduğunun araştırılması oluşturmaktadır. Bu anlamda bazı çalışmalar doğrudan objektif faktörler üzerine yoğunlaşarak özellikle bireysel gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışırken, bazı çalışmalar ise mutluluğu demografik yapı, sosyal sermaye gibi daha sübjektif faktörler üzerinden açıklamaya çalışmaktadır.

Gelir-mutluluk ilişkisi açısından değerlendirildiğinde daha önce de ifade edildiği gibi Easterlin (1974) çalışmasında toplumun en yüksek gelir grubu ile en düşük gelir grubu arasında mutluluk açısından bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Yine Easterlin (2013) başka bir çalışmasında özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme ile mutluluk arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde yine birçok çalışmada Easterlin'i destekleyen sonuçların elde edildiği görülmektedir (Diener ve Seligman, 2004; Tian ve Yang, 2008). Bunun yanında gelire mutluluk arasında az veya çok pozitif bir ilişkinin olduğunu ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Myers ve Diener (1995), Layard (2005) ve Diener ve Seligman (2004) özellikle temel ihtiyaçların karşılanması açısından sıkıntı olduğu durumlarda söz konusu

İhtiyaçlar karşılanana kadar gelirle mutluluk arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu, ancak temel ihtiyaçların karşılanması noktasından sonra gelirle mutluluk arasındaki ilişkinin giderek zayıfladığını ortaya koymuşlardır. Bunun yanında gelir dışı diğer objektif iktisadi faktörler açısından değerlendirildiğinde birçok çalışmada (Winkleman ve Winkleman, 1995; Gerlach ve Stephan, 1996; Frey ve Stutzer, 2000; Perovic ve Golem, 2010; Zhang ve Ou, 2013; Babula ve Mrzyglod, 2013; akt. Şeker, 2016) işsizlik ve enflasyon gibi faktörlerle mutluluk arasında büyük ölçüde negatif bir ilişkinin olduğu ortaya koyulmaktadır.

Konuyu demografik yapı, sosyal sermaye, din ve inanç gibi subjektif faktörler açısından ele alan çalışmalarda ise söz konusu faktörlerin de mutluluk üzerinde en az objektif faktörler kadar etkisinin olduğuna işaret edilmektedir. Bu bağlamda Mookerjee ve Beron (2005), çalışmalarında gelirle mutluluk arasında bir ilişkiye rastlamadığı halde cinsiyetle mutluluk arasında kuvvetli bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Frey ve Stutzer (2002) ise yaş ile mutluluk arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu ifade etmişlerdir. Blanchflower ve Oswald (2004), kadınlar, evliler, yüksek eğitimliler ve ailesi boşanmamış olan bireylerin mutluluk düzeylerinin daha yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde yine birçok farklı çalışmada (Gertdham ve Johannesson, 2001; Diener ve Seligman, 2004; Piero, 2006) subjektif faktörlerin mutluluk üzerinde belirleyici etkiye sahip olduğuna ilişkin sonuçlar yer almaktadır (akt. Şeker, 2016).

Bazı çalışmalarda ise konu insan hakları, demokrasi ve sosyal güven gibi farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Bu kapsamda Bjørnskov (2008) çalışmasında sosyal güvenin mutlulukla pozitif ilişkili olduğuna ilişkin bulgular ortaya koymuştur. Arwin ve Lew (2014) ise çalışmalarında yolsuzlukla mutluluk arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit ederek yolsuzluğun yüksek gelirli ülkelerde mutluluğu fark edilir derecelerde azalttığını ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde Li ve An (2020) de demokratik ve yüksek gelirli ülkelerde yolsuzluğun ulusal ortalama öznel iyi oluşu önemli ölçüde azalttığını ifade etmişlerdir.

Türkiye açısından mutluluğa etki eden faktörler incelendiğinde ise bu konuda her yıl gerçekleştirilen TÜİK Yaşam Memnuniyet Araştırmasının son derece belirleyici olduğu dikkati çekmektedir. Bu anlamda Servet (2017) 2004-2014 arası gerçekleştirilen TÜİK Yaşam Memnuniyet Araştırmalarının sonuçlarını değerlendirmiş ve Türkiye açısından ilgili yıllar arasında medeni durum açısından evlilerin mutluluk düzeylerinin düşüş gösterdiği, gelir, sağlık durumu ve refah düzeyinin mutluluk üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu, erkeklerin mutluluk düzeylerinin yıllar itibarıyla arttığı ve bireylerin yaşlandıkça daha mutlu olduklarını ifade etmiştir.

Konuyla ilgili yakın zamanda yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde ise Öndeş (2019) yaptığı çalışmasında Türkiye’de mutluluğu etkileyen faktörleri 2015 yılına ait TÜİK yaşam memnuniyet araştırması verilerini kullanarak araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda bireylerin gelir-servet, sosyal yaşam, sağlık ve çalışma hayatına ilişkin memnuniyet düzeylerinin mutluluk oranlarını azaltıcı bununla birlikte nüfus, konut, güvenlik ve eğitime ilişkin memnuniyet oranlarının ise mutluluk oranını azaltıcı bir etkisinin olduğu ortaya koyulmuştur. Uçgunoğlu Erarslan (2020) ise gerçekleştirdikleri çalışmada Türkiye’de mutluluk üzerinde etkili olan faktörleri bölgeler bazında incelemişlerdir. Yaşam memnuniyeti açısından ele alındığında yapılan analizlerin sonuçlarına göre bireylerin genel sağlık durumlarının iyi olması ve kamuda çalışıyor olma durumlarının yaşam memnuniyetleri üzerinde olumlu, özel sektörde çalışıyor olma durumları ve nitelikli uzman olarak görev yapıyor olma durumlarının ise yaşam memnuniyetleri üzerinde olumsuz yönde bir etkisinin olduğu ifade edilmiştir. Gül (2020) gerçekleştirdiği çalışmasında mutluluk ve göç arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bu kapsamda literatürde gerçekleştirilen çalışmalar genel olarak analiz edilmiş, bireylerin göç kararında belirleyici olan en önemli etkenlerden birinin göç sonrası elde edilmesi umulan ekonomik iyileşme beklentisi olduğu fakat bireylerin göç sonrası gelirlerinde gözle görülür bir gelişme yaşanmasına rağmen bu durumun yaşam memnuniyetleri üzerinde anlamlı bir değişime sebebiyet vermediği ortaya koyulmuştur.

Bu çalışmanın ana konusunu oluşturan akademisyenler özelinde ise mutluluğun veya yaşam memnuniyetinin araştırıldığı çok az sayıda çalışma bulunduğu göze çarpmaktadır. Söz konusu çalışmalar kapsamında Toker (2012) Akademisyenlerin yaşam doyumlarını Türkiye özelinde araştırmış ve bu kapsamda ülke genelinde toplam 648 akademisyen üzerinde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucunda profesörlerin tüm akademisyenler arasında en yüksek yaşam doyumuna sahip olan grup oldukları, cinsiyet, yaş, gelir, akademik çalışma süresi ve yurtdışı deneyimi gibi demografik faktörlerle yaşam doyumunu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, medeni durumla akademisyenlerin yaşam doyumları arasında ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya koyulmuştur. Guazelli ve Zilli (2016) Brezilya’da mutluluğun belirleyicilerini üniversitelerde görev yapan Profesörler üzerinden araştırarak gelir, yaş ve cinsiyetin mutluluğun temel belirleyicilerinden olmadığını, bununla birlikte sağlıklı yaşam, arkadaşlık ilişkileri ve sporun ise mutluluğun belirleyicileri olarak tespit edildiğini ifade etmişlerdir. Bir başka çalışmada Aziz ve diğerleri (2014) Malezya’da akademisyenler üzerinde bir çalışma gerçekleştirerek, kişilik özellikleri ve mutluluk arasındaki ilişkiyi

araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda çeşitli kişilik tiplerinin mutluluk üzerinde anlamlı etkilerinin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Duncan ve diğerleri (2015) konuyu akademik çalışmalar özelinde ele alarak Avustralya'da gerçekleştirdikleri bir çalışmada akademik çalışmaların akademisyenlerin mutluluğu üzerinde bir etkisinin olup olmadığını araştırmışlar ve akademik anlamda araştırma faaliyetlerinin akademisyenleri daha mutlu ettiğini belirtmişlerdir. Duncan ve diğerleri (2015)'ne benzer şekilde Caz ve Tanyeri (2018) ise farklı üniversitelerde Türkiye'de spor bilimleri alanında çalışan 339 akademisyen üzerinde bir çalışma gerçekleştirerek yaşam doyumu ve akademik performans arasındaki ilişkiyi araştırmışlar ve çalışmanın sonucunda akademisyenlerin yaşam doyumları ve akademik performansları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını ifade etmişlerdir.

Literatürde yer alan çalışmalar kapsamında görülebileceği üzere Türkiye özelinde konuyla ilgili son derece az çalışma olduğu ve konuyu bu anlamda bölgesel bazda ele alan ise herhangi bir çalışma olmadığı dikkati çekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada konu akademisyenler özelinde ve bölgesel olarak ele alınarak literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir.

3. VERİ VE YÖNTEM

Çalışmada kullanılan veriler anket yöntemi ile elde edilmiştir. Veri toplamak amacıyla oluşturulan anket formunda yer alan sorular genel olarak TÜİK Yaşam Memnuniyet Araştırması ve Dünya Değerler Anketinden yararlanılarak geliştirilmiştir. Anketin uygulanmasına geçilmeden önce gerekli etik kurul izinleri (Süleyman Demirel Üniversitesi, 24.07.2020 tarihli E-87432956-050.99-93154 sayılı Üniversite Etik Kurulu Kararı) alınmış ve sonrasında oluşturulan anket ihtiyaç duyulan verinin elde edilmesi amacıyla çalışma kapsamında belirlenen üniversitelerde görev yapan akademisyenlere online olarak gönderilmiş ve bu şekilde veri toplama süreci tamamlanmıştır. Mevcut pandemi koşulları nedeniyle anketlerin uygulanması sürecinde yüz yüze görüşme yöntemi tercih edilmemiştir.

Çalışmanın örneklemini TÜİK İstatistik Bölge Birimleri Sınıflaması kapsamında TR8 (Batı Karadeniz) ve TR9 (Doğu Karadeniz) bölgelerinde yer alan Devlet Üniversitelerinde görev yapan akademisyenler oluşturmaktadır. Bu kapsamda söz konusu akademisyenlere gönderilen anketlerden toplamda 362 adet geçerli anket elde edilmiş ve çalışmanın uygulama kısmında bu anketlerden elde edilen veriler kullanılmıştır. Çalışmada kapsamında elde edilen veriler çeşitli istatistik yöntemlerle analiz edilmiştir. Bu kapsamda öncelikle frekans analizi yöntemiyle katılımcıların sorulara verdikleri cevapların dağılımı ortaya koyulmuştur. Daha

sonra ise akademisyenlerin mutluluk düzeylerinin belirli gruplar arasında bir farklılık gösterip göstermediğinin tespiti amacıyla Bağımsız İki Örnek T-Testi ve varyans analizlerinden Tek Yönlü ANOVA yöntemleri kullanılmıştır. Bu kapsamda verilerin analizi bir istatistikî paket programı vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

Çalışmadan elde edilen bulguların değerlendirilmesi açısından öncelikle katılımcıların anket sorularına verdikleri cevapların dağılımlarının ortaya koyulması faydalı olacaktır. Bu kapsamda Tablo 1 ve Tablo 2’de katılımcıların demografik ve akademik özelliklerine ilişkin ankette yer alan sorulara verilen yanıtlara ilişkin özet bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik ve Akademik Özellikleri

Unvan	N	%	Çalışma Alanı	N	%
Prof. Dr.	50	13,8	Sosyal Bilimler	114	31,5
Doç. Dr.	47	13,0	Fen Bilimleri	133	36,7
Dr. Öğr. Üyesi	103	28,5	Sağlık Bilimleri	55	15,2
Arş. Gör.	78	21,5	Eğitim Bilimleri	47	13,0
Öğr. Gör.	84	23,2	Diğer	13	3,6
Toplam	362	100,0	Toplam	362	100,0
Mevcut İdari Görev	N	%	Akademisyenlik Dışı Çalışılan İş	N	%
Evet	108	29,8	Evet	30	8,3
Hayır	254	70,2	Hayır	332	91,7
Toplam	362	100,0	Toplam	362	100,0
Bölge	N	%	Cinsiyet	N	%
TR8	183	50,6	Kadın	167	46,1
TR9	179	49,4	Erkek	195	53,9
Toplam	362	100,0	Toplam	362	100,0
Eş Eğitim Durumu	N	%	Eş İş Durumu	N	%
Eşim Yok	104	28,7	Eşim yok	104	28,7
İlkokul	5	1,4	Çalışmıyor	69	19,1
Ortaokul	3	,8	Üniversitede Akademik Personel	70	19,3
Lise	24	6,6	Üniversitede İdari Personel	3	,8
Önlisans	13	3,6	Kamu Kurumunda Çalışıyor	70	19,3
Lisans	86	23,8	Özel Sektörde Çalışıyor	23	6,4
Yüksek Lisans	49	13,5	Serbest Çalışıyor	14	3,9
Doktora	78	21,6	Diğer	9	2,5
Toplam	362	100,0	Toplam	362	100,0
Çocuk Sayısı	N	%	Medeni Durum	N	%
0	135	37,3	Bekar	88	24,3
1	93	25,7	Evli	258	71,3
2	98	27,1	Boşanmış	13	3,6
3	26	7,2	Dul (Eşi Vefat Etmiş)	3	,8
4	6	1,7	Toplam	362	100,0
5 ve üzeri	4	1,1			
Toplam	362	100,0			

Tablo 1’de yer alan bilgiler incelendiğinde katılımcıların demografik özellikler bakımından %53,9’unun erkek, %46,1’inin kadın, büyük bir çoğunluğunun evli (%71,3) ve yine büyük bir çoğunluğunun 0-2 arası (0-%37,3; 1-%25,7; 2-%27,1) çocuk sahibi oldukları görülmektedir. Evli olanların yarısından fazlasının eşlerinin lisans (%23,8) ve lisansüstü (yüksek lisans-%13,5; doktora-%21,6) düzeyde eğitim sahibi oldukları ve büyük oranda çalışıyor oldukları dikkati çekmektedir.

Eşi çalışan katılımcılar arasında önemli bir kısmın akademik (%19,3) veya idari (%0,8) personel olarak üniversitelerde ve kamu kurumlarında (%19,3) çalıştığı görülmektedir. Akademik özellikleri bakımından ise katılımcıların %55,3'ünün öğretim üyesi (Prof. Dr.-%13,8; Doç. Dr.-%13; Dr. Öğr. Üyesi-%28,5), %44,7'sinin öğretim elemanı (Arş. Gör.-%21,5; Öğr. Gör.-%23,2) oldukları, %50,6'sının TR8, %49,4'ünün TR9 bölgesinde yer alan üniversitelerde görev yaptıkları dikkati çekmektedir. Yine katılımcıların büyük bölümünün Fen Bilimleri (36,7) ve Sosyal Bilimler (%31,5) alanlarında çalıştıkları, mevcut idari görevlerinin olmadığı (%70,2) ve akademisyenlik dışında herhangi bir işte çalışmadıkları (%91,7) görülmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik ve Akademik Özelliklerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ort.
Yaş	362	40,66
Akademisyen olarak çalışma süresi	362	11,49 Yıl
Toplam çalışma süresi	362	14,68 Yıl
İdari görev süresi	362	3,86 Yıl
Ön Lisans/Lisans haftalık ders yükü	182	14,78 Saat
Yüksek Lisans/Doktora haftalık ders yükü	362	4,94 Saat
SSCI, SCI, SCI Expanded veya AHCI makale sayısı	362	4,96 Adet
Diğer ulusal ve uluslararası endekslerde yayınlanan makale sayısı	362	11,28 Adet
Tamamlanmış olan bilimsel araştırma projesi sayısı	362	2,95 Adet
Kitap ve kitap bölümü sayısı	362	2,59 Adet
Ulusal ve uluslararası bildiri sayısı	362	16,51 Adet
Aylık gelir	362	8403,30 TL

Tablo 2'de yer alan tanımlayıcı istatistiklere göre ise katılımcıların yaş ortalamalarının 40,66, ortalama çalışma sürelerinin 14,68 yıl, akademisyen olarak ortalama çalışma sürelerinin 11,49 yıl, ortalama idari görev sürelerinin 3,86 yıl, ortalama gelirlerinin ise 8403,3 TL olduğu görülmektedir. Ders yükü açısından katılımcıların ön lisans ve lisans düzeyinde haftalık ortalama ders yüklerinin 14,78 saat, lisansüstü düzeyde haftalık ortalama ders yüklerinin ise 4,94 saat olduğu göze çarpmaktadır. Türlerine göre katılımcıların ortalama akademik çalışma sayıları incelendiğinde ise akademik çalışmaların katılımcılar tarafından daha çok makale ve bildiri şeklinde gerçekleştirildiği bu bakımdan kitap, kitap bölümü ve proje gibi akademik çalışmaların daha azınlıkta olduğu dikkati çekmektedir.

Çalışma kapsamında katılımcıların mutluluk düzeyleri ve yaşam memnuniyetlerini ölçen sorulara verdikleri cevapların dağılımları ise Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3: Katılımcıların Mutluluk ve Yaşam Memnuniyet Düzeyleri

Mutluluk Düzeyi	N	%
Çok Mutlu	22	6,1
Mutlu	210	58,0
Orta	102	28,2
Mutsuz	26	7,2
Çok Mutsuz	2	,6
Toplam	362	100,0
Ortalama Yaşam Memnuniyeti	N	Ort.
Bir bütün olarak düşündüğünüzde, son zamanlardaki yaşam memnuniyetinizi 0-10 arasında derecelendiriniz.	362	6,51

Tablo 3’de yer alan bulgular dikkate alındığında katılımcıların “Yaşamınızı bir bütün olarak düşündüğünüzde ne kadar mutlusunuz?” sorusuna büyük ölçüde (%58) “Mutlu” cevabını verdikleri görülmektedir. Bunun yanında katılımcıların %28,2’lik bir kısmının ise bu soruya “orta” cevabını verdikleri yani kendilerini ne mutlu ne de mutsuz olarak tarif edemedikleri göze çarpmaktadır. Ayrıca katılımcıların “Bir bütün olarak düşündüğünüzde, son zamanlardaki yaşam memnuniyetinizi 0-10 arasında derecelendiriniz” sorusuna verdikleri cevapların ortalamasının, yani ortalama yaşam memnuniyet düzeylerinin ise 10 üzerinden 6,51 puan olduğu görülmektedir. Bu durumda bir genelleme yapılacak olursa katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yaşamlarından mutlu oldukları ve buna paralel olarak yaşamlarından ortalamanın üzerinde bir düzeyde memnun oldukları rahatlıkla ifade edilebilir. Mutluluk özelinde değerlendirildiğinde bireysel açıdan önem arz eden konulardan biri de mutluluğun kaynağı, yani bireyleri mutlu eden kişi veya konuların ne olduğu hususudur. Bu bakımdan Tablo 4’de katılımcıları mutlu eden unsurların neler olduğuna ilişkin özet bilgiler yer almaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların Mutluluk Unsurları

	N	%		N	%
Kendim	49	13,5	Başarı	55	15,2
Çocuklar	64	17,7	Sağlık	183	50,6
Anne/Baba	12	3,3	İş	2	,6
Arkadaşlar	9	2,5	Sevgi	100	27,6
Yeğenler	1	,3	Para	3	,8
Torunlar	2	,6	Diğer	19	5,2
Eş	27	7,5	Toplam	362	100,0
Tüm Aile	198	54,7			
Toplam	362	100,0			

Tablo 4’de yer alan veriler değerlendirildiğinde katılımcılar açısından en önemli mutluluk unsurlarının aile (%54,7) ve sağlık (%27,6) olduğu görülmektedir. Bununla birlikte tabloda yer alan çarpıcı bulgulardan biri para (%0,8) ve özellikle iş (%0,6) unsurlarının katılımcıların neredeyse tamamı tarafından mutluluk unsuru olarak kabul edilmemesidir. Bu durum esasen beklenen bir durum olarak kabul edilebilir. Zira TÜİK tarafından her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen Yaşam Memnuniyet Araştırmasının 2020 yılı sonuçlarında da para (%4,6) ve iş (%2,3) unsurlarının diğer unsurlara göre daha az benimsendiği dikkati çekmektedir. Fakat söz konusu unsurların benimsenme açısından diğer seçeneğinin dahi gerisinde kalması ve sadece 5 kişi tarafından tercih edilmesi bu konuda mesleğe bağlı bir farklılığın olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Konuya yaşam memnuniyeti açısından yaklaşıldığında ise katılımcıların ortalamının üzerinde bir yaşam memnuniyetine sahip oldukları yani genel olarak yaşamlarından memnun oldukları ifade edilmişti. Fakat tıpkı mutlulukta olduğu gibi yaşam memnuniyeti üzerinde de etkili olan birçok unsurun olduğu bilinmektedir. Zira yaşam koşullarını oluşturan farklı durumlar söz konusudur ve söz konusu bu konular açısından yaşam memnuniyet düzeyleri farklılık arz edebilmektedir. Dolayısıyla Tablo 5’de katılımcıların çeşitli konulardaki memnuniyet düzeylerine ilişkin genel bilgiler yer almaktadır.

Tablo 5’de ifade edilen bulgulara bakıldığında katılımcıların birçok açıdan belirli bir yaşam memnuniyet düzeyine sahip oldukları göze çarpmaktadır. Öyle ki katılımcılar arasında araştırma kapsamındaki her hangi bir konuda memnun olmadığını veya hiç memnun olmadığını ifade edenlerin oranının genel olarak düşük düzeylerde kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte sorulara verilen cevapların ortalama değerleri dikkate alındığında katılımcıların sırasıyla evlilik (1,76), iş (1,87) ve sağlık (1,98) konularında memnuniyet düzeylerinin diğer konulara göre daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Katılımcıların memnuniyet düzeylerinin nispeten daha düşük olduğu konularınsa genel olarak yaşadıkları yerlerde aldıkları kamu hizmetlerinden kaynaklı olduğu görülmektedir. Öyle ki katılımcılar yaşadıkları yerlerdeki ulaştırma (2,95), temizlik (2,87) ve sağlık (2,81) hizmetlerinden daha çok orta düzeylerde memnun olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca her ne kadar katılımcılar işlerinden memnun oldukları yönünde görüş bildirmiş olsalar da işleriyle doğrudan alakalı olan kendilerine ayırdıkları zaman (2,65) ve işleriyle ilgili kişilerle ilişkiler (2,44) gibi konular açısından yaşam memnuniyet düzeylerinin nispeten daha düşük düzeylerde kaldığı da dikkati çekmektedir. Bununla birlikte katılımcıların sosyal hayatlarına ilişkin memnuniyet düzeylerinin (2,99) de yaşadıkları yerlerde

aldıkları hizmetler ve çalışma koşulları ile ilgili genel memnuniyet düzeylerine benzer şekilde orta düzeylerde kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum katılımcıların yaşadıkları şehir ve çalışma ortamlarına ilişkin sıkıntılarının sosyal hayatlarına yansımaları olarak kabul edilebilir. Yine de böylesi bir durumun sebeplerini daha iyi görebilmek adına katılımcıların çalışma koşulları ile ilgili konulara ilişkin memnuniyet düzeylerine de ayrıca bakılması ve ona göre bir değerlendirmede bulunulması önem arz etmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Çeşitli Konulardaki Memnuniyet Düzeyleri

	Çok Memnun (1) %	Memnun (2) %	Orta (3) %	Memnun Değil (4) %	Hiç Memnun Değil (5) %	Ortalama
Evliliğinizden memnun musunuz?	30,9	29,0	9,4	1,1	,8	1,76
Sağlığınızdan memnun musunuz?	24,3	56,6	12,7	4,7	,3	1,98
Kendinize ayırdığınız zamandan memnun musunuz?	10,5	39,0	29,0	15,2	5,2	2,65
Sosyal hayatınızdan memnun musunuz?	7,7	25,7	33,7	22,4	9,1	2,99
İşinizden memnun musunuz?	34,8	45,9	17,1	1,7	,6	1,87
İşe geliş gidiş için harcadığınız zamandan memnun musunuz?	34,3	41,4	15,2	5,2	3,9	2,03
İşinizle ilgili kişilerle ilişkilerinizden memnun musunuz?	12,2	45,9	29,8	9,7	2,5	2,44
İşinizden elde ettiğiniz kazançtan memnun musunuz?	18,0	48,3	22,9	6,4	4,4	2,30
Yaşadığınız yerdeki sağlık hizmetlerinden memnun musunuz?	7,2	35,9	34,8	12,2	9,9	2,81
Yaşadığınız yerdeki ulaştırma hizmetlerinden memnun musunuz?	6,9	34,8	27,9	16,9	13,5	2,95
Yaşadığınız yerdeki temizlik hizmetlerinden memnun musunuz?	5,0	36,2	35,1	14,1	9,7	2,87

Tablo 6’da katılımcıların çalışma koşulları ve çalışma ortamlarından memnuniyet düzeylerine ilişkin araştırma bulguları yer almaktadır

Tablo 6: Çalışma Koşulları ve Çalışma Ortamından Memnuniyet

	Çok Memnun (1) %	Memnun (2) %	Orta (3) %	Memnun Değil (4) %	Hiç Memnun Değil (5) %	Ortalama
Çalıştığınız kurumun fiziksel şartlarından memnun musunuz?	16,3	33,7	26,0	13,8	10,2	2,67
Çalıştığınız kurumun teknik imkânlarından memnun musunuz?	12,2	27,6	29,8	18,8	11,6	2,90
Çalıştığınız kurumun araştırma yapmak için sunduğu veri tabanı hizmetlerinden memnun musunuz?	18,0	40,9	23,2	12,7	5,2	2,46
Çalıştığınız birimde sorunlara çözüm bulma noktasında yönetim yaklaşımından memnun musunuz?	13,3	28,7	30,9	17,7	9,4	2,81
Çalıştığınız kurumda idari personelden memnun musunuz?	13,5	37,6	26,8	15,7	6,4	2,63
Çalıştığınız kurumda idari yönetimden memnun musunuz?	12,4	35,1	26,8	17,1	8,6	2,74

Tablo 6'da yer alan verilerden de görülebileceği üzere katılımcıların gerek çalıştıkları kurumlardaki çalışma koşulları gerekse de çalıştıkları kurumlardaki iş ilişkileri açısından memnuniyet düzeyleri orta seviyelere yakın gerçekleşmiştir. Daha detaylı incelendiğinde özellikle çalıştıkları kurumların teknik imkânları (2,90) ve çalıştıkları kurumlardaki yönetsel yaklaşımlar (2,81) açısından memnuniyet düzeyi olarak kararsız (3) olduklarını ifade eden katılımcı oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu anlamda çalışma koşulları açısından katılımcıların en çok çalıştıkları kurumlar tarafından araştırma yapmak için sunulan veri tabanı hizmetlerinden memnuniyet duydukları dikkati çekmektedir. Tablo 5 ve Tablo 6'da yer alan veriler birlikte değerlendirildiğinde katılımcıların işlerinden gayet memnun oldukları fakat çalışma koşullarındaki yetersizliklerin işe ayırdıkları zamanın uzamasına dolayısıyla kendilerine ayırdıkları zamanın kısıtlanmasına ve söz konusu yetersizliklere ilişkin çözüm bulma noktasında destek görememelerinin ise işle ilgili kişilerle ilişkilerinin (özellikle yönetsel/idari açıdan) biraz zayıflamasına sebebiyet vermiş olabileceği bu

nedenle de ilgili konularda memnuniyet düzeylerinin nispeten daha düşük olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Çalışma hayatıyla ilgili akademisyenler açısından çalışma koşulları dışında mesleki mutluluk ve memnuniyete etki eden bir diğer faktör mesleki anlamda elde edilen çıktılar ve bu çıktılar karşılığının ne olduğudur. Örneğin bir akademisyen çalışmaları sonucunda yayın yapmak, öğrenci yetiştirmek vb. bir takım çıktılar meydana getirmektedir. Söz konusu çıktılar karşılığında akademisyenler hem manevi olarak bir haz elde etmekteyken, hem de belli ölçülerde maddi kazançlar elde etmektedir. Bu bağlamda Tablo 7 ve Tablo 8’de katılımcıları çalışma hayatlarında mutlu eden unsurlar ve mesleklerine bağlı ücrete konu husus ve koşullara ilişkin memnuniyet durumlarını özetleyen bilgiler yer almaktadır.

Tablo 7: Çalışma hayatında mutlu eden unsurlar

	N	%
Akademik unvan	23	6,4
İdari görev	0	0,0
Öğrenci mezun etmek	19	5,2
Mezun edilen öğrencilerin mesleki başarıları	97	26,8
Bilimsel yayınlar yapmak	84	23,2
Tanınmış uluslararası endekslerde taranan bilimsel yayınlar yapmak	102	28,2
Bilimsel yayınlarınızın atıf alması	37	10,2
Total	362	100,0

Tablo 8: İşle İlgili Ücrete Konu Hususlar ve Ödeme Koşullarından Memnuniyet

	Evet (%)	Hayır (%)
Çalıştığınız kurumda ek ders ödemelerinin zamanında yapılması problemi var mı?	32,3	67,7
Akademik teşvik ödemelerinin değerlendirilmesinde uygulanan kriterlerden memnuniyet?	54,1	45,9

Tablo 7 ve Tablo 8’de yer alan bilgiler incelendiğinde katılımcıları mesleki anlamda en çok mutlu eden unsurların genel olarak çeşitli şekillerde bilimsel yayınlar yapmak ve yapılan yayınların değer görerek atıf alması olduğu görülmektedir. Bununla birlikte akademisyenlik mesleği açısından son derece önemli görülen akademik unvan unsurunun ise akademisyenler tarafından mesleki anlamda en önemli mutluluk unsurları arasında görülmediği dikkati çekmektedir. Özellikle idari görevin hiçbir katılımcı tarafından mesleki mutluluk unsuru olarak kabul edilmemesi de bu konuda yine bir diğer dikkat çekici sonuç olarak

karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla genelleyecek olursak akademisyenlerin mesleki olarak daha çok yayın yapmak ve mezun ettikleri öğrencilerin mesleki başarılar elde etmesi gibi konular açısından kendilerini mutlu hissettikleri göze çarpmaktadır. Katılımcıların meslekleri kapsamında elde ettikleri ücretlere ilişkin sorulara verdikleri cevaplar irdelendiğinde ise katılımcıların hak ettikleri ek ders ücretlerinin ödenmesi açısından büyük ölçüde (%67,7) sorun yaşamadıkları ve günümüzde akademisyenler açısından mali anlamda önemli bir hak ediş olan akademik teşvik ödemelerine ilişkin çalıştıkları kurumlar tarafından uygulanan kriterlerden de çoğunlukla (%54,1) memnun oldukları görülmektedir.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen uygulama bağlamında katılımcıların anket sorularına verdikleri cevaplarda yola çıkarak TR8 ve TR9 bölgelerinde yer alan devlet üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin mutluluk düzeylerinin ve yaşam memnuniyetlerinin genel olarak ortalamanın üzerinde olduğu yani yaşamlarından memnun oldukları ve kendilerini mutlu hissettikleri ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte bu konuda araştırılması gereken bir diğer husus ise söz konusu bu mutluluk durumunun demografik ve mesleki farklı gruplar arasında bir farklılık gösterip göstermediğidir. Çalışma kapsamında bu durumun ortaya koyulması için eldeki veriler Bağımsız İki Örnek T-Testi ve Tek Yönlü ANOVA analizleri kullanılarak ayrıca analiz edilmiştir. Söz konusu analizlerden elde edilen bulgular Tablo 9 ve Tablo 10'da özetlenmektedir.

Tablo 9: Demografik ve Mesleki Değişkenlere İlişkin Bağımsız İki Örnek T-Testi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Ort.	SS	t	SD	P
Cinsiyet	Kadın	167	2,37	,70	-,23	360	,811
	Erkek	195	2,38	,75			
Bölge	TR9	179	2,38	,64	,109	360	,913
	TR8	183	2,37	,80			
İdari Görev	Evet	108	2,24	,62	-2,397	360	,017
	Hayır	254	2,44	,76			
Akademisyenlik Dışı Çalışılan İş	Evet	30	2,46	,81	,667	360	,505
	Hayır	332	2,37	,72			

Tablo 9'da yer alan t-testi sonuçları incelendiğinde araştırma kapsamındaki akademisyenlerin mutluluk düzeylerinin cinsiyet, çalışılan üniversitenin yer aldığı bölge, mevcut idari görev ve akademisyenlik dışı çalışılan iş değişkenlerini oluşturan gruplar arasında anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Ayrıca değişkenleri oluşturan grupların ortalama değerleri dikkate alındığında araştırma kapsamındaki kadın akademisyenlerin erkek akademisyenlerle, TR8 bölgesinde görev yapan akademisyenlerin TR9 bölgesinde görev yapan akademisyenlerle, mevcut idari görevi olan akademisyenlerin idari görevi

olmayan akademisyenlerle ve akademisyenlik dışı başka bir işte çalışan akademisyenlerin başka bir işte çalışmayan akademisyenlerle ortalama mutluluk düzeylerinin bir birine çok yakın olduğu yani benzer mutluluk düzeylerine sahip oldukları rahatlıkla ifade edilebilir.

Tablo 10: Demografik ve Mesleki Değişkenlere İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Gruplar	N	Ort.	SS.	F	P	Fark
Ünvan	Prof. Dr.	50	2,24	,62	2,608	,035	1-4
	Doç. Dr.	47	2,27	,77			
	Dr. Öğr. Üyesi	103	2,35	,66			
	Arş. Gör	78	2,60	,74			
	Öğr. Gör	84	2,34	,79			
Çalışma Alanı	Sosyal B.	114	2,32	,65	2,372	,052	1-5 2-5
	Fen B.	133	2,33	,69			
	Sağlık B.	55	2,47	,74			
	Eğitim B.	47	2,40	,82			
	Diğer	13	2,92	1,11			
Medeni Durum	Bekar	88	2,56	,75	3,513	,015	1-2 1-4 2-4
	Evli	258	2,31	,70			
	Boşanmış	13	2,61	,86			
	Dul (Eşi Vefat Etmış)	3	2,00	,00			
Yaş	20-30	47	2,5106	,68754	,854	,492	Yok
	31-40	180	2,3778	,75602			
	41-50	84	2,4048	,77800			
	51-60	41	2,2439	,62372			
	61 ve üstü	9	2,2222	,44096			
Gelir	4000-6000	11	2,5455	,82020	1,782	,132	Yok
	6001-8000	210	2,4524	,76410			
	8001-10000	83	2,3253	,68269			
	10001-12000	37	2,1892	,56949			
	12001 ve üstü	18	2,1667	,78591			

Tablo 10’da yer alan ANOVA analizi sonuçlarına göre ise akademisyenlerin mutluluk düzeylerinde unvan, çalışma alanı ve medeni durum değişkenlerini oluşturan gruplar arasında sırasıyla %5, %10 ve %5 anlamlılık düzeylerinde anlamlı bir farklılığın olduğu, yaş ve gelir değişkenlerini oluşturan gruplar arasında ise anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre gruplar arası anlamlı farklılığın olduğu tespit edilen değişkenler için, profesörlerin araştırma görevlilerine göre, sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarında çalışan akademisyenlerin diğer grubunda yer alan akademisyenlere göre ve evli

akademisyenlerin dul (eşi vefat etmiş) ve bekâr akademisyenlere göre mutluluk düzeylerinin daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular toplu olarak özetlenecek olursa bölgesel olarak Türkiye’de TR8 ve TR9 bölgelerinde yer alan devlet üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin genel olarak yaşamlarından mutlu ve memnun oldukları görülmektedir. Bununla birlikte ilgili akademisyenlerin genel anlamda en önemli mutluluk kaynaklarının aile ve sağlık olduğu, akademik anlamda en önemli mutluluk kaynaklarının ise yayın yapmak ve mezun edilen öğrencilerin mesleki başarıları olduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca araştırma kapsamındaki akademisyenlerin evlilik, sağlık, iş ve gelir gibi konular açısından memnuniyet düzeylerinin gayet yüksek olduğu bununla birlikte yaşadıkları şehirlerde aldıkları hizmetler ve hem fiziksel anlamda hem de iş ilişkileri anlamında çalışma koşullarına ilişkin memnuniyet düzeylerinin ise nispeten daha düşük düzeylerde olduğu göze çarpmaktadır. Çalışmadan elde edilen dikkat çekici bulgulardan biri ise akademisyenlerin genel anlamda sosyal hayatlarına ilişkin memnuniyet düzeyinin düşük olmasıdır. Genel olarak yaşamlarından mutlu ve memnun olduklarını ifade ettikleri halde sosyal hayatlarından memnuniyetlerinin düşük düzeylerde kalması özellikle yaşadıkları şehir ve çalışma koşullarına ilişkin memnuniyet düzeylerinin düşük olmasına bağlı olabileceği söylenebilir. Yine akademisyenlerin mutluluk düzeylerinin unvanları, çalışma alanları ve medeni durumlarına bağlı olarak farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu bağlamda profesörlerin araştırma görevlilerine göre, sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarında çalışan akademisyenlerin diğer grubunda yer alan akademisyenlere göre ve evli akademisyenlerin dul (eşi vefat etmiş) ve bekâr akademisyenlere göre mutluluk düzeylerinin daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır.

Çalışmadan elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde ise bulguların büyük ölçüde teorik beklentiler ve literatürle uyduğu ifade edilebilir. Bu bakımdan özellikle akademisyenlerin genel mutluluk kaynaklarının aile ve sağlık olması son derece normal karşılanabilir. Öyle ki her yıl gerçekleştirilen TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının sonuçları da aile ve sağlık unsurlarının bireylerin en önemli mutluluk unsurlarının başında geldiğini göstermektedir. Benzer şekilde akademik anlamda yayın yapmak ve mezun edilen öğrencilerin başarıları gibi unsurların akademisyenler açısından unvan, idari görev gibi diğer unsurlara göre daha önemli olması da literatürle uyumlu (Duncan ve diğerleri, 2015) beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte akademisyenlerin mutluluk düzeylerinin unvan, çalışma alanı ve medeni

durumlarına göre anlamlı olarak farklılık arz etmesi (Blenchflower ve Oswald 2004; Toker, 2012; Servet, 2017) buna karşın yaş, gelir, cinsiyet, bölge, idari görev ve başka iş durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemesine (Easterlin, 1974; Diener ve Selligman, 2004; Guazelli ve Zilli, 2016) ilişkin çalışmadan elde edilen sonuçların da benzer şekilde genel olarak literatürle uyumlu olduğu ifade edilebilir.

Gruplar arası tespit edilen farklılıkların nedenleri sorgulandığında ise öncelikle profesörlerin araştırma görevlilerine göre mutluluk düzeylerinin daha yüksek olması, mesleki anlamda birçok şeyi başarmış ve unvan anlamında mesleklerinin en üst noktasına çıkmış olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Yine çalışma alanı açısından sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarında çalışan akademisyenlerin diğer kategorisinde yer alan alanlarda çalışan akademisyenlere göre çalışma alanlarının daha yaygın olması nedeniyle daha rahat bir çalışma ortamına sahip oldukları ve bu nedenle de mutluluk düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Evli akademisyenlerin diğer medeni durum gruplarına göre mutluluk düzeylerinin daha yüksek olmasının ise genel olarak evliliklerinden memnun olmalarından kaynaklandığı ifade edilebilir. Zira mesleki anlamda akademisyenliğin şartları diğer mesleklere göre biraz daha esnek kabul edilebileceğinden medeni durumun özellikle de evli olma durumunun mesleki yaşantının sürdürülebilmesi üzerinde çok fazla bir etkisinin olmayacağı kabul edilirse evli ve evliliklerinden memnun akademisyenlerin mutluluk düzeylerinin daha yüksek olması da normal karşılanabilecek bir durum olarak kabul edilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İktisat biliminde Neo- klasik iktisat kuramının temel varsayımlarından biri olan homoeconomicus varsayımı artık ciddi anlamda sorgulanmaya başlamıştır. Bugün birçok araştırmacı tarafından bireyin her koşulda rasyonel davranmadığı veya davranmayacağı ve bu konunun açıklanmasında ekonomik faktörlerin yanında sosyolojik, psikolojik vb. birçok alanda farklı faktörlerin de söz konusu olduğu sıkça dile getirilmektedir. Burada temel hareket noktası bireysel duygu, düşünce, eğilim ve önyargı gibi psikolojik faktörlerin rasyonel karar verme sürecini bulandırdığı gerçeğidir.

Bu anlamda gerçekleştirilen çalışmalar iktisat bilimine davranışsal iktisat adında yeni bir çalışma alanı kazandırmıştır. Davranışsal iktisat çalışmaları kapsamında, özellikle iktisadi modellerin dayandığı marjinalizm, faydacılık, rasyonellik, bireyselcilik ve denge gibi varsayımlar bireylerin davranış özelliklerini etkileyen

ve klasik iktisadın daha önce dikkate almadığı sosyolojik ve psikolojik etkenler gibi faktörler de dikkate alınarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Davranışsal iktisat çalışmalarının bir ayağı mutlulukla ilgili çalışmalardan oluşmaktadır. Genellikle mutluluk ekonomisi olarak adlandırılan ve davranışsal iktisadın alt dallarından biri olarak kabul edilen bu alanda yapılan çalışmalar temelde bireyin mutluluğu ve yaşam memnuniyeti üzerinde etkili olan parametrelerin araştırılmasını kapsamaktadır. Bu sayede mutluluk üzerinde etkili olan faktörlere yoğunlaşarak bireyin iktisadi davranışlarının hangi unsurlara göre nasıl şekillendiğine yönelik bulgular elde edilmeye çalışılmaktadır. Mutluluk ekonomisi çalışmaları; bireylerin ve toplumun yaşam memnuniyeti üzerinde, iktisadi parametrelerden olan mutlak gelir dışında bireylere ve içinde yaşadıkları topluma ait birçok değişkenin de etkili olduğunu gözler önüne sermektedir. Nihayetinde her insan daha mutlu bir hayat sürmek için çaba sarf etmektedir. Dolayısıyla davranışsal iktisat bu noktada insanların mutluluk maksimizasyonu hedeflerine ulaşabilmeleri için gerçekleştirdikleri eylemlerin temelinde yatan başta psikolojik faktörler olmak üzere teknolojik, sosyolojik, antropolojik birçok faktörün incelenerek iktisadi kararların önemli bir belirleyicisi olarak politika yapıcılar tarafından dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır.

Bu kapsamda bu çalışmada da Türkiye’de mutluluğa etki eden faktörler akademisyenler üzerinden araştırılmıştır. Bu bakımdan özellikle mutluluğu etkileyen faktörlerin meslekler özelinde araştırıldığında farklı etkilerinin olup olmadığının ortaya koyulması bakımından çalışmanın ilgililere ve politika yapıcılara önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın sonucunda, akademisyenlerin genel olarak mutluluk düzeylerinin yüksek ve yaşamlarından memnun oldukları, genel yaşam anlamında en önemli mutluluk unsurlarının aile ve sağlık, mesleki anlamda en önemli mutluluk unsurlarının yayın yapmak ve mezun edilen öğrencilerin mesleki başarısı olduğu, mutluluk düzeylerinin ise unvan, çalışma alanı ve medeni durum faktörlerine bağlı olarak farklılık gösterdiği ortaya koyulmuştur. Ayrıca evlilik, sağlık, iş ve gelir gibi konular açısından memnuniyet düzeylerinin gayet yüksek olduğu bununla birlikte sosyal hayat, yaşadıkları şehirlerde aldıkları hizmetler ve hem fiziksel anlamda hem de iş ilişkileri anlamında çalışma koşullarına ilişkin memnuniyet düzeylerinin ise nispeten daha düşük düzeylerde olduğu ifade edilmiştir.

Çalışmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde TR8 ve TR9 bölgelerindeki şehirlerde hem mesleki hem de toplumsal anlamda sosyal

imkânların benzer ve özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirlere göre daha kısıtlı olması gibi nedenlerle bu bölgelerde görev yapan akademisyenlerin sosyal hayat ve mesleki şartlar anlamında yaşam memnuniyetlerinin nispeten düşük olması normal kabul edilebilecek bir durum olarak ifade edilebilir. Benzer şekilde yaş, cinsiyet, gelir, bölge gibi birçok faktör açısından akademisyenlerin mutluluk düzeylerinde bir farklılığın gözlemlenmemesinin özellikle akademiye mesleki şartların akademinin tüm kesimleri açısından büyük ölçüde standart olması ve akademinin diğer meslek gruplarına kıyasla nispeten daha serbest bir çalışma ortamına sahip olması gibi durumlardan kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca çalışmadan elde edilen sonuçların genel olarak literatürle (Easterlin, 1974, Diener ve Selligman, 2004, Guazelli ve Zilli, 2016) uyumlu olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla her ne kadar çalışılan şehirle ilgili memnuniyet düzeyini azaltıcı sistemsel unsurların üstesinden gelinebilmesi kolay olmasa da, üniversitelerin başta fiziki ve idari anlamda olmak üzere çalışma koşullarının geliştirilmesine yönelik çabalarda bulunmalarının akademisyenlerin mutluluk ve yaşam memnuniyetleri üzerinde olumlu etki yapacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Altunöz, Utku & Altunöz, Hasip, Davranışsal Ekonomi (Nörofinans). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.

Arvin, Mak & Lew, Byron, "Does Income Matter in The Happiness-Corruption Relationship?", Journal of Economic Studies, 41(3), 2014, 469-490.

Aziz, Rashid, Mustaffa, Sharif, Samah, Narina A. & Yusof, Rosman. "Personality and happiness among academicians in Malaysia", Procedia - Social and Behavioral Sciences, 116, 2014, 4209 – 4212.

Babula, Elzbieta & Mrzyglod, Urszula. "Economic Determinants of Happiness Among European Nations", International Journal of Academic Research, 5(3), 2013, 519-524.

Bjørnskov, Christian. "Social Capital and Happiness in The United States", Applied Research Quality Life, 3, 2008, 43–62.

Blenchflower, David G. & Oswald, Andrew J. "Well-Being Over Time in Britain and The USA", Journal of Public Economics, 88, 2004, 1359-1386.

Caz, Çağdaş & Tanyeri, Levent. "The Relationship Between Life Satisfaction and Academic Performance: An Example of Sports Science", World Journal of Education, 8(5), 2018, 192-197.

Chow, Henry P.H. “*Life Satisfaction Among University Students in A Canadian Prairie City: A Multivariate Analysis*”, Social Indicators Research, 70, 2005, 139-150.

Diener, Ed & Seligman, Martin E. P. “*Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being*”, Psychological Science in The Public Interest, 5(1), 2004, 1-31.

Dockery, Alfred Michael. Happiness, Life Satisfaction and The Role of Work: Evidence From Two Australian Surveys, Paper Presented at 10th National Conference on Unemployment, Newcastle, 2003.

Duncan, Roderick, Tilbrook, Kerry & Krivokapic-Skoko, Branka. “*Does Academic Work Make Australian Academics Happy?*”, Australian Universities’ Review, 57(1), 2015, 5-12.

Easterlin, Richard. “*Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence*”, in: David, Paul Allan ve Melvin Warren Reder (Ed.), Nations and Households in Economic Growth, New York: Academic Press, 1974, ss. 89-125.

Easterlin, Richard. “*Happiness, Growth, And Public Policy*”, Economic Inquiry, 51(1), 2013, 1–15.

Uçgunoğlu Erarslan, Meltem. Türkiye’nin Bölgesel Mutluluk Ekonomisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tokat GaziOsmanPaşa Üniversitesi, , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2020.

Frey, Bruno S. & Stutzer, Alois. “*Maximizing Happiness*”, German Economic Review, 1(2), 2000, 145-167.

Frey, Bruno S. & Stutzer, Alois. “*What can Economists Learn from Happiness Research?*”, Journal of Economic Literature, 40(2), 2002, 402-435.

Gerdtham, Ulf G. & Johannesson, Magnus. “*The Relationship Between Happiness, Health and Socio-Economic Factors: Results Based on Swedish Microdata*”, Journal of Socio-Economics, 30, 2001, 553-557.

Gerlach, Knut & Stephan, Gesine. “*A paper on Unhappiness and Unemployment in Germany*”, Economics Letters, 52, 1996, 325-330.

Gökdemir-Dumludağ, Özge. Mutluluk ve İktisadi Parametreler Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Guazelli, Gustavo Piva & Zilli, Julcemar Bruno. “*Economics of Happiness: A Study on Happiness Indicators in University Professors*”, Ecoforum, 5(1), 2016, 171-181.

Gül, Songül. “*Mutluluk Ve Uluslararası Göç: Genel Bir Bakış*”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 15(1), 2020, 371-388.

Layard, Richard. “*Happiness and Public Policy*”, LSE Health and Social Care Discussion Paper, No. 14, 2005.

Li, Qiang & Lion An. “*Corruption Takes Away Happiness: Evidence From a Cross-National Study*”, Journal of Happiness Studies, 21, 2020,485–504.

Mookerjee, Rajen & Beron, Krista. “*Gender, Religion and Happiness*”, Journal of Socio-Economics, 34, 2005, 674-685.

Öndes, Hakan . “*Türkiye’de Mutluluk Düzeyini Etkileyen Faktörler: Mekânsal Ekonometri Analizi*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 21(4), 2019, 1039-1064.

Piero, Amado. “*Happiness, Satisfaction and Socio-Economic Conditions: Some International Evidence*”, The Journal of Economics, 35(2), 2006, 348-365.

Perovic, Lena Malesevic & Golem, Silvia. “*Investigating Macroeconomic Determinants of Happiness in Transition Countries How Important is Government Expenditure?*”, Eastern European Economics, 48(4), 2010, 59-75.

Servet, Olcay. “*Mutluluğun Türkiye’deki Belirleyenlerinin Zaman İçinde Değişimi*”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (35), 2017, 16-42.

Şeker, Murat, Mutluluk Ekonomisi-Kamu Ekonomisi Açısından Bir Analiz-. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2016.

Tian, Guoqiang & Yang, Liyan (2008). *A Formal Economic Theory for Happiness Studies: A Solution to the Happiness-Income Puzzle*, <http://people.tamu.edu/~gtian/happy2.pdf>, [İndirme Tarihi: 18.12.2020]

Toker, Boran. “*Life satisfaction among academicians: an empirical study on the universities of Turkey*”, Procedia - Social and Behavioral Sciences, 47, 2012, 190-195.

TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, Ankara, 2020.

Veenhoven, Ruut. “*Happiness: Also known as ‘life-satisfaction’ and ‘subjective well-being, Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research*”,

Kenneth C. Land, Alex C. Michalos, and M. Joseph Sirgy (Ed.), Dordrecht, Netherlands, 2012.

Zhang, Shishu & Ou, Shuenn-Hae. “*The Impact of Inflation on Expenditures and Happiness in China*”, Journal of Chinese Economics, 1(1), 2013, 55-76.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

TÜRKİYE'DE SOĞAN VE PATATESTE EKİM ALANI - FİYAT ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: HATEMİ - J ANALİZİ*

Gökhan HURMA¹

Doktora Öğrencisi

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: gokhanhrm@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0681-303X

Sevgi TÜZÜN RAD

Prof. Dr.

Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: sevgituzun.rad@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0111-8417

Öz

Tarım ürünleri içerisinde soğan ve patates, Türkiye'de üretim ve fiyat açısından şiddetli dalgalanma gösteren ürünlerdir. Bu durum üretici gelirini doğrudan etkilemektedir. Diğer yandan da; bu iki ürün, ortalama bir hane halkının temel tüketim malı olup, bunların fiyatındaki dalgalanmalar özellikle düşük gelirli hanelerin tüketim harcamalarını etkilemektedir. Bu bağlamda; soğan ve patatesin fiyat-ekim alanı-üretim miktarı arasındaki ilişkilerin belirlenmesi çok önemlidir.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** gokhanhrm@gmail.com

Atıf (APA): Hurma, G. & Tüzün Rad, S., (2021), Türkiye'de Soğan ve Patateste Ekim Alanı - Fiyat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Hatemi - J Analizi, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 13 (1): 68-82..

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

Bu çalışmada da; Türkiye’de soğan ve patatesin ayrı ayrı ve çapraz olarak ekiliş–fiyat ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada 1985-2018 yıllar arası incelenmiş ve Hatemi- J Nedensellik Analizi yapılmıştır.

Çalışmada, soğan ve patateste ekim alanı ile fiyatın karşılıklı olarak birbiri üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Soğan ve patates arasında çapraz ilişki incelendiğinde de; soğanın ekim alanı ve fiyatındaki değişimin, patates ekim alanı ve fiyatı üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Soğan, patates, ekim alanı, üretim, fiyat, nedensellik modeli

Alan Tanımı: İktisat

CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN ONION - POTATOES CULTIVATION AREA AND PRICE IN TURKEY: HATEMI - J ANALYSIS

Abstract

Among agricultural products in Turkey, onion and potatoes show severe fluctuation in terms of production volume and price. This phenomenon has direct impact on income of producers. On the other hand, these two products are basic consumption goods of households and their price fluctuations affects the consumption expenditure of low-income households. In this context, identifying the relationship between onion-potatoes price, cultivation area and production becomes strongly important.

Separate and cross relationships of onion and potatoes with cultivation area, production volume and price were studied for 1985-2018 period using Hatemi-J causality analysis method.

Cultivation areas of onion and potatoes and price were found to have mutual impact. In terms of cross relationship between onion and potatoes; changes in cultivation area and price of onion impacted potatoes cultivation area and price.

Key Words: Onions, Potatoes, Cultivation area, Production, Price and causality model.

JEL Codes: A1, A10, A11

1. GİRİŞ

Tarımsal üretimin büyük ölçüde doğa koşullarına bağlı olması ve tarımsal ürünlerin arz elastikiyetinin düşüklüğü; diğer yandan üretim planlamasının olmaması, girdi fiyatlarının yüksekliği, girdi desteklerinin yetersizliği (gübre,

mazot vb.) Türkiye’de tarım ürünleri fiyatları dolayısıyla üretici gelirinde dalgalanmaya neden olmaktadır. Tarımsal ürün fiyatlarındaki bu değişkenlik, bir sonraki yılın ekim alanını/üretimini etkilemektedir.

Özellikle soğan ve patates *Cobweb Teoremini* açıklayan, fiyat-arz dalgalanmaları gösteren tarımsal ürünlerdir. Her iki üründe de üretim eğer anormal bir durum olmazsa (hastalık gibi) bir önceki yılın fiyatları dikkate alınarak yapılmakta; birbirini izleyen yıllarda üretim ve fiyat dalgalanmaları görülmektedir. Bu durum, üretici gelirini doğrudan etkilemekte, üreticiler bazı yıllar yüksek kar elde ederken bazı yıllar zarar etmektedir (Yılmaz ve ark., 2006). Diğer yandan söz konusu ürünlerin fiyatındaki dalgalanma özellikle düşük gelirli ailelerin tüketici harcamalarını etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de ortalama bir hane halkının reel gelirinin en büyük bölümünü gıda harcamaları oluşturmaktadır. Gelirinin önemli kısmını gıda harcamalarına ayırmak zorunda kalan düşük gelirli haneler gıda fiyatlarındaki artıştan en büyük zararı görmektedir. Bu nedenle, gıda ürünlerinin fiyatlarında meydana gelen değişikliklerin üretimle ilişkisi ortaya koymak son derece önemlidir.

Bu çalışmada; Türkiye’de soğan ve patatesin ayrı ayrı ve çapraz olarak ekiliş-üretim – fiyat ilişkisi ortaya konularak; üreticilere üretim planlaması yapmalarında yardımcı olmak ve karar alıcılara politika belirlemelerinde katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Tablo 1- Literatür Özeti

Kaynak	Tespit
Gündüz, O., Ceyhan, V., Bayramoğlu, Z., 2009.	Türkiye’de nohut ve mercimek üretiminde gecikmeli fiyatın (Almon Modeli) etkisini belirlemeyi amaçlayan araştırmada; 1987-2008 yılları arası incelenmiştir. Sonuç olarak, yemeklik baklagillerin üretimi üzerinde gecikmeli fiyatın önemli bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.
Çetinkaya, Ş., 2012.	Buğdayın üretim miktarı ile fiyatı arasında ilişkinin olup-olmadığının araştırıldığı bu çalışmada; Koyck - Almon Tekniği kullanılmıştır. Çalışmada 2000-2008 dönemi buğday üretim miktarı ile TMO’un taban fiyatları dikkate alınmış; buğday fiyatının, üretim miktarı üzerinde etkisi olmadığı saptanmıştır.

Doğan, G.H., Onurlubaş, E., 2016.	Domates üretimi ile fiyatı arasındaki ilişkiyi açıklamada Almon Modeli'nin kullanıldığı çalışmada; 1994-2013 yılları arası incelenmiştir. Türkiye'de domates üretimi geriye dönük en fazla iki yıl önceki fiyatlardan etkilendiği tespit edilmiştir. "t ve t-1" dönem fiyatları, üretimi pozitif yönde etkilerken; "t-2" dönem fiyatının, üretimi negatif yönlü etkilediği belirlenmiştir.
Çelik, Ş., 2014.	1962-2013 yılları arasında kabuklu fındığın üretim ve fiyat ilişkisinin incelendiği çalışmada; Koyck yaklaşımı kullanılmıştır. Kabuklu fındık üretiminin geriye doğru en fazla dört yılın fiyatından etkilendiği saptanmıştır. Kabuklu fındık fiyatındaki değişikliğin, üretimi önemli ölçüde etkileyen zaman 1.1 yıl olarak belirlenmiştir.
Hüsnuoğlu, N., 2018.	Fındık üretim miktarı ile fiyatı arasındaki ilişkinin ARDL eşbütünleşme sınır testi yaklaşımı ile incelendiği çalışmada; 1990-2016 dönemi incelenmiştir. Fındık üretim miktarındaki %1'lik artışın, fiyatı %1.62 azalttığı tespit edilmiştir.
Özbay, N., Çelik, Ş., 2016.	1994-2013 döneminde karpuzun üretim ve fiyat ilişkisinin Almon modeli yaklaşımı ile analiz edildiği çalışmada; karpuz üretimi geriye doğru en fazla sekiz yılın fiyatından etkilendiği belirlenmiştir. Fiyatın, birinci dönemden sekizinci döneme kadar olan gecikmeli değerindeki değişmelerin üretim üzerinde pozitif etki yaptığını ifade etmişlerdir.
Çelik, Ş., 2015.	1994-2014 yıllarında koyun sütü üretim ve fiyat ilişkisi Koyck ve Almon yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Koyck modeli'ne göre; koyun sütü üretiminin geriye doğru en fazla dokuz yılın fiyatından etkilendiği, fiyatlarda ortaya çıkan değişimin üretimi önemli ölçüde etkilemesi için gereken zamanın 8.71 yıl olduğu belirlenmiştir. Almon modeli göre ise; koyun sütü üretiminin t, t-1, t-2, t-3, t-4, t-5, t-6, t-7, t-8 ve t-9 dönem fiyatlardan etkilendiği ve t, t-1, t-2, t-3 ve t-4 dönem fiyatlarının, negatif yönlü etkilerken; t-5, t-6, t-7, t-8 ve t-9 dönem fiyatlarının pozitif yönlü etkilediği saptanmıştır.
Dikmen, N., 2006.	Bu çalışmada, tütün üretimi ve alım fiyatları arasındaki ilişki Koyck ve Almon modelleri yaklaşımıyla incelenmiştir. 1982-2003 dönemini kapsayan çalışmada; Almon Tekniğinin, Koyck modeline göre; tütün üretimi - fiyat ilişkisini daha iyi açıkladığı ifade edilmiştir.

Popescu, A., 2017.	Romanya’da 2007-2016 yılları arasında yapılan çalışmada; elma üretimi ve fiyatı arasında çok güçlü bir ilişki bulunduğu ifade edilmiştir. Elmanın fiyat elastikiyetinin, elma üretimine bağlı olduğu ve üretimdeki değişimin, fiyattaki değişimi yansıttığı vurgulanmıştır.
Şahinli, M.A., Özçelik, A., 2016.	Almon modeli ile kuru soğan cobweb teoremi arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada, geriye iki yılın fiyatlarının soğan üretimini etkilediği görülmüştür.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

2.1. Veri Kaynakları

Patates ve kuru soğan arasındaki fiyat ve ekiliş alanı etkileşiminin ayrı ayrı ve çapraz olarak incelendiği çalışmada 1985-2018 yılları (33 yıl) dikkate alınmıştır. TÜFE verileri ile her iki üründe de fiyatlar enflasyondan arındırılarak reelleştirilmiştir. Çalışmada üretim miktarı yerine ekim alanı verilerini kullanılmıştır. Bunun nedeni ise; iklim koşulları, doğal afetler, girdi kullanımı, teknoloji vb. verimliliği etkileyen faktörlerin, üretim miktarında yaratacağı değişimden kaçınmaktır. Kısacası, üretim miktarındaki değişimde, fiyat değişimi yanında verimlilik artışı yaratacak dışsal olgular da etkili olduğundan; üretim miktarı verileri yerine ekim alanı verilerinin kullanılması tercih edilmiştir. Üreticilerin, üretim kararı verirken, ürün fiyatının etkisi ortaya konulmuştur. Çalışmada ihtiyaç duyulan veriler TÜİK ve FAOSTAT’tan alınmıştır.

2.2. Analiz Yöntemi

Dickey ve Fuller (1979 ve 1981) yaptıkları çalışmalarında veri oluşturma sürecini şöyle tanımlamıştır:

$$Y_t = \alpha + \rho Y_{t-1} + e_t$$

Dickey ve Fullerin tanımladığı bu denklemde $t=2,3,4,\dots,n$ değerlerini alabilmekte ve n gözlem sayısını verirken e_t ise hata terimini tanımlamaktadır.

Hatemi-J (2012) çalışmasında y_{1t} ve y_{2t} arasındaki nedensellik ilişkisinin aşağıdaki gibi bir rastgele yürüme süreçlerine sahip olduğunu varsaymaktadır:

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{10} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i} \quad \text{ve} \quad y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{20} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}$$

Denklemlerde, $t = 1, 2, \dots, t$, y_{10} ve y_{20} sabittir. ε_{1i} ve ε_{2i} denklemlerin hata terimleridir. $\varepsilon_{1i}^+ = \max(\varepsilon_{1i}, 0)$ ve $\varepsilon_{2i}^+ = \max(\varepsilon_{2i}, 0)$ pozitif şoklarken, $\varepsilon_{1i}^- =$

$\min(\varepsilon_{1i}, 0)$ ve $\varepsilon_{2i}^- = \min(\varepsilon_{2i}, 0)$ negatif şoklardır. Sonuç olarak, negatif ve pozitif şokların tanımlarını kullanarak, hata terimlerinin ayrıştırılmasını $\varepsilon_{1i} = \varepsilon_{1i}^+ + \varepsilon_{1i}^-$ ve $\varepsilon_{2i} = \varepsilon_{2i}^+ + \varepsilon_{2i}^-$ olarak kullanabiliriz. Bu nedenle, Denklem Hatemi-J'nin denklemleri aşağıdaki gibi yeniden düzenlenebilir:

$$y_{1t} = y_{1t-1} + \varepsilon_{1t} = y_{10} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^- \quad \text{ve}$$

$$y_{2t} = y_{2t-1} + \varepsilon_{2t} = y_{20} + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+ + \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^-.$$

Birikimsel olarak VAR(p):

$$y_t^+ = v + A_1 y_{t-1}^+ + \dots + A_p y_{t-p}^+ + u_t^+.$$

Denklemden $y_{1t}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^+$, $y_{1t}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{1i}^-$, $y_{2t}^+ = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^+$ ve $y_{2t}^- = \sum_{i=1}^t \varepsilon_{2i}^-$ birikimli formlardır. Hatemi-J, optimal lag(p)'yi tanımlamak için aşağıdaki kriterleri önermektedir:

$$HJC = \ln \left(\left| \hat{\Omega}_j \right| \right) + j \left(\frac{n^2 \ln T + 2n^2 \ln(\ln T)}{2T} \right), \quad j = 1, \dots, p.$$

Denklemden, t gözlem sayısını gösterirken, n VAR denklemlerinin sayısını ve $\left| \hat{\Omega}_j \right|$ VAR modelindeki hata terimlerinin varyans-kovaryans matrisinin tahminini göstermektedir.

Birikimli formdan oluşturulmuş VAR(p) daha da ayrıntılı hale getirilirse:

$$Y = DZ + \delta,$$

$$Y: = (y_1^+, \dots, y_T^+) \quad (nxT) \text{ matris,}$$

$$D: = (v, A_1, \dots, A_p) \quad (nx(1 + np)) \text{ matris,}$$

$$Z_t: = \begin{bmatrix} 1 \\ y_t^+ \\ \vdots \\ y_{t-p+1}^+ \end{bmatrix} \quad ((1 + np)x1) \text{ matris } t = 1, \dots, T,$$

$$Z: = (Z_0, \dots, Z_{T-1}) \quad ((1 + np)xT) \text{ matris,}$$

$$\delta: (u_1^+, \dots, u_T^+) \text{ da } (nxT) \text{ matris olmaktadır.}$$

2.3.Değişkenler

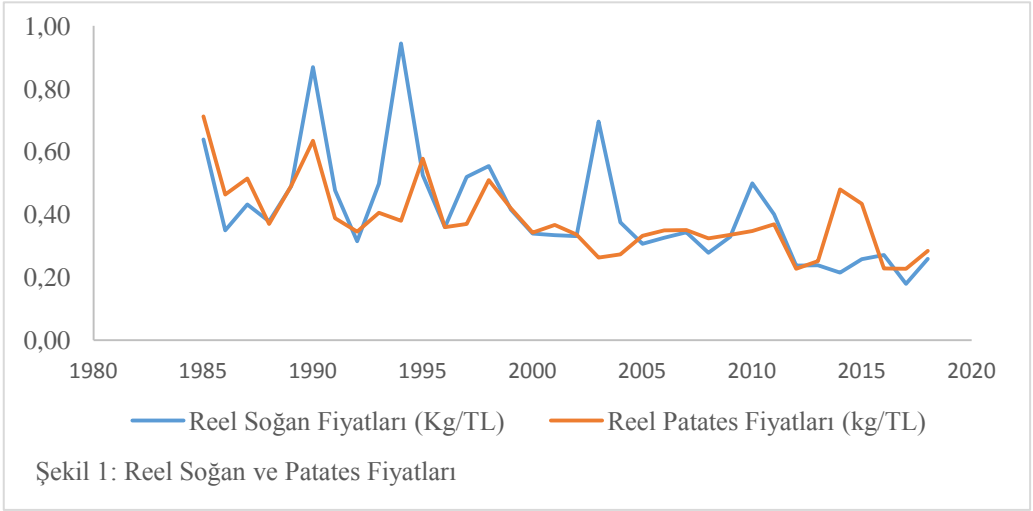
TÜİK ve FAOSTAT'tan alınan verilerle oluşturulan ve analizde kullanılan değişkenler aşağıda gösterilmiştir.

Değişkenler	Değişkenlerin Açıklaması
Insland	Soğan Ekim Alanı
Inpland	Patates Ekim Alanı
Sp	Soğan Fiyatı
Pp	Patates Fiyatı

TÜİK ve FAOSTAT'tan alınan verilerle oluşturulan ekim alanı ve fiyat (değişkenler) arasındaki ilişki ile patates ve soğanın ekim alanları ile fiyatları arasındaki çapraz ilişkiler Hatemi-J testi ile analiz edilmiştir. Veri kaynaklarında patates ve soğan ekim alanlarının birim farklılıklarının bulunması nedeniyle logaritmaları alınmış ve birim farklılıkları ortadan kaldırılmıştır.

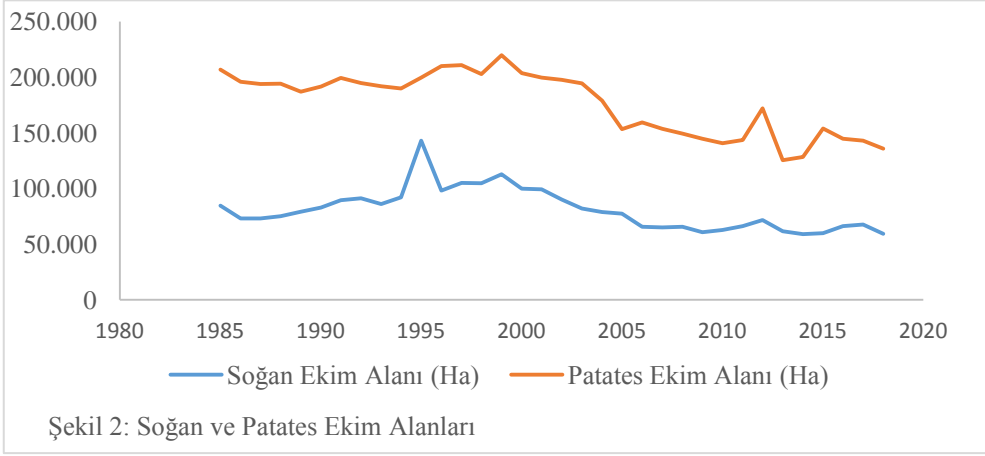
3. TÜRKİYE'DE SOĞAN VE PATATES EKİM ALANI, ÜRETİM MİKTARI VE FİYATLARI

Şekil 1'de görüldüğü üzere; soğan ve patates reel fiyatlarında sürekli iniş – çıkış yaşanmaktadır. 2014 ve 2015 yılları hariç soğan fiyatları, patates fiyatlarının üzerinde seyretmektedir. 1995 yılı sonrası reel soğan fiyatları düşme eğilimi göstermiş, sonraki yıllarda sürekli artmıştır. Patates fiyatları da paralel bir şekilde 1995 yılı sonrası düşme eğilimine girmiştir ve 2014-2015 yıllarından sonra artmıştır. Dahası 2015 yılı sonrası soğan fiyatlarının üstünde artış olmuştur.

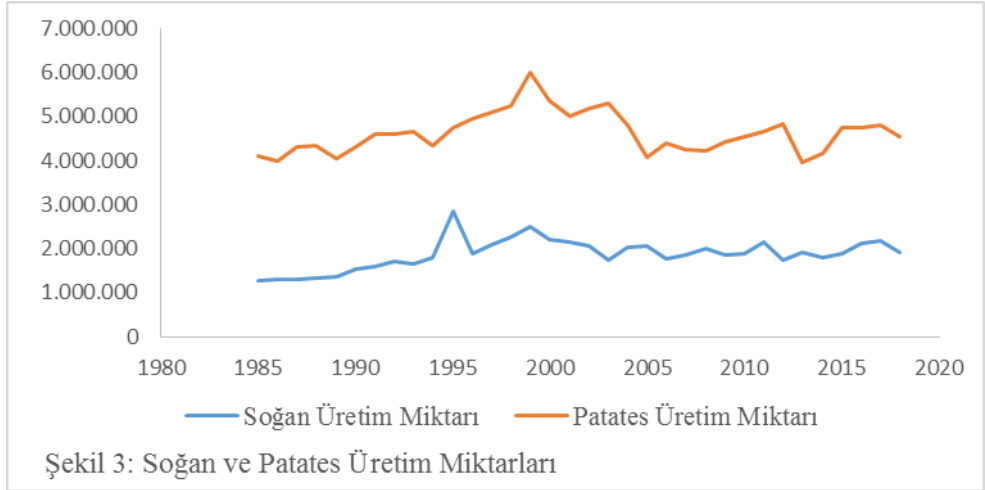

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001 Erişim Tarihi: 06.02.2020 ve FAO, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC> Erişim Tarihi: 20.02.2020.

Gerek soğan gerekse patates ekim alanları 2000 yılı sonrası önemli oranda azalmaya başlamıştır. 2000-2018 yılları arasında soğan ekim alanı %40,7 oranında azalırken; patates ekim alanı %33,2 azalmıştır (Şekil 2). Ekim alanlarının azalışında destekleme politikalarının etkili olduğu ve girdi fiyatlarındaki (mazot, gübre vb.) artışın, ürün fiyatlarındaki artıştan yüksek olmasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Özellikle patates ekiminde ve veriminde, 2001 yılından itibaren görülmeye başlanan ve halk arasında kanser denilen patates siğili hastalığı (Çakır ve Maden, 2009) nedeniyle önemli oranda azalış yaşanmıştır. Türkiye’de patates üretiminin önemli bir bölümünün gerçekleştiği Niğde ve Nevşehir illerinde de görülen bu hastalık 2004 yılındaki verim azalışını önemli ölçüde açıklamaktadır (Yılmaz ve ark., 2006).

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001 Erişim Tarihi: 06.02.2020 ve FAO, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC> Erişim Tarihi: 20.02.2020.

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001 Erişim Tarihi: 06.02.2020 ve FAO, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC> Erişim Tarihi: 20.02.2020.

Soğan ve patates üretim miktarlarını gösteren Şekil 3'e bakıldığında; soğanda 1995 ve patates de 1999 yılında en yüksek üretim miktarı gerçekleşmiştir. 1995 yılı sonrası soğan üretim miktarı en yüksek ve en düşük sırasıyla 2.850 bin ton ile 1.700 bin ton arasında değişirken; patates üretim miktarı 1999 yılı sonrası 6.000 - 4.000 bin ton arasında değişmektedir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu çalışmada serilerin durağanlığı Augmented Dickey-Fuller birim kök testi (ADF) ile test edilmiş ve sonuç özetleri Tablo 6'da gösterilmiştir. Buna göre, soğan fiyatı (SP) ile patates fiyatı (PP) değişken serileri düzey olarak durağandır. Soğan ekim alanı (Sland) ile patates ekim alanı (Pland) değişken serileri durağan olmadığından serilerin birinci dereceden farkları alınıp durağan hale getirilmiştir.

Tablo 2: ADF Birim Kök Testi

	None	Intercept	Trend & Intercept
SP	-0,75 (0,38)	-0,84 (0,79)	-6,13 (0,0001)
PP	-1,97 (0,04)	-4,56 (0,0009)	-5,27 (0,0008)
Sland	-0,52 (0,48)	-1,18 (0,67)	-2,57 (0,29)
Pland	-1,09 (0,24)	-1,20 (0,65)	-2,46 (0,34)
D(SP)	-7,73 (0)		
D(PP)	-5,88 (0)		
D(Sland)	-8,52 (0)		
D(Pland)	-7,19 (0)		
%1 level	-2,64	-3,67	-4,27
%5 level	-1,95	-2,96	-3,55
%10 level	-1,61	-2,62	-3,21

Not: Tabloda parantez içleri Prob. değerlerini, diğer değerler t-Statistic değerlerini göstermektedir.

Soğan ve patates ayrı ayrı fiyat ve ekim alanı arasındaki ilişki analiz edildiğinde;

Soğan fiyatlarındaki pozitif şok, soğan ekim alanındaki hem pozitif hem de negatif değişimin nedeni olmuştur. Soğan fiyatlarındaki negatif şok ise, soğan ekim alanındaki negatif değişimin nedeni olurken pozitif değişimin nedeni olmamıştır.

Soğan ekim alanındaki pozitif şok soğan fiyatındaki pozitif değişimi açıklayamazken negatif değişimi açıklamaktadır. Bununla birlikte, soğan ekim alanındaki negatif şok, soğan fiyatını hem negatif hem de pozitif etkilemektedir.

Tablo 3- Hatemi- J Analizi

Hatemi-J Test	Test (M WALD)	Stat. chi-square p-value	Critical Values (5%)	Optimal Lag; VAR(p)	Additional Lags (dmax)
lnsland ⁺ => lnpland ⁺	4,199	0,04	7,22	1	1
lnsland ⁺ => lnpland ⁻	7,797	0,005	5,734	1	1
lnsland ⁻ => lnpland ⁻	0,282	0,595	6,313	1	1
lnsland ⁻ => lnpland ⁺	0,103	0,748	4,96	1	1
lnpland ⁺ => lnsland ⁺	0,32	0,571	5,032	1	1
lnpland ⁺ => lnpland ⁻	0,398	0,528	7,134	1	1
lnpland ⁻ => lnpland ⁻	0,3	0,584	5,896	1	1
lnpland ⁻ => lnpland ⁺	0,048	0,827	5,282	1	1
sp ⁺ => lnsland ⁺	12,484	0	7,133	1	1
sp ⁺ => lnsland ⁻	0,775	0,379	5,496	1	1
sp ⁻ => lnsland ⁻	8,893	0,003	7,71	1	1
sp ⁻ => lnsland ⁺	0,177	0,674	5,625	1	1
lnsland ⁺ => sp ⁺	0,419	0,517	4,63	1	1
lnsland ⁺ => sp ⁻	1,853	0,173	7,931	1	1
lnsland ⁻ => sp ⁻	0,913	0,339	5,235	1	1
lnsland ⁻ => sp ⁺	0,534	0,465	5,551	1	1
lnpland ⁺ => pp ⁺	1,987	0,159	5,161	1	1
lnpland ⁺ => pp ⁻	1,881	0,17	5,941	1	1
lnpland ⁻ => pp ⁻	0,195	0,659	5,664	1	1
lnpland ⁻ => pp ⁺	0,172	0,678	5,715	1	1
pp ⁺ => lnpland ⁺	17,973	0	6,627	1	1
pp ⁺ => lnpland ⁻	10,836	0,001	4,921	1	1
pp ⁻ => lnpland ⁻	0,829	0,363	5,366	1	1
pp ⁻ => lnpland ⁺	0,526	0,468	5,186	1	1
pp ⁺ => sp ⁺	0,176	0,675	5,652	1	1
pp ⁺ => sp ⁻	0,408	0,523	4,169	1	1
pp ⁻ => sp ⁻	0,009	0,923	6,16	1	1
pp ⁻ => sp ⁺	0,348	0,555	6,011	1	1
sp ⁺ => pp ⁺	4,574	0,032	6,682	1	1
sp ⁺ => pp ⁻	3,455	0,063	5,106	1	1
sp ⁻ => pp ⁻	5,113	0,024	5,951	1	1
sp ⁻ => pp ⁺	0,161	0,688	6,51	1	1
sp ⁺ => lnpland ⁺	1,409	0,235	6,485	1	1
sp ⁺ => lnpland ⁻	0,251	0,616	5,766	1	1
sp ⁻ => lnpland ⁻	0,018	0,893	6,114	1	1
sp ⁻ => lnpland ⁺	0,08	0,778	6,766	1	1
lnpland ⁺ => sp ⁺	0,368	0,544	5,966	1	1
lnpland ⁺ => sp ⁻	4,662	0,031	5,472	1	1
lnpland ⁻ => sp ⁻	0,426	0,514	6,876	1	1
lnpland ⁻ => sp ⁺	0,347	0,556	6,2	1	1
lnsland ⁺ => pp ⁺	0,337	0,562	6,324	1	1

lnsland ⁺ => pp ⁻	4,669	<i>0,031</i>	5,733	1	1
lnsland ⁻ => pp ⁻	0	<i>0,982</i>	6,116	1	1
lnsland ⁻ => pp ⁺	0,189	<i>0,663</i>	4,782	1	1
pp ⁺ => lnsland ⁺	0,043	<i>0,836</i>	5,706	1	1
pp ⁺ => lnsland ⁻	6,69	<i>0,01</i>	5,904	1	1
pp ⁻ => lnsland ⁻	0,018	<i>0,895</i>	5,81	1	1
pp ⁻ => lnsland ⁺	0,111	<i>0,739</i>	5,425	1	1

Not: Tabloda P değerleri italik olarak gösterilmiştir.

Patates fiyatlarındaki pozitif şoklar; patates ekim alanında hem pozitif hem de negatif değişimin nedeni olurken, patates fiyatlarındaki negatif şoklar da ekim alanlarındaki hem pozitif hem de negatif değişimlerin nedeni olmaktadır. Bunun yanında, patates ekim alanındaki pozitif şoklar, patates fiyatlarındaki hem pozitif hem de negatif değişimlerin nedeni olurken; negatif şoklar, patates fiyatlarındaki negatif ve pozitif değişimleri açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Soğan ve patatesin ekim alanları arasındaki çapraz ilişki analiz edildiğinde;

Soğan ekim alanında çift yönlü nedensellik görülmüş ve soğan ekim alanında yaşanan pozitif şokların, patates ekim alanındaki hem pozitif hem de negatif şokları açıkladığı belirlenmiştir. Soğan ekim alanında yaşanan negatif şoklar ise, patates ekim alanındaki değişimleri açıklayamamaktadır.

Patates ekim alanında yaşanan pozitif ve negatif şoklar, soğan ekim alanındaki hem pozitif hem de negatif şokları açıklayamadığı saptanmıştır.

Soğan ve patates fiyatları arasındaki çapraz ilişki analiz edildiğinde ise;

Soğan fiyatlarındaki pozitif şoklar, patates fiyatlarını hem pozitif hem de negatif yönde etkilemektedir. Soğan fiyatlarındaki negatif şoklar ise patates fiyatlarındaki negatif değişimi açıklarken, pozitif değişimi açıklayamamaktadır.

Patates fiyatlarında yaşanan pozitif ve negatif şoklar ise soğan fiyatlarındaki negatif ve pozitif değişimleri açıklayamamıştır.

Soğan ekim alanı ve patates fiyatı arasındaki çapraz ilişki analiz edildiğinde;

Soğan ekim alanındaki pozitif şoklar, patates fiyatındaki pozitif değişimi açıklayamazken; patates fiyatındaki negatif değişimi açıklamaktadır. Ancak soğan ekim alanındaki negatif şoklar, patates fiyatındaki negatif ve pozitif değişimleri açıklayamamıştır.

Patates ekim alanı ve soğan fiyatı arasındaki çapraz ilişki analiz edildiğinde;

Patates ekim alanındaki pozitif şoklar, soğan fiyatlarındaki pozitif değişimi açıklayamazken; soğan fiyatlarındaki negatif değişimi açıklamaktadır. Patates ekim alanındaki negatif şoklar ise, soğan ekim alanındaki negatif ve pozitif değişimleri açıklayamamaktadır.

Soğan fiyatı ve patates ekim alanı arasındaki çapraz ilişki analiz edildiğinde;

Soğan fiyatları ile patates ekim alanı analizine göre, soğan fiyatlarındaki pozitif şok patates ekim alanındaki pozitif değişimi açıklarken; patates ekim alanındaki negatif değişimi açıklayamamaktadır. Bununla birlikte, soğan fiyatındaki negatif şok, patates ekim alanındaki negatif ve pozitif değişimleri açıklayamamaktadır.

Patates fiyatı ve soğan ekim alanı arasındaki çapraz ilişki analiz edildiğinde;

Patates fiyatındaki pozitif şok soğan ekim alanındaki pozitif değişimi açıklayamazken, negatif değişimi açıklamaktadır. Ancak patates fiyatındaki negatif şok, soğan ekim alanındaki negatif ve pozitif değişimleri açıklayamamaktadır.

SONUÇ

Çalışmada;

- Soğanın fiyat-ekim alanı ile patates fiyat-ekim alanı,
- Soğanın ekim alanı-fiyat ile patates ekim alanı-fiyat,
- Soğanın ekim alanı-patates ekim alanı (çift yönlü),
- Soğan fiyatı-patates fiyatı (çift yönlü),
- Soğan ekim alanı-patates fiyatı (çift yönlü),
- Patates ekim alanı-soğan fiyatı (çift yönlü)

arasındaki nedensellik ilişkisi Hatemi- J yöntemi ile analiz edilmiştir.

Yapılan analize göre; soğan fiyatındaki düşüş, soğan ekim alanını azaltırken; soğan ekim alanındaki artış, fiyatının düşmesine neden olmaktadır.

Soğan ve patates arasında çapraz ilişki incelendiğinde; soğan ekim alanındaki artış, patates ekim alanını çift yönlü etkilerken; patates ekim alanında yaşanan değişim, soğan ekim alanını etkilememektedir.

Soğan fiyatlarında değişim, patates fiyatlarını etkilemekte, özellikle soğan fiyatındaki azalışla birlikte patates fiyatları da azalmaktadır. Patates fiyatının değişmesi, soğan fiyatlarındaki değişimi etkilememektedir.

Soğan ekim alanında artış; patates fiyatında negatif değişime neden olurken; patates ekim alanında artış da, soğan fiyatlarını negatif etkilemektedir. Ayrıca soğan fiyatlarında artış, patates ekim alanını pozitif etkilemektedir.

Sonuç olarak; gerek soğan gerekse patatesteki ekim alanı ve fiyatının karşılıklı olarak birbiri üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Soğan ve patates ekim alanı ve fiyatı arasında çapraz ilişki incelendiğinde de; soğanın ekim alanı ve fiyatındaki değişimin, patates ekim alanı ve fiyatı üzerinde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle; hem üreticiyi hem de tüketiciyi korumak için söz konusu iki üründe üretim planlamasına ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Çakır, E. ve Maden S. (2009). *Patates Siğil Hastalığı Etmeni (Synchytrium endobioticum (Schilb.) Perc.)'un, Patotipleri, Dünya ve Türkiye'deki Durumu*. Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi 24 (1): (2010) 80-91.

Çelik, Ş. (2014). *Türkiye'nin Kabuklu Fındık Üretiminde Üretim-Fiyat İlişkisinin Koyck Yaklaşımı İle Analizi*. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 1(4): 524-530.

Çelik, Ş. (2015). *Koyck ve Almon Gecikme Modeli ile Koyun Sütü Üretiminde Üretim-Fiyat İlişkisinin Analizi: Türkiye Örneği*. Akademik Bakış Dergisi Sayı: 50, Temmuz – Ağustos, 137-149.

Çetinkaya, Ş. (2012). *Türkiye'nin Son On Yıllık Buğday Üretimdeki Miktar-Fiyat İlişkisinin Ekonometrik Analizi: Koyck - Almon Tekniği*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt.1, Sayı: 4 – Volume.1, Issue: 4, 52-66.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). *Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root*. Journal of the American Statistical Association, 74(366a), 427-431.

Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). *Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root*. Econometrica: Journal of the Econometric Society, 1057-1072.

Dikmen, N. (2006). *Koyck - Almon Yaklaşımı ile Tütün Üretimi ve Fiyat İlişkisi*. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, 153-168.

Doğan, G.H., Onurlubaş, E. (2016). *The Examination with the Aid of Almon Approach of Cobweb Theorem to Tomato Production in Turkey*. Çankırı Karatekin University Journal of Institute of Social Sciences, 7(1): 259-272.

FAOSTAT, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC> Erişim Tarihi: 20.02.2020.

Gündüz, O., Ceyhan, V., Bayramoğlu, Z. (2009). *Türkiye’de Yemelik Baklagiller Üretiminde Gecikmeli Fiyatın Etkisi: Almon Modeli Uygulaması*. Ziraat Mühendisliği Temmuz-Aralık 2009 Sayı: 353, 4-11.

Hatemi-j, A. (2012). Asymmetric Causality Tests with an Application. *Empirical Economics*, 43(1), 447-456.

Hüsnuoğlu, N. (2018). *Türkiye’de Fındık Üretim Miktarı ve Fiyat İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı*. Social Sciences Research Journal, Volume 7, Issue 4, 24-41 (December 2018), ISSN: 2147-5237.

Özbay, N., Çelik, Ş. (2016). *Türkiye’de Karpuz Üretiminde Üretim-Fiyat İlişkisinin Almon Gecikme Modeli ile İncelenmesi*. KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 19(2), 141-146.

Popescu, A. (2017). *Elasticity of Apple Price Depending on Offer in Romania*. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, Vol. 17, Issue 3, 333-337, ISSN 2284-7995, E-ISSN 2285-3952.

Şahinli, M.A., Özçelik, A. (2016). *Testing Product And Price Relations in The Cobweb Theory Using Almon Model: Dry Onion For Turkey*. 781-788, 10.7251/AGRENG1607113.

TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001 Erişim Tarihi: 06.02.2020.

Yılmaz, Y., Demircan V. ve Erel G. (2006). *Bazı Önemli Patates Üreticisi İllerde Patates Üretim Maliyeti ve Gelirinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 1(1):22-32.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

KAMUSAL MAKAMLARDA GÖREV SÜRESİ SINIRLAMASI
-Tarihsel ve Felsefi Temelleri-*

Coşkun Can AKTAN

Prof.Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ccan.aktan@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4294-2314

Ahmet EKİNCİ¹

Arş.Gör.Dr.

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

E-mail: ahmet.ekinci@hbv.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0803-6449

Öz

Görev süresi sınırlaması bir kamu görevlisinin görevde (makamda) ne kadar süre ile kalabileceği ve aynı görevde (makamda) tekrar bulunup bulunamayacağı konularını belirleyen hukuki düzenlemelerdir. Çalışmamızda kamusal makamlarda seçilmişlerin ve atanmışların ne kadar süre (dönem) ile görevde kalmaları gerektiği konusu tarihsel ve felsefi açılarından incelenmektedir. Seçilmişlerin ve aynı zamanda atanmışların görev ve yetkilerinin kapsamının ve genel çerçevesinin önceden belirlenmiş ve sınırlandırılmış olması kadar görev sürelerinin de sınırlandırılmış olması demokrasi idealinin olmazsa olmaz unsurlarıdır. Tarihsel tecrübeleri ve birçok düşünürün eserlerindeki düşüncelerini

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ahmet.ekinci@hbv.edu.tr

Atıf (APA): Aktan, C. C. & Ekinci, A., (2021), Kamusal Makamlarda Görev Süresi Sınırlaması - Tarihsel ve Felsefi Temelleri-, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 13 (1): 83-110.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

dikkate alarak modern demokrasilerde görev süresi sınırlaması konusunun anayasalar içerisinde güvence altına alınması gerekir.

Anahtar Kelimeler: *Görev Süresi Sınırlaması, Görev Değişimi, Rotasyon, Dönemsel Sınır*

Alan Tanımı: *Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Kamu Tercih, Anayasa Hukuku*

TENURE IN OFFICE AND TERM LIMITS IN PUBLIC ORGANIZATIONS

-Historical and Philosophical Foundations-

Abstract

Tenure in office is a statutory regulation that determines how long a public official can stay in office and whether he/she can be elected/appointed in that office for another term. This paper aims to explore conceptual foundations, arguments for and against the term limits. In our study, the issue of how long the elected and appointed officials should stay in office will be examined from historical and philosophical perspectives. It is indispensable for the ideal of democracy that the scope and general framework of the duties and powers of the elected as well as the appointed should be limited. There should be rules and regulations on rotation in office and term limit as well. Considering the historical experiences and thoughts in the works of many philosophers, the issue of rotation in office and term limits in modern democracies should be secured within the constitutions.

Key Words: *Term of Office, Tenure of Office, Rotation in Office, Term Limits*

JEL Codes: *D70, D72, N4, N40*

1. GİRİŞ

Demokrasilerde görev süresi sınırı ne anlama gelmektedir? İktidarın sınırlandırılması ile görev süresi sınırlaması arasındaki ayrılmaz bağ nedir? İktidarların güç ve yetkilerinin kapsamı ve sınırlarını anayasal kurallara bağlamak neden önemlidir? Demokrasi ve özgürlükler ile görev süresi sınırlaması arasında bir ilişki bulunmakta mıdır? Görev süresi sınırlaması ile alakalı bu ve buna

benzer sorular esasen anayasacılık ve demokrasi felsefesinin temel meselelerinden birisidir.

Modern demokrasilerin doğuşuna kaynaklık eden Antik Atina demokrasisi başta olmak üzere geçmişten günümüze tüm medeniyetlerde lider ve yöneticilerin, seçilmişler yada atanmışların ne kadar süreyle görevde kalmaları gerektiği konusu daima bir tartışma konusu olmuştur. Bu konuda başta Antik Atina, krallık rejimi sonrasında kurulan Roma Cumhuriyeti ve oldukça detaylı bir seçim ve oylama sistemine sahip olan Venedik Cumhuriyeti görev süresi sınırlaması ya da rotasyon adı verilen uygulamada öne çıkmaktadır. Siyaset felsefesi alanında da bir çok düşünür ve ayrıca anayasacılık felsefesinin öncülüğünü üstlenen devlet adamları anayasanın hazırlanması aşamasında görev süresi sınırlaması konusu üzerine eğilmişlerdir. Bu çalışmamızın gayesi görev süresi sınırlamasının tarihsel temellerini detaylı olarak ele alarak incelemekten ibarettir.

II. TARİHSEL TEMELLERİ

Bir kamu görevlisinin görev süresine sınır getirme düşüncesinin kökleri M.Ö. 7. yüzyıl Antik Atina ve M.Ö. 6. yüzyıl Roma Cumhuriyeti dönemlerine kadar gitmektedir. Her iki medeniyete de hâkim olan düşünce “*devleti öyle bir kurgulayalım ki en kötü yöneticilerin elinde bile tiranlığa dönüşmesin!*” mantığına dayanır. Yani bu medeniyetlerde devlet, kurumsal olarak en iyi idarecilerin değil en kötü yöneticilerin gelme ihtimaline karşı kurgulanmıştır.

Antik Atina Uygulaması

Antik Atina demokrasi uygulamasında geçerli olan ilkelere bakıldığında, keyfi yönetimi sınırlayan kuralların ve kurumların varlığı açık biçimde görülmektedir. Antik Atina demokrasisindeki başlıca kurumları on ana başlıkta toplamamız mümkündür (Tablo-1).

Tablo-1: Antik Yunan’da 10 Temel Demokratik İlke (Kurum)

1	Isonomia	Dēmos’un (halkın) her birinin kanun önünde eşit olması (Kanun önünde eşitlik ilkesi)
2	Isegoria	Dēmos’un (halkın) görüş ve düşüncelerini açıkça ifade edebilmesi (İfade hürriyeti)
3	Sykophantēs	Dēmos’un (halkın) haksızlık ve hukuksuzluğa karşı şikayetlerini bildirme hakkı
4	Ecclesia, Bolue, Heliiaia	Yasama (Ecclesia), yürütme (Magistrate) ve yargı (Heliiaia) organları arasında dengenin gözetilmesi
5	Kleroterion	Kayıрма ve kollamaya izin vermeyen liyakat sistemi uygulaması
6	Sortisyon	Herkes kamu görevinde bulunabilme imkanı veren kura ile rastgele seçim sistemi uygulaması
7	Rotasyon	Aynı görevde uzun süre bulunulmaması; mekânsal mobilite uygulanması
8	Ostrakismos	Güç ve yetki temerküzünden doğan yozlaşmaya karşı yöneticilerin sürgüne gönderilmesi uygulaması
9	Liturji (Leitourgia)	Zengin ve yoksul arasında sosyal adaleti sağlamayı hedefleyen kamu yararı ve kamu hizmeti anlayışı
10	Deme	Gene (genos) adı verilen soyluların güçlerinin sınırlandırılmasına yönelik bölgesel taksimat uygulaması

Kaynak: Aktan ve Hallier, 2021’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Aktan ve Hallier Antik Atina demokrasinin temelini oluşturan bu on ilkeyi şu şekilde açıklamaktadır:

“Atinalılar, kanun önünde eşitlik ve adalet ilkesi uygulaması (Isonomia); ifade özgürlüğü (Isegoria); yasama (Ecclesia), yürütme (Magistrate) ve yargı (Heliiaia, Dikasteria, Nomothetai, Arepagos) organları arasında bir güç dengesi tesis edilmesi²; zengin-yoksul ayrımı gözetmeksizin herkesin devlet organlarında görev alabilmesine imkân sağlayan liyakat uygulaması (Kleroterion); kabileler arasında uyum olması ve kutuplaşmalara izin verilmemesi için herkese kamu görevlerinde bulunabilme fırsatı sunan kura ile rastgele seçim sistemi uygulaması (Sortisyon);

² Antik Atina tarihi üzerine yazan bazı tarihçiler yasama, yürütme ve yargı güçlerinin bir bütün olarak dēmos’un kontrolünde olduğunu ifade ederler. Biz antik Atina demokrasisinde gerçek anlamda bir “kuvvetler ayrılığı” düşüncesinin olmadığını kabul etmekle beraber Ecclesia, Bolue ve Heliiaia/Dikasteria arasında bir denge olduğunu söyleyebiliriz.

aynı makam ve görevde uzun süre bulunulmaması ve sürekli görev değişimini öngören uygulaması (Rotasyon); güç ve yetkisini kötüye kullanarak iktidarda daha uzun süre kalmaya eğilimli olan yöneticilerin kamu makamlarından uzaklaştırılarak sürgüne gönderilmesi uygulaması (Ostrakismos), zengin ya da yoksul haksızlığa uğrayan tüm vatandaşların istediği zaman kamu görevlilerini şikayet edebilmesi (Sykophantēs)³, Atina soylu sınıfının (Atina aristokrasisinin güç ve yetkilerini sınırlamaya yönelik olarak Atina şehir devlerinin 139 farklı bölgeye (deme) ayrılması uygulaması, deme (demos) ile gene (genos) arasında yani zengin aristokrat sınıf ile yoksul sınıf arasında sosyal adaleti sağlamayı hedefleyen kamu hizmeti anlayışı (liturji sistemi, leitourgia) gibi gerçekten büyüleyici fikirlere sahiptirler ve bunları da uygulama konusunda bir ölçüde başarılı oldular.”

Antik Yunan’da demokratik sistemin temeli özgürlük anlayışına dayanmaktadır. Yani sitedeki her vatandaş özgürlükten pay alır. Bunun amacı vatandaşlar arasında eşitliğin tesis edilebilmesi ve kamu gücünü elinde bulunduranların bu güç vasıtasıyla tiranlaşmasının engellenebilmesidir.

Antik Yunan’da bir göreve atanırken kullanılan iki mekanizma, *sortisyon* (kura sistemi) ve *rotasyon* (görev değişimi) bir vatandaşın bir makamı ne şekilde işgal edebileceğini daha en baştan belirlenmektedir (Farrar, 2008: 177; Güzel, 2018: 221). Demokrasinin bu pratiğinin Atina şehir devletinde doğrudan tatbik edildiği görülmektedir. Atina’da üst kademe kamu görevlilerinin (*magistrate*) önemli bir kısmı ve bu kamu görevlilerini denetleyen Halk Mahkemesi üyeleri, özgür vatandaşlar arasından *kura* yoluyla seçilmekteydi.⁴ Bu sayede her vatandaşın yönetici olma ve karar alım sürecine doğrudan katılabilmesi sağlanarak vatandaşlar arasındaki eşitsizliğin ve çekişmenin asgariye indirilmesi amaçlanmıştır (Hansen, 1991: 230-231, 235; Farrar, 2008).

³ Hemen belirtelim ki, Solon döneminde başlatılan bu ihbar/şikayet sistemi daha sonra haksız iftira ve suçlamalara yol açarak fazlasıyla yozlaşmıştır. Eski Yunanca “*sykophantēs*” aslında “bilgi veren” anlamına gelen bir kelime olmasına rağmen yozlaşan uygulama neticesinde “iftira ve karalama yoluyla para kazanan parazit” kişi tanımlamasına dönüşmüştür. Bkz. Lofberg, 1917. Online erişim için bkz. <https://archive.org/details/sycophancyinathe00lofb>

⁴ Bu görevlilerin çoğu en fazla bir yıl görev yapabilmekte, tekrar aynı göreve seçilememekteydi. Böylece Atina’da her yıl 1100 görevlinin 1000’i yirmi bin vatandaşın bulunduğu bir havuz içerisinden kura yoluyla seçilmiştir. *Generallik, finans görevliliği, kutsal görevler, su tedariki ile ilgili işler* gibi uzmanlık ve uzun süreli eğitim gerektiren meslekler için ise kura yoluyla değil seçim yoluyla görevlendirme tercih edilmiştir. Hansen, 1991:183.

Ayrıca bu görevler için bir de görev süresi sınırı getirildiği görülmektedir. Zira hem Atina Meclisi'nin⁵ kura ile seçilen ve 500 kişiden oluşan yürütme konseyi (*Boule*) hem de diğer kamu görevlileri (*magistrates*) bir yıllık bir süre için seçilmekteydi. Bu üyeler ömürleri boyunca bu görevde iki yıl boyunca bulunabilmiştir. *Boule* (*Beşyüzler Meclisi*), Atina'da bulunan toplamda on kabilenin kura ile belirleyerek gönderdiği 500 üyeden oluşmaktaydı. *Boule*, 50 kişiden oluşan 10 gruba ayrılmıştı. Her biri yılın onda birinde görev yapmaktaydı. Her gün yeni bir başkan (*epistatēs*) o anki grubun üyeleri arasından kura yoluyla seçilmekte ve yalnızca günlük olarak görev yapmaktaydı.⁶ Böylece bir vatandaşın yönetici olduktan kısa bir süre sonra bu görevi terk edeceğini ve yönetilenler arasına katılacağını (Petracca,1996: 1818), aldığı kararlar dolayısıyla da hesap verebileceğini bilmesinin gücünü çıkarları yönünde kullanmaktan ve tiranlaşmaktan onu alıkoyacağı düşünülmüştür (Hansen, 1991: 236; Farrar, 2008:179, 183).

Öte yandan görev süresinin kısıllığı ve rotasyon sayesinde neredeyse tüm vatandaşların *Boule*'da görev yapması sağlanmış oluyordu (Dinçkol, 2017:757; Güzel, 2018:219). Bu yöntem vasıtasıyla uzmanlaşma ve kariyer politikacıları yetişmemekte, her makam “*ortalama*” vatandaşlar eliyle yürütülmektedir. Diğer yandan yürütme üyelerinin *vasat/ortalama* halinde tutulması, meclisin gücünü korumasını sağlamış iken⁷ rüşvet ve yolsuzluğun, hizipçiliğin azalacağı umulmuştur.⁸ İlaveten Atina'da görevdeki bir siyasinin, *görevini kötüye kullandığı*

⁵ Bilindiği üzere Atina şehir devletinde Meclis (*Ekklesia*) tüm vatandaşların bizzat katılabildiği bir niteliğe sahipti. Bu nedenle oluşumu bakımından bir kura sistemi yoktur. Her vatandaş toplantılara bizzat katılabilmekte idi. Bkz. Dinçkol, 2017: 755.

⁶ Vermeule, & Lanni, 2013:5; Dulani, 2011: 64; Ginsburg et. all. 2011:1818; Dinçkol, 2017: 757; Güzel, 2018: 220. Beekes ve Beek'in anlatımlarına göre Cleisthenes Atina hükümetini M.Ö. 508 'de yeniden düzenlediğinde, dört farklı kabileden oluşan eski *Boule*'yi kaldırdı ve yerine 500 kişiden oluşan yeni bir *boule* konseyi oluşturdu. Cleisthenes on yeni kabileyi esas aldı ve *boule*'yi bu kabilelerin her birinden seçilen 50 temsilciden meydana getirdi. Her kabilenin delegasyonu, yılın onda biri için *boule* yöneticisi olacaktı, böylece her yıl kura sistemi ile rastgele seçilen bu on grup *prytaneis* olarak görev yapıyordu. MÖ 5. yüzyılda Atinalı epistatlar (*epistatēs*) *Boule*'nin (konseyi) yürütme komitesi görevini icra eden *prytaneis*'in başkanı olarak görev yaptı. Epistatlar bu ofisin 24 saatlik süresi boyunca hükümetin başı sıfatıyla görev yaptılar, devlet ve hazinenin anahtarlarını muhafaza etmekten sorumlu oldular. Beekes & Beek, 2010.

⁷ Buradaki *vasatlık* elbette kendi içerisinde etkisiz yürütme gibi bir risk barındırmakta idi ise de Antik Yunan'da bu risk, tiranlık kadar büyük bir risk olarak görülmemiştir. Bkz. Vermeule & Lanni, 2013:7, 22.

⁸ Vermeule & Lanni, 2013: 6-7; Rotasyon usulünün *Dreros on Crete* isimindeki küçük bir poliste de tercih edildiği görülmektedir. Bu poliste, devletin baş yöneticilik makamı olan *Kosmos*

açıkça tespit edilmiş olmasa bile, zengin olması, halk tarafından çok sevilmesi ve belki de bunlar vasıtasıyla daha fazla politik güç elde etmek için uğraşması durumunda da tiranlaşacağından korkulmuştur (Aristoteles, 2015:113). Bunu engellemek için *ostrakismos* ya da *ostrasizm* adı verilen bir uygulama kabul edilmiştir. Bu uygulamaya göre halkın oylarının belirli bir sayısı ile (6000 oyla) bu kişinin 10 yıl boyunca siyasi görevlerden men edilmesi ve toplum dışı bırakılması söz konusudur. Bu tercih bir cezalandırma olarak değil siyasi makamları korumak için bir engelleme mekanizması olarak dikkat çekicidir.⁹

Antik Atina’da uygulanan demokrasi tecrübesini birinci elden ve ilk kaynaktan bugüne aktaran kişilerin başında Aristoteles gelmektedir. Aristoteles *Atina Anayasası* ve ayrıca *Politika* adlı eserinde¹⁰ Antik Yunan şehir devletlerinde uygulama alanı bulan sortiston ve rotasyon konusu üzerinde önemli açıklamalar yapmaktadır. Aristoteles’e göre ise *yönetime sırayla geçmek ve sırası geldiğinde yönetilmek bu özgürlüğün bir parçasıdır*. Aristoteles, demokrasinin ihtiva ettiği özgürlüğün kullanılabilmesi için şu temel prensiplerin olması gerektiğini ifade etmektedir (Aristoteles, 2015:202-204):

“...seçimlerde tüm vatandaşların seçilme olasılıkları vardır, memuriyete kura ile atanılır –bu durum en azından eğitim gerektirmeyen memuriyetler için geçerlidir- (...) bir kişinin aynı göreve üst üste iki defa seçilememesi – bunun istisnaları çok azdır ve genelde savaş durumuna yöneliktir- (...) Bir memuriyette sürekli bulunulması istenmez. Yine de bir devrimden sonra memuriyet sürekli olarak bir kişide kaldıysa o yetki elinden alınır ve kurayla atama yapılır.”

makamında görev yapan bir kişinin görev süresinin 10 yıl olduğu ve tekrar seçilebilmek için 10 yıl beklemesi gerektiği kabul edilmiştir. Eğer ki bir kişi bu süreyi beklemez ve tekrar aynı göreve gelirse, aldığı kararlar ne kadar yerinde olursa olsun bu kişinin ömrü boyunca *“kullanışsız”* (*useless*) hale geleceği kabul edilmiştir. Buradaki *“kullanışsız”* ifadesi bir daha kamu görevine seçilmek gibi bazı medeni haklarını kaybedeceği şeklinde yorumlanmaktadır. Benzer şekilde Sparta’da da Kral’ın gücünü dengelemek için beş kişiden oluşan *Ephorate* isminde bir heyet oluşturulmuş ve bu heyet üyelerinin görev sürelerinin bir yıl olmasına ve tekrar seçilmenin yasaklanmasına karar verilmiştir. Bkz. Raaflaub & Wallace, 2007: 65.

⁹ Buna karşın pratikte söz konusu mekanizmanın, tiranlaşacağından korkulan siyasileri makamından uzaklaştırmak için değil siyasiler tarafından, siyasi rakiplerden kurtulmak amacıyla tercih edilmesi, kurumun amacının tersi yönünde kullanıldığını göstermektedir. Örneğin M.Ö. 480’li yıllarda Themistocles, M.Ö. 461 yılında ise Pericles siyasi rakiplerinden kurtulmak için bu yönleme başvuran siyasi kişilikler olarak dikkat çekmektedir. Bkz. Vermeule & Lanni, 2013: 8, 18-19.

¹⁰ Detay bilgi için bkz. Aristoteles, 1989, 2013.

Roma Cumhuriyeti Uygulaması

Antik Atina demokrasisindeki görev süresi sınırlaması uygulamasının benzer bir örneğini Roma Cumhuriyeti'nde (M.Ö. 509-M.S. 27) de bulmak mümkündür. Esasen Roma Cumhuriyet rejiminin kurulmasının ana sebebi Roma'nın son kralı Lucius Tarquinius Superbus'un güç ve yetkilerini kötüye kullanarak tiranlığa dönüşen bir rejim ihdas etmiş olmasıdır. Roma Krallığının yedinci ve son Roma Kralı olan Superbus'un (Gururlu Tarquin ya da II. Tarquin olarak da bilinir) tahttan indirilmesi ve krallık rejiminin sona ermesinin ardından¹¹ ömür boyu iktidarda kalacak olan tek kral yerine halk tarafından bir yıllığına seçilen iki eşit yetkili “*consul*” (*konsül*) uygulaması yürürlüğe konulmuştur. Tarihsel kaynaklardaki bilgiler Roma Cumhuriyeti'nde görev süresi sınırlamasına dayalı ikili “*konsül*” uygulamasının tiranlık rejimine karşı bir önlem olarak düşünüldüğünü anlatmaktadır. Roma Cumhuriyeti'nde sadece konsül değil, diğer seçilmiş ve/veya atanmış görevliler için de görev süresi sınırlaması uygulaması mevcuttu.

Roma Cumhuriyeti'ndeki görev süresi uygulamasını bazı önemli kaynaklar ışığında aktarmaya çalışalım.¹² Çok genel bir özet vermek gerekirse bu dönemde Cumhuriyet iki farklı *consul* (*konsül*) tarafından idare edilmekteydi. Ayrıca Praetor, Quaestor, Tribune, Plebeian Aedile ve Curule Aedile gibi “magistrate” (icra yetkisine sahip üst düzey kamu görevlileri) makamları bulunmaktaydı.

Roma Cumhuriyeti'nde ayrıca vatandaşlardan oluşan ve yasama faaliyetlerini yürüten muhtelif meclisler (Centuriate, Tribal, Plebian) bulunmaktaydı. Bu meclisler magistrate'lerin seçimi ve bazı yargılama faaliyetlerinde de yetkilere sahipti.

Roma Cumhuriyeti'nde başlıca yönetim organları Sanatus ve halk meclislerinden oluşmaktaydı. Konsüller ve magistrate'lar başlıca idari görev organlarıydı. En önemli magistrate görevine sahip makam, sivil ve askerî kumandanlık yetkisine sahip iki konsüldü. Magistrate başlangıçta yalnızca soylulara mahsus bir makamdı; ancak daha sonra plebler olarak bilinen sıradan vatandaşlar da bu göreve kabul edildiler.

¹¹ Kral Superbus M.Ö. 496 yılında Campania'daki Cumae şehrinde sürgünde öldü. Roma vatandaşları mutlak yetkilere sahip bir tirandan kurtulmalarının ardından Cumhuriyet rejimini biçimlendirdiler.

¹² Eze, 2016; Posner, 2010; Byrd, 1995; Abbott, 1911; Lintott, 1999. Türkçe literatürde şu iki kaynağa müracaat edilebilir: Umur, 1984; Türkoğlu, 2011.

Senatus'un daha ziyade onursal ve danışma (istişari) niteliğinde bir görevi bulunmaktaydı ve yasama yetkisine haiz değildi. Askeri, mali, dini, iç ve dış siyaset konularında Senatus'un tecrübeli üyelerinin görüşlerine ve tavsiyelerine başvurulurdu. Senatus'un üyeleri daha önce farklı *Magistrate* görevlerinde bulunmuş ve emekli olmuş kişilerden oluşurdu. Senatus üyelerinin doğruluk ve liyakat sahibi saygın insanlardan oluşmasına özen gösterilirdi. Senatus üyeleri yaşamları boyunca o görevde bulunurlardı. Yasama faaliyeti sırasında *magistrate*'larca getirilen yasa önerileri öncelikle *senatus*'ta tartışılır ve sonrasında bu öneriler halk meclislerine oylanmak üzere sevk edilirdi. Meclis tarafından kabul edilen yasaların onaylanması ve halka duyurulması *senatus* tarafından yerine getirilmekteydi.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Roma Cumhuriyeti'nde görev yapan iki *Konsül* makamı bulunuyordu. Her iki *konsül* de eşit yetkilere sahipti. *Konsüller* Senato'ya ve kurullara başkanlık ederler ve hükümet başkanı görevini yürütürlerdi. *Konsüllerin* ayrıca askeri konularda da yetkileri vardı ve orduya başkomutan olarak görev yaparlardı. *Konsüller* daha önce *Praetor* makamında bulunmuş olan kişiler arasından seçilirdi ve görev süresi sadece 1 yıldır (Tablo-2).

Tablo-2: Roma Cumhuriyeti'nde “Cursus Honorum” Dâhilindeki Makamlar ve Görev Süresi Sınırlaması

Makam	Görev, Yetki ve Sorumluluk	Görev Süresi
Senatus	Daha önce <i>magistrate</i> makamlarında bulunmuş saygın kişilerden oluşan Senatus bir tür “Akil Adamlar Heyeti” olarak görev yapardı. Yasama ve yürütme faaliyetlerine <i>istişari</i> destek sunardı.	Yaşamboyu
Konsül (2)	Roma Cumhuriyeti'nde <i>Konsül</i> 'lük 2 kişiden oluşurdu. Daha önce <i>magistrate</i> makamlarında bulunmuş olanlar arasından seçilir ve görevleri Senato tarafından onaylanırdı. Senato ve meclislere toplanıp başkanlık etme, yasa teklifi, yasa hazırlanması çalışmalarını yürütme, askeri hareketlerde general olarak görev yapma ve dış ilişkilerde Roma'yı temsil etme görevlerine sahiptiler. Görev süreleri tamamlandığında “ <i>proconsul</i> ” olarak görev yaparlardı.	1 yıl
Praetor	Hukuk mahkemelerinde yargıç olarak görev yaparlardı; ayrıca Senato ve meclisleri toplayabilme	1 yıl

(8)	yetkileri vardı ; Görev süreleri tamamlandığında, bir idari birimi “propraetor” olarak yönetebilirlerdi.	
Quaestor (20)	Yaklaşık 20 kişiden oluşan bu “magistrate” görevlileri Roma Cumhuriyeti’nde mali işlerin yürütülmesinden sorumluları. Quaestor olarak seçilen kişi otomatik olarak Senato’nun da bir üyesi oluyordu.	1 yıl
Tribunes (10)	Magistrate’lerin keyfi eylemlerinden korunmak gayesiyle ihdas edilmiş bir makamı. Üyelerinin Plebian olması gerekiyordu. Keyfi ve haksız eylem yapan Magistrate’lerin eylemini veto etme yetkisine sahiptiler. Tribune. mecisleri toplama ve yasa önerisinde bulunma hakkına da sahipti	1 yıl
Aediles (4)	Roma’da belediye hizmetlerini yürütmek (pazarların denetlenmesi, tahıl ve su tedariki vs.) ve yurttaşlara açık oyunlar/festivaller düzenlemekle görevli olan memurlardı. 2'sinin pleb (sıradan halktan biri) olması gerekiyordu ve diğer ikisi ise “curule aediles” olarak adlandırıldı ve daha üst sınıf mensuplarından seçilirdi.	1 Yıl
Censor (2)	Genel olarak nüfus sayımı, vergileme açısından mülk değerlerinin takdir işlemleri vs. ile görevli olan bir makamı. 18 aylık dönemler için her 5 yılda bir seçilirlerdi.	18 ay
Dictator	Savaş ve devletin güvenliğinin tehlikeye girdiği olağanüstü dönemlerde Konsüllük görevi bir süre askıya alınır ve yönetme görevi geçici olarak Dictator adı verilen kişiye geçerdi. Diktatörün görevi sona erdiğinde tekrar Konsüllerin görevi devam ederdi.	6 ay

Not: Parantez içinde verilen rakamlar o göreve tahsis edilen ve atanacak olan kişi sayısını göstermektedir.

İstişari görev yapan Senatus ve hükümeti yönetme görevini üstlenen iki Konsül (Consul) dışında *Magistrates* adı verilen muhtelif makamlar (Praetor, Quaestor, Tribune, Aedile, Censor, Dictator vs.) bulunmaktaydı. Bunların dışında Censor ve Dictator adı verilen iki ayrı makam daha mevcuttu. Tüm bu sayılan makamlar “*Cursus Honorum*” adı verilen bürokratik bir sistemi oluşturuyordu. Bürokratik ya da yöneticilik makamına seçilme ve atanma için gerekli olan yeterliliklerin yanısıra görevde kalma süresi de bu sistemin ana parçasıydı. “*Cursus Honorum*” adı verilen yönetim sisteminde 2 Konsüllük makamı dâhil tüm *Magistrate*’ler ilke olarak 1 yıl görevde kalma hakkına sahiptiler.

Magistrate makamları ve bu makamda bulunanların görev ve yetkileri ile görevde kalma süreleri Tablo-2’de gösterilmiştir.¹³ Daha önce de not edildiği üzere Senato üyeleri yaşam boyu görev yaparlardı. En yüksek *magistrate* görevine sahip olan iki konsül ve diğer tüm *Magistrate* görevlerinde bulunanlar için görev süresi 1 yıldır. Censor unvanı ile görev yapan kamu görevlisinin makamda bulunma süresi 5 yıl¹⁴; Dictator unvanı ile görev yapan kişinin görev süresi ise sadece ve sadece 6 ay ile sınırlıydı.

Hemen belirtelim ki, *Cursus Honorum* dahilindeki her bir makamın/görevin kendine özgü seçilme yaşı vardı. Aynı makamda birden fazla kere görev yapmak yasaklandığı gibi, bir üst makama atanabilmek için de, önceki görevin sona ermesinden itibaren belirli süre ara verilmesi gerekmektedir. *Magistrate*’ların görevleri bittikten sonra 10 yıl içerisinde tekrar aynı makama seçilmeleri sözkonusu değildi. Dahası *Magistrate* makamında görev yapan kişinin 1 yıllık görev süresi sona erdiğinde başka bir *Magistrate* makamında da 2 yıl boyunca görev yapmasına izin verilmezdi. (Lintott, 1999:113; Türkoğlu, 2011:252).

Buraya kadar yaptığımız özet açıklamalar çerçevesinde bir genel değerlendirme yapmamızın da yararlı olacağını düşünüyoruz. Konsül ve *Magistrate*’lerin tamamının ülke idaresi için oldukça hayati vazifeler görmelerine karşın ellerinde bulundurdukları bu yetkileri kısa bir süre için tutabiliyor olmaları, üzerlerindeki denetimi artırmış, sınırsız ve keyfi yetki kullanımlarının kolayca geri

¹³ Hazırladığımız tablonun eksik olduğunu ve mutlaka geliştirilmeye, düzeltilmeye ve eleştiriye açık olduğunu belirtmekte yarar görüyoruz. Zira Roma Cumhuriyeti’nde yönetim konusunda yazılmış eserlerde de bu konuda çok kesin bir bilgi ve bilgiler arasında bir tutarlılık olmadığını söyleyebiliriz. Kaldı ki, sözkonusu görev süresi kuralının zaman içerisinde esnetildiği de ayrıca not edilmelidir.

¹⁴ Tarihsel kaynaklara göre Mamercus Aemilius Mamercinus döneminde Censor’ların görev süreleri onsekiz ay ile sınırlandırılmıştı. Mamercinus Roma Cumhuriyeti’nde M.Ö. 437, 434 ve 426’da üç kez diktatör olarak görev yaptı.

alınabilmesini sağlamıştır. Bu dönem için de Antik Yunan polislerinde olduğu gibi kariyer politikacılarından ziyade vasat idarecilerin yönetiminin tercih edilmesinin uzmanlaşmayı engellediği ifade edilmiş ise de yaklaşık 400 yıllık süre boyunca sistemin tiranlaşmayı engelleyerek işler kaldığı da bir gerçektir.¹⁵

Venedik Cumhuriyeti Uygulaması

Antik Yunan ve Roma Cumhuriyeti tecrübelerinin Rönesans dönemi Venedik ve Floransa gibi şehir devletlerini de etkilediği bilinmektedir. 7. yüzyıl (697) ile 18. Yüzyıl (1797) arasında İtalya Yarımadası'nda bugünkü Venedik kenti civarında hüküm sürmüş bir kent-devleti olan Venedik Cumhuriyeti'nde uygulanan yönetim (governance) sistemi, seçim ve oylama yöntemleri oldukça karmaşık ve bugünle karşılaştırılmayacak kadar ince ayrıntılara sahip bulunuyordu. Muhtelif kamusal makamlara seçilme yeterlilikleri, seçim ve oylama yöntemlerini vs. dışarıda bırakarak sadece konumuz olan görev süresi sınırlaması konusunu kısaca özetlemeye çalışalım.¹⁶

Venedik Cumhuriyeti'nde bugün modern demokrasilerde yasama, yürütme ve yargı olarak ifade edilen kurumlara denk düşen muhtelif organlar mevcuttu. Maggior Consiglio¹⁷ (Büyük Konsey), yasama görevini yapan Senato, yürütme organı Collegio ve Kırk'lar Mahkemesi (yüksek mahkeme) ve diğer yargı organlarından oluşan bir yönetim sistemi yürürlükteydi.

Venedik Cumhuriyeti'nde devletin en üst yönetimine gelen devlet başkanı ve hükümdar Doçe (İtalyanca, *Dòge*) olarak adlandırılırdı. Venedik Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda Venedik Doçe'si ülkeyi mutlak otorite altında yönetirdi. Doçe ilk kez 1172 yılında 2000 üyeden oluşan Maggior Consiglio adı verilen

¹⁵ Buna karşın Roma Cumhuriyeti toprakları giderek büyümüş, nüfus çeşitlenmiştir. Cumhuriyet'in son yüzyılında sivil idarecilerin görev süresi sınırı nedeniyle popüler olmaması dolayısıyla bilhassa görev süresi üzerinde sınır olmayan ve savaş meydanlarında güç kazanan askeri liderler karşısında etkisizleştikleri ifade edilmektedir. Bu nedenle de konsüllük makamının yalnızca bir yıllık bir süre ile bir kimseye tevcih edilebileceği hükmü ortadan kaldırılarak devletin idaresi, ordunun kuvvet nüfusuna dayanan tek bir kimsenin eline bırakılmıştır. Bkz. Posner, 2010: 7, 17, 24; Akbay, 1951:112.

¹⁶ Tablo'nun hazırlanmasında şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Doddy, 2007, Ferraro, 2012, Fink,1945, Finlay, 1980, Grendler,1990, 39, Madden, 2012, Norwich, 1989, Petracca, 1996, Pullen, 1971, Smith & Al-Bawwab, 2017. Not. Roma Cumhuriyeti için verdiğimiz dipnot açıklaması Venedik Cumhuriyeti için de geçerlidir. Burada sunduğumuz tablonun eksik olduğunu ve mutlaka geliştirilmeye, düzeltilmeye ve eleştiriye açık olduğunu belirtmek isteriz. Mevcut kaynakların hiç birinde bu konuda tartışma ve yorumlara mahal bırakmayacak kesin bilgiler mevcut değildir.

¹⁷ Bu Konsey'den önce 12. Yüzyıla kadar Arengo adı verilen bir Halk Meclisi görev yapıyordu.

Meclis tarafından seçilen 40 üye tarafından seçilerek göreve getirildi. 1223 yılında ise Signoria adı verilen bir Konsey oluşturularak doğenin gücü iyice azaltıldı. Doçe, Maggio Consiglio tarafından ömür boyu görev yapmak üzere seçilirdi. Maggio Consiglio (Büyük Konsey) üyelerinin görev süresi de daimi idi, yani yaşamları boyunca konsey üyesi olarak görev yaparlardı.

Onlar Konseyi (İtalyanca: Consiglio dei Dieci) 1310-1797 yılları arasında Venedik Cumhuriyeti'nde çalışmalarını gizlilik içerisinde sürdüren bir yönetim organıydı. Adından anlaşılacağı üzere Onlar Konseyi on üyeden oluşmaktaydı ve üyeleri Maggior Consiglio tarafından bir yıllığına seçilmekteydi. Onlar Konseyi üyelerinin arka arkaya iki kez seçilme hakları bulunmuyordu. Ayrıca aynı aileden iki farklı kişi de arka arkaya konsey üyesi olarak görev yapamazdı. Onlar Konseyi üyeleri arasından seçilen bir kişi bir ay boyunca konseyin başkanlık görevini alırdı. Onlar Konseyi 14. Yüzyılın başlarından 18. yüzyılın sonlarına değin görev yaptı ve bu süre içerisinde güç ve yetkileri oldukça genişledi. Onlar Konseyi zamanla yürütme görevlerinin dışında dışişleri, istihbarat, askeriye, yargı süreçlerinde de tek yetkili organ haline geldi.

Tablo-3'e bakıldığında Yüksek Konsey üyeleri, *Doçe* ve *Procurator* (maliye ve hazine işlerden sorumlu en yüksek görevli) makamı dışındaki tüm makamlarda bir görev değişimi (rotasyon) ve görev süresi sınırlamasının mevcut olduğu çok açık olarak görülebilir.¹⁸ Örneğin, 1178'den sonra, *Ducal Councillors (Yöneticiler Konseyi)* üyeleri altı ay ya da bir yıl için seçilmeye başlamış ve seçilenlerin görev süresi dolduktan sonraki iki yıl içerisinde tekrar seçilemeyecekleri hükme bağlanmıştır.

Tablo-3: Venedik Cumhuriyeti'nde Görev Süresi Sınırlaması

Makam	Görev, Yetki ve Sorumluluk	Görev Süresi
Doçe	Büyük Konsey (Maggio Consiglio) tarafından seçilen Devlet Başkanı	Yaşamboyu
Büyük	İrsi-ailevi bağları esas alan ve toplam	Yaşamboyu

¹⁸ Tablo oluşturulmasında birinci derecede Smith & Al-Bawwab, 2017 esas alınmış, bunun yanı sıra şu kaynaklardan da çapraz kontroller yapılmıştır. Doddy, 2007, Ferraro, 2012, Fink, 1945, Finlay, 1980, Grendler, 1990, 39, Madden, 2012, Norwich, 1989, Pullen, 1971. Tablodaki verilerin doğruluğunun çok daha kapsamlı ve ciddi tarihi kaynaklarla desteklenmeye ihtiyacı olduğu kanaatindeyiz. Buna rağmen açıklamalar Venedik Cumhuriyeti'nde genel anlamda görev süresi uygulamasının benimsendiğini ve yayın olarak uygulandığını ortaya koymaktadır.

Konsej (Maggio Consiglio)	400-2500 kişiden oluşan Genel Meclis	
Procurator	Devlet mali işlerinden ve aynı zamanda mameleklerinin kayıt ve kontrolünden sorumlu devlet görevlisi. Procurator'lar ayrıca San Macro Yardım Sandığı'nın idaresinden sorumluydu. Büyük Konsey (Maggio Consiglio) tarafından seçilen 9 kişiden oluşmaktaydı.	Yaşamboyu
Senato (Pregadi)	Doçe, Kırklar Mahkemesi, Büyük Konsey tarafından seçilen üyeler, daha önce idari makamlarda bulunmuş Magistrate vs. olmak üzere yaklaşık 300 üyeden oluşan yasama meclisi.	Magistrate makamı için görev süresi : 12-16 ay Büyük Konsey tarafından seçilen üyeler: 1 yıl
Collegio	Yürütme Organı (Bakanlar Kurulu = Kabine) Savi Grandi (6) Savi Di Terraferma (5) ve Savi Agli Ordini (5) adı verilen bakanlardan oluşmaktaydı. Toplam 16 üyeli Kabine.	Bakanlar için görev süresi: 6 ay (tekrar seçilme/atama sözkonusu değil) Collegio Başkanı: 1 haftalık başkanlık/rotasyon geçerli.
Ducal Councilors	Duçe'ye yardımcı olmak üzere görev yapan bu Konsey Venedik ve civarındaki 6 farklı bölgeden 1'er temsilciden oluşmaktaydı.	1 yıl (tekrar seçilme/atama sözkonusu değil)
10'lar Konseyi	1310'da ihdas edilen bu yürütme konseyi. Büyük Konsey tarafından seçilen 10 üyeden oluşmaktaydı.	Üyelerin görev süresi: 8 ay (tekrar seçilme/atama

		sözkonusu değil) Başkanlık makamı: 2 aylık rotasyon sistemi
40'lar Mahkemesi	Quarantia Civile Vecchia'da görev yapmış yargı üyelerinden oluşan yüksek mahkeme (anayasa mahkemesi). Büyük Konsey tarafından seçilen 40 üyeden oluşmaktaydı.	Görev süresi: 1 yıl (tekrar seçilme/atama sözkonusu değil) Başkanlık makamı: 1 aylık rotasyon
Devlet Savcıları	Büyük Konsey tarafından seçilen üyelerden oluşmaktaydı.	Üyelerin görev süresi: 16 ay
Signoria	Duçe'nin karar ve eylemlerini izleyen, gözetleyen ve veto yetkisi olan kurum. Duçe + 40'lar Mahkemesi Üyeleri + Ducal Councilors üyelerinde oluşmaktaydı.	(b.y)

Not: (b.y) = bilgi yok

III. AYDINLANMA ÇAĞI'NDA GÖREV SÜRESİNİN SINIRLANDIRILMASI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Kamusal makamlarda görev süresinin sınırlandırılması doğrudan “sınırlı devlet” ve “anayasacılık” felsefesi üzerine eserler kaleme almış olan birçok filozofun da ilgilendiği bir konu olmuştur. Keyfî devlet yerine anayasal hukuk devleti anlayışının öncüleri olarak kabul edeceğimiz tüm düşünürler devletin güç ve yetkilerinin hem kapsam hem de süre olarak sınırlandırılmasının önemi üzerinde durmuşlardır.

Görev süresi sınırlamasını savunan fikirler Antik Yunan'a kadar uzanmış olsa da modern demokrasilerde sınırlı devlet-sınırlı iktidar düşüncesinin oluşmasında John Locke ve John Trenchard gibi düşünürler öncü bir rol üstlenmişlerdir.

Özgürlük felsefesinin en güçlü savunucularından biri olarak kabul edilen İngiliz düşünür John Locke'un (1632-1704) izinde özgürlük yazıları (Cato Mektupları)¹⁹ kaleme alan John Trenchard (1662-1723) "Anayasal Devlet" adını taşıyan 61 numaralı Cato mektubunda şunları yazmıştır:

"Güç ve Yönetimde Rotasyon özgür Devlet için gereklidir: nasıl ki Can İnsan bedeninin parçası ise rotasyonda devlet yönetimi için o kadar önemlidir. Özgürlüğün kutsal kabul edildiği her yerde rotasyon da kutsal ve dokunulmaz bir ilkedir;"

"Halkın Özgürlüğünü korumak için sık sık yapılan yeni Seçimleri çok önemli görüyorum: Bu, Politika yazarlarının Yönetimde Rotasyon (Rotation of Magistracy) olarak adlandırdığı şeydir. İnsanlar Yönetime (Magistracy) ilk girdiklerinde, genellikle eski Durumlarını Gözlerinin Önünde getiriler: Gücün Kötüye Kullanılmasından, Dostları ile birlikte neleri çektiklerini ve ne kadar suçladıklarını hatırlarlar; ve böylece onların ilk Amaçları alçakgönüllü, mütevazı ve adil olmaktadır; ve muhtemelen, bir süre böyle devam ederler. Ancak İktidara Sahip Olma, sahte Dostların aldatici Tütsüsü ve Parazitlerin secdeye varması Kalplerini çok geçmeden değiştirir. Önce, tüm iyi Tasarımlarına kayıtsız kalırlar, sonra onları bırakırlar: Sonra, Ilımlı pozisyonlarını kaybederler; daha sonra eski Tanıdık ve eski İlkeleri ile tüm Önlemlerden vazgeçerler; ve kendilerini, Büyüleyici Gözlüklerde, Büyüklük ve Küstahlık içinde, Arkadaşlarından farklı bir Türde görmeye başlarlar ve böylece küstah, açgözlü ve tiran haline gelirler, hayali Büyüklükleri kadar servetlerini de büyütme için çoğu zaman en aşağılık ve en baskıcı yollara girmeye hazır olurlar."

Kamu görevlilerinin görev süresine sınır konulması düşüncesi benzer şekilde İngiliz iç savaşına tanık olan James Harrington (1611-1677) tarafından da dile getirilmiştir. Düşünür, bir cumhuriyetin esenliği için kamu görevlerinde rotasyonun temel olduğunu ifade etmiştir (Petraçca, 1996: 250). Yazar için, *sürekli parlamentoya geri dönen bir vekil, normalde taze oksijen ile zenginleşmesi gereken bir akciğere sürekli dönen kan hücrelerine benzemektedir* (Erickson, 1995: 400-2). Harrington rotasyonun olmadığı bir sistemde seçimlerin

¹⁹ Cato Mektupları John Trenchard (1662-1723) ve arkadaşı Thomas Gordon (1692-1750) tarafından kaleme alınmış 138 metinden oluşmaktadır. Cato Mektupları 1720-1723 arasında kaleme alınmıştır.

anlamsızlaşacağını, rotasyon sayesinde ise yöneticilerin halkinkinden bağımsız, kendi menfaatlerinin peşinde gideceğini ifade etmiştir (Petraçca, 1996:251).

İngiliz özgürlük mücadelesi yıllarında Kral I. Charles'ın idamının üzerinden 7 yıl ve kralların güç ve yetkilerinin mutlak ve sınırsız olduğu düşüncesinin felsefi temellerini yazan İngiliz düşünür Thomas Hobbes'in Leviathan (1651) adlı eserinin üzerinden 5 yıl geçtikten sonra Oceana (1656) adlı eseri yazan James Harrington Aristotles'in izinde ideal bir anayasa tasarımı yapmaya çalışmış ve sınırlı devlet düşüncesini savunmuştur.

Harrington sözkonusu eserinde görev süresinin sınırlandırılması konusunu rotasyon adı altında çok ayrıntılı bir şekilde inceler.²⁰ Söz konusu eserinde "iyi düzenlenmiş bir devlet için rotasyon gerekli mi?"²¹ sorusuna "Tersine, rotasyon çarkını çöpe atarak yönetimde görev süresinin uzatılması bir devletin doğal işleyişini yok eden bir uygulamadır"²² cevabını verir. Ayrıca yazar "Denge ve kontrole karşı olan hükümet, tiranlıktır"²³ ve "keyfî güç kullanan bir krala sahip olmak ve herhangi bir kontrole tabi olmayan keyfî bir güç, tamamen tiranlık anlamına gelir"²⁴ görüşlerini savunur.

İngiliz İç Savaş yıllarında Tesviyeciler (Levellers) adı verilen halk hareketinin de görev süresinin sınırlandırılması konusundaki görüş ve mücadelelerini hatırlamamızda yarar vardır. Tesviyeciler John Lilburne, Richard Overton ve William Walwyn öncülüğünde bir grup insan tarafından başlatılmıştır. Anayasacılık hareketleri için çok önemli bir yeri olan Tesviyeciler tarafından hazırlanan bir anayasa metninde de görev süresi sınırlamasını çok açık olarak görebilmekteyiz.

Tesviyeciler, mücadeleleri sonunda 1649 yılında *İngiltere Halkının Anlaşması (An Agreement of the Free People of England)* adını taşıyan önemli bir manifesto

²⁰ James Harrington, 1771. *The Oceana and Other Works of James Harrington, with an Account of His Life by John Toland* (London: Becket and Cadell, 1771) ayrıca bkz. *The Oceana and Other Works of James Harrington, with an Account of His Life by John Toland* (London: Becket and Cadell, 1771).https://oll.libertyfund.org/title/toland-the-oceana-and-other-works#Harrington_0050-version3_1248

²¹ "Whether courses or a rotation be necessary to a well-order'd commonwealth?"

²² "The contrary wherto is prolongation of magistracy, which, trashing the wheel of rotation, destroys the life or natural motion of a commonwealth."

²³ "Government against the balance in one, is tyranny."

²⁴ "but to have bin a king exercising arbitrary power, and such arbitrary power as, being without any bounds, fully amounts to tyranny."

yayınladılar. Tesviyecilerin başlattığı mücadele bir anayasacılık hareketidir ve nihai bildirge (1649) esasen bir anayasa metnidir.

Tesviyeciler anayasasının dördüncü maddesinde mevcut parlamento üyelerinin hiçbir üyesinin bir sonraki parlamentoya üye seçilemeyeceğini, yalnızca muhtelif kamu görevlerinde çalışabileceklerini vurgulamaktadır. Bildirgenin bir sonraki maddesinde ise bu kez aynı kişinin uzun süre iktidarda bulunmasının çeşitli rahatsızlık ve hatta tehlikelere yol açacağına değinilmekte, buna da tıpkı parlamento üyelerinde olduğu gibi bir sınırlama getirilmesinin önemli olduğuna dikkat çekilmektedir. Böylece parlamentonun bütün üyeleri görev yaptıkları 1 yılın sonunda hiçbir güç ve yetkiye sahip olamayacaklardır. Bildirgenin altıncı maddesinde mevcut parlamentonun bir sonraki seçimleri düzenleme, yeni parlamenterlerin seçimi vb. konularda sorumluluğuna vurgu yapılmaktadır (Aktan & Yay, 2019).

“Mevcut parlamentonun hiçbir üyesi bir sonraki temsilcilik için seçilme niteliğine sahip değildir ve gelecekteki herhangi bir temsilciliğin herhangi bir üyesi kendisinden hemen sonra gelen meclise seçilme ehliyetine sahip değildir.”

Parlamenta seçilmiş olan bir milletvekilinin bir sonraki dönem tekrar seçilebilme imkânını ortadan kaldıran mantık, söz konusu anayasa metninde şu sözlerle ifade edilmiştir: (Aktan & Yay, 2019).

V.-Aynı kişinin iktidarda uzun süre bulunmasından ortaya çıkan çeşitli rahatsızlık ve tehlikelerden kaçınmak için (...)

İngiliz İç Savaşı sonrasında bir çok düşünür de “rotasyon” olarak adlandırdıkları görev süresinin sınırlandırılmasının önemi üzerine yazılar kaleme almışlardır. Örneğin, İngiliz siyasetçi ve düşünür James Burgh (1714-1775) Politik İncelemeler veya Kamusal Hatalar, Kusurlar ve Görevi Kötüye Kullanımlara Yönelik Araştırma (Political Disquisitions; or an Enquiry into Public Errors, Defects, and Abuses’ (1774-1775) başlığını taşıyan eserinde parlamento üyelerinin görev süresinin sınırlı olması konusunu çok ayrıntılı olarak incelemiştir.

Burgh’in yazıları 1789 Amerikan Anayasası’nın yazımında da doğrudan etkili olmuştur. (Hay, 1979).

İngiltere’nin en önde gelen radikal reform savunucularından biri olarak kabul edilen James Burgh eserinin *Rotasyon Yoluyla Tekrar Seçilememe (Of Exclusion by Rotation)* adını taşıyan 6.bölümde şunları yazmaktadır:

“parlamentoya seçilme süresinin rotasyon uygulaması olmaksızın azaltılması radikal bir tedaviyi değil, yalnızca bir rahatlamayı sağlar.”²⁵

“Çünkü parlamentolar yıllık olsaydı ve milletvekillerinin üç yıl boyunca üçte ikisi hariç tutulsaydı tüm kötü uygulamalar (rüşvet verilmesi vs.) sona ererdi; çünkü parlamento, iki yıl boyunca hiçbir zaman tamamen aynı adamlardan oluşmamış olacaktı.” (Burgh,1775:130)

“...yöneticilerin güç ve yetkileri sıklıkla değiştirilmedikçe, özgürlük asla korunamayacaktır. Özgürlük ve bağımsızlık, dünyanın tüm ülkelerinde yönetimde sıklıkla yapılan değişiklikler yani rotasyon uygulamasıyla korunmuştur” (Burgh,1775:165).

İngiltere’de iç savaç öncesi ve sonrasında diplomat ve siyasetçi Henry Neville (1564-1615), siyaset adamı ve siyaset felsefesi düşünürü Algernon Sidney (1623-1683), John Trenchard’ın yakın arkadaşı İngiliz siyasi yazar ve politikacı Walter Moyle (1672-1721), İngiliz hukukçu ve siyaset adamı William Blackstone (1723-1761), İngiliz roman yazarı ve felsefi anarşizmin öncülerinden biri kabul edilen William Godwin (1756-1836) gibi isimleri de görev süresi sınırlamasını savunanlar arasında yer almışlardır.

Aydınlanma çağının hemen başlarında bu görüşler daha sonra diğer anayasacılık hareketlerine de yansımıştır. Görev süresinin sınırlandırılması düşüncesi ABD’yi kuran temel iradede kendisini göstermektedir. ABD’yi kuran pek çok eyaletin anayasasında görev süresi sınırı çeşitli kamu görevleri için daha en başından itibaren kendisine yer bulmuştur (Petracca, 1996:254). 1776-1789 yılları arasında Konfederasyon yapısı altında da kimsenin Konfederasyon Kongresi üyeliğine altı yıllık bir dönemde üç yıldan daha fazla bir süre için seçilemeyeceği düzenlenmekteydi.²⁶ Devamında, parlamenterlerin görev süresine sınır konulması fikri Federal Anayasanın hazırlanması döneminde yoğun bir şekilde tartışılmış fakat kabul görmemiştir.²⁷

²⁵ *“The shortening of parliaments alone, without exclusion by rotation, would prove only a palliation, not a radical cure”.* Burgh, 1775:174.

²⁶ Hatta bu hüküm kapsamında Samuel Osgood’un üyeliği düşürülmüştür. Bkz. Altman, 2008. Rausch, 1991: 400.

²⁷ Federal Anayasa içerisinde görev süresi sınırı fikrinin en önemli savunucuları arasında James Madison yer almaktadır. Madison, daha en başından itibaren tekrar seçilmeye izin verilmesinin Kongre üyelerinin seçmenlerin değil kendi dar menfaatlerinin peşinden gitmelerine imkân tanıyacağına inanmış ve bunu savunmuştur. Fakat bu görüşü gereken sayıda destek bulmamıştır. Madison’u destekleyenlerden biri olan Thomas Jefferson *hoşuma gitmeyen, gerçekten*

Demokrasi fikri, Antik Yunan ve Roma Cumhuriyeti tecrübelerinden derinden etkilenen ABD kurucularının ruhuna işlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Böylece rotasyon fikri yazılı olmasa da uygulama vasıtasıyla hayata geçirilebilmiştir. İlk devlet başkanı George Washington (1732-1799) iki dönem devlet başkanlığı yaptıktan sonra tekrar aday olmamıştır. Washington'un bu yöndeki tercihinin ardında, daha fazla siyasi makam peşinde olmanın Cumhuriyet'in temelinde yer alan kamusal erdem fikri ile bağdaşmayacak olmasının bulunduğu ifade edilmektedir.²⁸ Washington *"seçilmiş görevlilerinin rotasyonu [halkın arzu ettiği] özgürlük ve güvenlik sağlayacak bir uygulamadır"*²⁹ görüşünü savunarak üçüncü dönem görev yapma hakkından gönüllü olarak vazgeçmiştir.

2. ABD Başkanı olarak görev yapan John Adams (1735-1826) da görev süresi sınırlaması (rotasyon) uygulamasını benimseyen bir kurucu liderdi. Adams'ın şu bilgelik dolu sözlerini aktarmaya değerdir:³⁰

"Seçimler, özellikle temsilciler ve yargı kurumlarının üyeleri için yıllık olmalı; tüm bilim dünyasında bundan daha şaşmaz bir özdeyiş yoktur: 'yıllık seçimlerin bittiği yerde kölelik başlar.' Bu önemli görevlere talip olan) büyük adamlar ... yılda bir kez seçilmelidir.

*"Maddeler denizdeki kabarcıklar gibi yükselirler, kırılırlar ve denize geri dönerler."*³¹

Bu onlara alçakgönüllülüğün, sabrın ve ölçülülüğün büyük siyasi erdemlerini öğretir; iktidardaki her insan açgözlü bir canavara dönüşür."

memnuniyetsiz olduğum bir şey görevde rotasyon gerekliliğinin her durumda terk edilmiş olmasıdır." diyecektir. Bkz. Erickson, 1995: 400-401.

²⁸ Washington'un bu kararı almasına etki eden unsurun Roma'lı Cincinnatus'dan esinlenmesi olduğu ifade edilmektedir. Cincinnatus Romalı bir çiftçidir. Ulusun savunulması gerektiğinde sabanını bırakıp silaha sarılmış ve askeri başarıları ile ün kazanmıştır. Buna karşın savaş bittikten sonra Cincinnatus bu kez de silahı bırakıp, elde edebilecek olmasına rağmen siyasi makam peşinde koşmaksızın tekrar çiftliğine dönmüştür. Cincinnatus'u bu yönde eylemde bulunmaya iten motivasyonun para ya da şöhret değil de kamusal erdem olması, Cumhuriyeti en iyi izah eden örnek olarak yüceltilmektedir. Bkz. Erickson, 1995: 403.

²⁹ George Washington, Letter to Madison, May 20, 1792. Works, vol. xii, p. 383. Şu kaynaktan alıntı yapılmıştır: Whitridge, 1889. Orijinal sözleri şu şekildedir: *"The spirit of government may render a rotation in the elected officers of it most congenial with the ideas of liberty and safety."*

³⁰ Thoughts on Government John Adams | 1776

<https://teachingamericanhistory.org/library/document/thoughts-on-government/>

³¹ *"Like bubbles on the sea of matter borne, They rise, they break, and to that sea return."* John Adams burada İngiliz hiciv şairi Alexander Pope (1688-1744)'un bu sözüne atıfta bulunmaktadır:

Temsilciler ve yargı üyelerinin yanı sıra tüm görev ve makamlarda rotasyonu savunan ve bunu bir çok makul argümanla tartışan insanlar bulunmaktadır. Toplum böyle bir rotasyonla yapılacak çok sayıda boşluğu karşılamaya yetecek sayıda uygun karaktere sahip yönetici potansiyeline sahipse buna bir itiraz göremiyorum. Bu kişilerin üç yıl hizmet etmesine izin verilebilir ve daha sonra görev dışında bırakılabilir.”

Öte yandan 1809-1817 arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin 4.başkanı olarak görev yapan James Madison (1751-1836) da rotasyon ilkesini benimseyen bir düşünür ve devlet adamı idi. James Madison Fransa'da Louis XVI Mahkemesi Büyükelçisi olarak hizmet veren Thomas Jefferson'a yazdığı bir mektubunda rotasyon konusunda yapılan tartışmalardan duyduğu memnuniyetini dile getirdi; bununla birlikte, daha fazla kontrol ve dengenin olması gerektiğine şu sözlerle vurgu yaptı:

“Sevmediğim ve büyük ölçüde hoşlanmadığım ikinci husus görevde rotasyon uygulamasının özellikle de Başkanlık makamı açısından terk edilmiş olmasıdır. Tecrübe gösterir ki, en yüksek makamda olan Başkan Anayasa izin verirse tekrar seçilmek isteyecektir. Bu durumda ömür boyu Başkan olacak demektir.”³²

1829-1837 yılları arasında ABD'nin 7. Başkanı olarak görev yapan Andrew Jackson da başkanlık makamında bulunma süresinin sınırlı olması gerektiğini savundu. 8 Aralık 1829 tarihinde görevi devraldıktan sonra yaptığı ilk konuşmadaki şu sözleri aktarmaya değerdir:³³

“Görev değişimi yanlış bir uygulama değildir. Ortaya çıkabilecek tek yanlış, (tekrar seçilmesine izin verilmeyen) iyi adamların yerine kötülerinin gelmesidir.”

Hemen not edelim; Amerikan tarihinde “Spoils” sistemi adı verilen partizan kayırma-kollama sisteminin (patronaj sistemi) öncüsü olarak kabul edilen ve sıklıkla eleştirilen Andrew Jackson'un rotasyonu savunan bu görüşlerinin daha etraflı bir şekilde değerlendirilmesi gerekebilir.

³² Letter to James Madison, Thomas Jefferson | December 20, 1787

<https://teachingamericanhistory.org/library/document/letter-to-james-madison-19/>

³³ Bkz. Andrew Jackson, “First Annual Address,” December 8, 1829, in James D. Richardson, ed., II A Compilation of the Messages and Papers of the Presidents, 1789-1908. (Bureau of National Literature and Art, 1909). Online erişim için bkz.

<https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/metabook?id=mppresidents>

ABD'nin kurucu önderlerinden Alexander Hamilton ise George Washington, James Madison, John Adams'dan farklı olarak başkanlık görevinin süre ile sınırlandırılması düşüncesine karşı çıkmıştır. Hamilton'a göre tekrar seçilemeyeceğini bilen bir politikacı görevin gerektirdiği azmi göstermeyecek, özellikle hayati konular bakımından sorumluluk almaktan kaçınacaktır (Hamilton, 2008: 355-357; Petracca, 1996:264). Alexander Hamilton (1755-1804) kurucu önderlerden biri olmasının yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk partisi olan Federalist Parti'nin de kurucusudur. Aynı zamanda ilk Hazine Bakanı olarak görev yapan Hamilton Amerika Birleşik Devletleri'nin mali sisteminin kurucusu olarak kabul edilir. Hamilton “*Yürütme Organının Görevde Kalma Süresi*” (*The Duration in Office of the Executive*) başlığını taşıyan 71 No'lu Federalist Papers içinde şunları yazmaktadır.

“... beyler gayretlerini makul sınırların ötesine taşıyarak rotasyonu savunuyorlar. Bu zayıf ilkeye dayanan hiçbir hükümetin iyi işleyemeyeceğine inanıyorum. Diğer devletlerin sahip olduğu rotasyon uygulamasından kaynaklanan sorunları dikkate almıyoruz; ve onların rotasyona itirazlarının gerekçelerini pek bilmiyoruz. Eyaletlerin çoğunu bu değişikliği kabul etmeye ikna etme olasılığımız yok. Beyler kendilerini kandırıyor. Bir adam görevinden ayrılması gerektiğini bildiğinde, bırakın erdemi ne olursa olsun; dikkatini esas olarak kendi menfaatine çevirecektir: ... iktidarını anayasaya aykırı gasplarla sürdürme peşinde olacaktır.”³⁴

Hamilton'a göre görev süresi sınırlaması uygulaması *etkisiz idare* ortaya çıkarır. Bu iddiaya göre uzmanlaşmış ve tecrübe kazanmış politikacıların tam da bu birikimlerinden yararlanılacağı zamanda görevlerinden alınmaları söz konusudur.

Hamilton gibi Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucu önderlerinden birisi olan ve ayrıca Thomas Jefferson, Benjamin Franklin, John Adams ve Roger Sherman ile birlikte Bağımsızlık Bildirgesi'ni hazırlayan Beşler Komitesi'nin bir üyesi olarak görev yapan Robert Livingston (1746-1813) da Federal Anayasanın kabulüne ilişkin olarak New York tartışmaları sırasında görev sınırlaması önerisine şu sözlerle karşı çıkmıştır:

“*Kendilerini temsil edecek kişileri seçme konusunda en doğruyu bilecek olan insanların kendileridir. Onlara kimi seçmeyeceklerini söylemek, dikte etmek ve kontrol etmek onların doğal haklarını çiğnemek anlamına gelir.*”

³⁴ Bkz. New York Ratifying Convention. First Speech of June 25, [25 June 1788] Founders Online , <https://founders.archives.gov/documents/Hamilton/01-05-02-0012-0027>.

*Rotasyon saçma bir ostracism türüdür; üstün liyakat sahibi olan insanları sürgüne gönderme yoludur. Ayrıca, kamusal erdem en güçlü dürtüsünü - şeref ve ödül- ortadan kaldırır. (...) Hepimiz tecrübenin iyi bir yönetim için gerekli olduğunu biliyoruz. Öyleyse tecrübeyi karanlığa sürükleyelim mi? Bunun, halkın haklarını elinden almak olduğunu tekrarlıyorum.*³⁵

Nihai olarak görev süresi sınırlaması 1951 yılında yapılan 22. anayasa değişikliği ile bir anayasa kuralı haline gelmiştir (Bkz. Kennedy, 2019). 18. ve 19. yüzyıl boyunca parlamenterlerin de *gönüllü emeklilik* kararı olarak tekrar aday olmamayı tercih etmeleri ile bu kültürün devam ettirildiği ifade edilmektedir (Erickson, 1995:403). Rotasyonun hem başkanlık hem de parlamenterlik makamında devamlılık kazanması ile, ilgili yüzyıllarda, ABD politikasının siyasal fikir ve uygulama planında, yazılı olan karşısında daha eşitlikçi hale geldiği ifade edilmektedir (Erickson, 1995:404).

Diğer yandan, anayasal olarak, ilk görev süresi sınırı uygulamaları 19. yüzyılda Latin Amerika’da karşımıza çıkmaktadır. Bağımsızlık hareketlerini takiben, görev süresine sınır getirilmeyen başkanların tiranlaşacağı yönündeki uyarılarının kıtada kabul edilen anayasalara sirayet ettiği görülmektedir (Baturo, 2010: 637; Carey, 2003:121). 1990’lardan itibaren ise demokratikleşme yönünde ivme kazanan bazı Afrika devletleri, yeni geçiş yaptıkları demokratik yönetim modelini muhafaza etmek maksadıyla devlet başkanlarının görev sürelerine sınırlar getiren anayasa hükümlerini kabul etmişlerdir ve bu eğilim önünde bazı engeller olsa da devam etmektedir.³⁶ Özetle günümüzde kamu görevlilerinin, özellikle devlet

³⁵ Bu alıntıyı şu kaynaktan yapmış bulunuyoruz: The debates in the several state conventions on the adoption of the federal Constitution, as recommended by the general convention at Philadelphia, in 1787. Together with the Journal of the federal convention, Luther Martin’s letter, Yates’s minutes, Congressional opinions, Virginia and Kentucky resolutions of ‘98-‘99, and other illustrations of the Constitution ... 2d ed., with considerable additions. Collected and rev. from contemporary publications, by Jonathan Elliot. Pub. under the sanction of Congress. (1836), 5 vols.

<https://oll.libertyfund.org/title/elliott-the-debates-in-the-several-state-conventions-5-vols>

<https://oll.libertyfund.org/title/elliott-the-debates-in-the-several-state-conventions-vol-2>

³⁶ 1990 yılından önce Afrika’da yalnızca 6 ülkenin anayasasında görev süresi sınırı söz konusu olmasına karşın 1990-1999 yılları arasında kabul edilen 66 anayasanın %89’unda görev süresi sınırı yer alır. Hatta bazı ülkelerin bu maddeleri değişmez maddeler olarak düzenledikleri görülmektedir. Mangala, 2020: 6; Albert, 2010: 687-688; Dulani, 2015:1.

başkanlarının, görev sürelerine sınır getirme düşüncesinin modern dönemlerde giderek yaygınlık kazandığı kabul edilmektedir.³⁷

IV. SONUÇ

İnsanoğlunun medeniyet yolculuğunda demokrasi yönündeki mücadeleler neticesinde bugüne değin kazanımlarımız hiç de küçümsenmeyecek derecede önemlidir. Dünyada özellikle 20. Yüzyıldan itibaren demokratikleşmenin hız kazanması, daha sonra bu ivmenin yavaşlaması ve tersine demokratikleşme dalgasına dönüşmesi yönündeki eğilimleri pekâlâ biliyoruz. İçinde yaşadığımız 21. Yüzyılda dünyanın birbirinden farklı coğrafyalarında demokratik standartlarda açık bir gerileme, demokratik kurumların ele geçirilmesi, demokrasinin vazgeçilmez ilkelerinin ve kurallarının erozyona uğraması vs. uygulamalar fazlasıyla yaygınlık kazanmıştır. Seçime dayalı demokrasilerde depotizm, tiranlık, otoriterleşme ya da otokrasi olarak adlandırılan bu vahim gelişmelerin önlenmesi ancak ve ancak mütemadi siyasi liderliğin anayasanın zincirlerine bağlanması ile mümkündür. Bir devlet ya da hükümet başkanı gücünü milletten aldığı ifade ederek ve millet iradesi adı verilen bir retorik ya da hurafeye sığınarak mütemadi siyasi liderliğe meşruluk kazandıramaz. Hiç bir siyasi parti başkanı partizan delegelerden oluşan bir olağan parti genel kongresinde oyların tamamını ya da mevsuf çoğunluğunu aldığı iddia ederek zaferini ilan edemez.

Seçilmişlerin ve aynı zamanda atanmışların görev ve yetkilerinin kapsamının ve genel çerçevesinin önceden belirlenmiş ve sınırlandırılmış olması kadar görev sürelerinin de sınırlandırılmış olması demokrasi idealinin olmazsa olmaz unsurlarıdır. Demokrasi fikriyatının ilk ortaya çıktığı Antik Atina başta olmak üzere Antik Roma ve Venedik Cumhuriyetlerinde modern demokrasilere örnek olacak harikulade koruyucu anayasal sınırlamalar mevcuttu. Aydınlanma çağındaki fikirler ise anayasacılık felsefesinin altın yılları olarak tarihe geçmiştir. 21. Yüzyılda dünyanın dört bir yanında birçok ülkede anayasacılık felsefesinin unutulmuş ve otokrasiye doğru eğilimlerin hızlanmış olması doğrusu oldukça vahim ve üzüntü verici gelişmelerdir. Modern demokrasilerde uzun süreli keyfi ve kalıcı iktidarları ve mütemadi siyasi liderliği sınırlayacak anayasal kural ve kurumların oluşturulmasının elzem olduğunu düşünüyoruz.

³⁷ 1789-2006 arasında düzenlenen 960 anayasanın 480'i (%60) devlet başkanların görev süreleri üzerinde sınır öngörmektedir. Bkz. Ginsburg, Melton, Elkins, 2011:1835.

KAYNAKÇA

- Abbott, F. F. (1911). *A History And Description Of Roman Political Institutions*, (3rd ed.). Boston: Ginn & Co.
- Aktan, C.C. ve Hallier, M.F. (2021). Devlet İdaresinde Temsilcilerin ve Yöneticilerin Seçilmesi Ve/Veya Atanmasında Kura Sistemi (Rastgele Seçim): Antik Atina Tecrübesi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 13:1.
- Aktan, C.C. & Yay, S. (2019). Tesviyeciler Manifestosu: Bir Sivil Anayasa Önerisi Anayasal Demokrasi ve Anayasal Hukuk Devletine Yönelik Eşsiz Bir Yazılı Anayasa Metni . *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* , 11 (2) , 100-128 .
- Albert, R. (2010). “Constitutional Handcuffs”. *Arizona State Law Journal*, Vol. 42, pp. 663-715.
- Altman, D. (2008). “A Brief History of Term Limits”. *Time*. <http://content.time.com/time/nation/article/0,8599,1846988,00.html>, (Erişim tarihi: 8.3.2021.)
- Aristoteles. (1989). *The Athenian Constitution*. (Translated by. H. Rackham), Loeb Classical Library. Cambridge, Harvard University Press.
- Aristoteles, (2013). *Atinalıların Devleti*, (Çev: A. Çokona). İstanbul, T. İş Bankası Yayınları, Hasan Ali Yücel Klasikleri.
- Aristoteles, (2015). *Politika*. (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları, 2. Baskı.
- Baturo, A. (2010) “The Stakes of Losing Office, Term Limits and Democracy”, *British Journal of Political Sciences*, Vol: 40, No: 3, p. 637.
- Beekes, R. S. P., & Beek, L. (2010). *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden: Brill.
- Burgh, J. (1775). *Political disquisitions; or, An enquiry into public errors, defects, and abuses. Illustrated by, and established upon facts and remarks, extracted from a variety of authors, ancient and modern. : Calculated to draw the timely attention of government and people, to a due consideration of the necessity, and the means, of reforming those errors, defects, and abuses; of restoring the constitution, and saving the state. / By J. Burgh, gentleman; author of the Dignity of human nature, and other works. ; Volume the first [-third and last]. Philadelphia: Printed and sold by Robert Bell, in Third-Street; and William Woodhouse, in Front-Street., M,DCC,LXXV. <http://name.umdl.umich.edu/N10941.0001.001>*

- Byrd, R. (1995). The Senate of the Roman Republic. U.S. Government Printing Office Senate Document 103-23.
- Carey, J. (2003) “The Reelection Debate in Latin America”. Latin American Politics and Society, Vol: 45, No: 1.
- Erickson, S. C. (1995). “The Entrenching of Incumbency: Reelections in the U.S. House of Representatives, 1790-1994”. Cato Journal. Vol. 14. No. 3. pp. 397-419.
- Eze, K. (2016). “The Efficacy of Presidential Term Limits”.Mandela Institute for Development Studies. Tanzania.
- Dinçkol, B. (2017). “Atina Demokrasısından Roma Cumhuriyetine-“Demos”tan “Populus Romanus”a”. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Bülent Tahiroğlu’na Armağan. 23:3.
- Dulani, B. (2015). “African Publics Strongly Support Term Limits, Resist Leaders’ Efforts to Extend Their Tenure”. Afro-Barometer No. 30. <https://afrobarometer.org/publications/ad30-african-publics-strongly-support-term-limits-resist-leaders-efforts-extend-their>, (Erişim tarihi: 6.3.2021.)
- Elliot, J. (1836). Pub. under the Sanction of Congress. (1836), 5 vols. <https://oll.libertyfund.org/title/elliott-the-debates-in-the-several-state-conventions-5-vols> <https://oll.libertyfund.org/title/elliott-the-debates-in-the-several-state-conventions-vol-2> (Erişim tarihi: 8.3.2021.)
- Farrar, C. (2008). “Power to the People”, Origins of Democracy in Ancient Greece. Ed. Kurt a. Raaflaub, Josiah Ober, Robert Wallace, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, pp. 170-197.
- Ferraro, J. M. (2012). Venice: History of the Floating City. New York, NY: Cambridge University Press.
- Finlay, R. (1980). Politics in Renaissance Venice. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Grendler, P. F. (1990). “The Leaders of the Venetian State, 1540-1609: A Prosopographical Analysis,” Studi Veneziani 19: 35-85.
- Ginsburg, T.; Melton, J.; Zachary, E. (2011). “On the Evasion of Executive Term Limits”. William and Mary Law Review. 52(6). pp. 1807-1872.
- Güzel, M. N. (2018). “Antik Demokrasi ve Modern Demokrasi Kavramlarının Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. DÜHFD. C. 23, Sa. 38, ss. 205-231.

Hamilton, A. (2008). Federalist Papers No: 72, Ed. Lawrence Goldman, Oxford World's Classics, Oxford University Press.

Hansen, M. H. (1991). Athenian Democracy in the Age of Demosthenes, (Translated by. J. Crook). Blackwell Publishers, Cambridge.

Harrington, J. (1771). The Oceana and Other Works of James Harrington, with an Account of His Life by John Toland (London: Becket and Cadell, 1771) ayrıca bkz. The Oceana and Other Works of James Harrington, with an Account of His Life by John Toland (London: Becket and Cadell, 1771).https://oll.libertyfund.org/title/toland-the-oceana-and-other-works#Harrington_0050-version3_1248 (Erişim tarihi: 6.3.2021.)

Hay, C. (1979). The Making of a Radical: The Case of James Burgh. Journal of British Studies, 18(2), 90-117.

Kennedy, L. (2019). How FDR Became the First—And Only—President to Serve Four Terms, History, <https://www.history.com/news/fdr-four-term-president-22-amendment>, (Erişim tarihi: 26.3.2021.)

Lintott, A.W. (1999). The Constitution of the Roman Republic. Oxford University Press.

Lofberg, J.O. Sycophancy in Athens, (1917). Collegiate Press, Banta Publishing Company. Online erişim için bkz.

<https://archive.org/details/sycophancyinathe00lofb>

https://books.google.com.tr/books/about/Sycophancy_in_Athens.html?id=Rh4sAQAAMAAJ&redir_esc=y

Madden, T. F. (2012). Venice: A New History. New York, NY: Viking.

New York Ratifying Convention. First Speech of June 25, [25 June 1788] Founders Online erişim: <https://founders.archives.gov/documents/Hamilton/01-05-02-0012-0027>.

Norwich, J. J. (1989). A History of Venice. New York, NY : Vintage Books.

Petracca, M. P. (1996). “A History of Rotation in Office”. Legislative Term Limits: Public Choice Perspectives. Ed. Bernard Grofman. Kluwer Academic Publishers. Boston/Dordrecht/London.

Posner, E. A. (2010). “The Constitution of the Roman Republic: A Political Economy Perspective”. John M. Olin Law & Economics Working Paper No. 540. Public Law and Legal Theory Working Paper No. 327.

- https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1496&context=law_and_economics, (Erişim tarihi: 4.3.2021.)
- Pullen, B. (1971). *Rich and Poor in Renaissance Venice: The Social Institutions of a Catholic State to 1670*. Blackwell Publishers.
- Rausch, J. D. (1991). "When a Popular Idea Meets Congress: The History of the Term Limit Debate in Congress". *Politics Bureacracy & Justice Journal* 1, no. 1, pp. 34-43.
- Smith, D. J. and Al-Bawwab, R. (2017). *Constraining Elites: The Self-Enforcing Constitution of the Patricians of Venice* (February 15, 2017). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2851157>
- Türkoğlu, G.H. (2011). *Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı*", *Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi* Cilt: 11, Sayı 2, 251-289.
- Umur, Z. (1984). *Roma Hukuku- Tarihi Giriş, Kaynaklar- Umumi Mefhumlar- Hakların Himayesi*, İstanbul.
- Vermeule, A, & Lanni, A. (2013). "Precautionary Constitutionalism in Ancient Athens", <https://ssrn.com/abstracy=2115570>, (Erişim tarihi: 4.3.2021)
- Wallace, R. W. (2007). "'People's Power' and Egalitarian Trends in Archaic Greece". *Origins of Democracy in Ancient Greece*. Ed. Kurt a. Raaflaub, Josiah Ober, Robert Wallace, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, pp. 22-48.
- Whitridge, F.W. (1889). "Rotation in Office", *Political Science Quarterly*, Vol. 4, No. 2 (Jun., 1889), pp. 279-295.